

Köl XV. znanobilj opomnilna brozila, ledno-romanični gvozdrtarji, Placita sodarica emickarštilj molitvenički	566
Palena a Wirth-ile kelyhely	586
A Stormo-cytilenyei nygvnyalaja	587
Hugi ebédok a Stormo-cytilenyei	587
Maldona	588
As erkölyösök a gótyák in Madonayóvil	588
Martin Schaffner (1480—1540)	589
Marialeia Jemel kardváltó mintalapa	590
Zóler Xaver Ferenc-écs láda órá	590
Jenny Aljos († 1834); Főfarkas	591
Nep. Szt. János kápolnája	592
As Iteva-patak mezeje	592
As Iteva-patak mezeje, a hátra épített háza	593
A soproni világiak által emeltetett emléktábla	593
Emékedt-hertel rendje	593
A soproni határ lövészei kévtől lerakottak közéül	593
A Sopronban tartózkodó Irensbérg-leányok vértől	593

INHALT:

Völy Eleonr von Siman; Verwast zur Soproner Nummer der Ungarischen Kunst	462
Dr. Karl Heindler; Unsere Stadt	467
Völy Eugen Hölzl; Die Geschichte der Stadt Sopron	470
Alexander Mészáros; Die Seele der Stadt Sopron	478
Dr. Ernst Málby; Die Bild der Stadt Sopron im Mittelalter	513
Dr. Andrea Csatnai; Sopron's Skulptur	519
Dr. Ernst Málby; Dorfmeister in Sopron	523
Dr. Andrea Csatnai; Erdélyi és magyar Málby Ernel Leányok; Das Museum der Kön. Freyhaut Sopron	565
Dr. Andrea Csatnai; Kunstmuseen und Kunstliebhaber in Sopron	577
Kunstleben und Literatur	586

BILDERVERZEICHNIS:

Heinrich v. Angeli; Prinzessin Amalie von Bayern und ihre Schwester Erzherzogin Diotilde, 1876, Farbige Heilage	444
Zepher des Bürgerleiters und Stadtrichters, Schwert des Stadtrichters, 1042	462
Das alte Soproner Rathaus, Westseite	469
Das alte Soproner Rathaus, Ostseite	469
Die Königf. Freyhaut Sopron, Zeichnung von Hübner	471
Der Soproner Marktplatz	471
Die Ansicht der Stadt, Aquarell Gayer, 1860	472
Soproner Ansicht, Lithographie	472
Nikola Ludwig L. verordnet, das über Soproner Bürger nicht unterlagt gerichtet wurde	473
Sitzungsprotokoll im alten Rathhause, Dorothea Frey	477
Kirche und Residenz der Benediktiner, im Hintergrunde	480
Thurm der ev. Kirche	480
Die Benediktinerkirche, im Vordergrunde der heiligen Dreifaltigkeit	481
Das Haus der Familie Stern	482
Rathhausplatz	482
Der Stadthorn	483
Das Treibehäuser	483
Residenz der Benediktiner	483
Sackstube der Benediktinerkirche	485
Kanal der Benediktinerkirche	486
Innere der Benediktinerkirche	486
Innere der Benediktinerkirche	486
Portal der Benediktinerkirche	487
Die Kirchengasse	488
Die Kirchengasse	488
Mündung der Klostergraben	489
Häuser in der Nähe des ehemaligen Stadthornes	490
Der Stadthorn	491
Das Papfal-Haus	491
Das Bruner-Haus	492
Haus des Christoph Treutzel	492
Haus des Stormo-Haus	493
Tor des heiligen Ederkathischen Palais	493
Haus der Soproner Arbeiter-Krankenkasse	494
Das evang. Pfarrhaus	494
Das Pfeffer-Haus, 1728	495
Tor des Sognay-Hauses	495
Kobusson Tischler-Haus	496
Das Papfal-Haus; das Schickl-Haus	496
Haus der Witwe Georg Labach	499
Der Ursulinenplatz	497
Das Gasser-Haus, das Provinger-Haus, das Sackl-Haus	497
Haus	497
Der Hof des Fabrician-Hauses	498
Der Hof des Knepfky-Hauses	498
Hof der Feuerweh-Kasernen	499
Hof des ehemaligen Felsbergischen Hauses	499
Das katholische Konventsbaus 1733	499
Hof des ehemaligen Felsbergischen Hauses mit der alten Kanzel	500
Turbin in Spanner-Haus	500
Fremd des Doms	501
Weg von dem Schloß des Doms zum Hof der Kapellkerche	502
Innere des St. George-Doms	502
Das Veritas-Haus; das Schickl-Haus	503
Das Selen-Haus	503
Die Johanniskirche	503
Saum eines Bauernhauses, Eingang der Sandgrube mit volkthümlicher Dreifaltigkeits-Statue	504
Die Heiligengasse 1221	504
Das Hauptschiff der Marienkirche, Einblick aus dem Sakristan	505
Das Hauptschiff der St. Michaeler-Kirche	507
Nördliche Säulenhalle des Hauptchiffers	508
Das südliche Säulenschiff der Marienkirche	508
Gewölbe der Sakristei in der St. Michaeler-Kirche	509
Tell aus der Kapelle mit der Bemalung der St. Michaeler-Kirche	510
Bemalung der St. Michaeler-Kirche	511
Die Domblumenkirche 1723	511
Kannel der Dominikanerkirche	512
Das Selter-Haus	512
Theatergasse No. 21	512
Das Harkauer, X. III. Jahrh.	512
Das Fischerhaus 1484, ausser dem Hof	512
Die Leontinae aus dem Korothenbügel, XV. Jahrh.	512
Statue des heiligen Josef im Hirtend. Schaffler-Haus	522
Gräbersteine aus dem gewesenen Hof des Schaffler-Haus	523
Gräbersteine der Frau Leopold Nafl († 1085)	523
Gräbersteine der Baronin Gaymann geb. Gröfin Elisabeth Schlenker († 1821) und der des Schaffler-Haus	524
Berger († 1643, 1708)	524
Graf von Adam Gálffy († 1686)	524
Gebäude des Joh. Paul Schweißel († 1704) und des Magistratratras Abraham Schweißel († 1695)	525
Die Baron Eggeche Gruf († 1679)	525
Gräbersteine des Tobias Reich, 1702	526
Gräbersteine der Familie Gehrel	526
Die heilige Dreifaltigkeits-Statue 1595—1701	527
Das ehemalige »Zwei-Merzen-Haus«	528
Statue des heiligen Josef im Hirtend. Schaffler-Haus	528
Die Mariensäule in der Gorenstrunde, 1745	529
Relief der Mariensäule; Anbetung der Hirten	531
Relief der Mariensäule; Begrüßung Mariae mit Elisabeth	531
Der Marienbrunnen im Hof der St. Michaeler-Kirche, XVIII. Jahrh.	532
Innere der evang. Kirche, 1782—1788	532
Kannel der evang. Kirche	533
Relief im Hof des ehemaligen Zeughauses, bis 1779	534
Das Bruderschafstube, 1829	534
Sarkophag Leitzer (Soproner Bildhauer) im Hof der St. Franz Kugler (geb. Sopron 1836—1875) Luthardt Saal-Innenraum aus dem Hause des Grafen Jakob Zichy-Mesko	537
Dorfmeister-Fresko aus der Decke im Hof der Heiligengasse	544
Dorfmeister-Fresko in der Heiligengasse	544
Dorfmeister-Fresko in der Heiligengasse	545
Dorfmeister-Fresko in der Heiligengasse	546
Kuppelgemälde im Treppenhause des Benediktinerklosters	547
Dorfmeister Fresko in der Heiligengasse	548
Dorfmeister der Heilige Anna mit Maria	548
Die Skizze Dorfmeisters zum Deckengemälde für den Rathsaal des Soproner Rathhauses	550
Michael Mayer (1796—1876); Sternmargita	555
Unbekannter Meister; Losender Mann	555
August Schönbauer; Fresko; Hübner	555
Karl Steinauer († 1873); Frauenbildnis des Soproner Franz Storno d. A. (1830—1907); Bildnis des jungen Storno	557
Theodor Altmann (1797—1865); Kinderbildnis	557
Anton Ligette Mädchenbildnis der Frau Ulri; Petko; 1861	558
Karl Jäger; Kinderbeichte	561
Ludwig Jurek; Lieb-er mich 7	561
Josef Horváth's Bedenkliche Frage, Aquarell, 1927	561
Das Soproner Museum	565
Der Bronzenfund von Haidbürg	568
Opferstein aus dem städtischen Museum	568
Gräberstein des C. Sextilim Sencio ibertus Scharbanianus	569
Gräberstein der Familie Petrusius aus Dobolya (Kom. Sopron)	569
Römische Bruchstücke aus der Benediktinerkirche	569
Mittler-Altarstein, vom römischer Portalhof	570
Der Sandpöbel-Kelch	570
Pruchboden des alten Rathhauses	571
Soproner Priestersteine	572
Wappenstein eines alten Rathhauses	572
Deutsche Bauernsteine aus Agrava	572
Ungarische Bauernsteine aus Kapuvár	573
Offener Herd und Feuersteinplatte	573
Sopron	574
Alle Weisenbrücke	574
Alle Scherwerkstätte	575
Töpferwerkstätte	575
Alle Schmiede	576
Alle Tischler- und Drechslerwerkstätte	576
Treppentriebe aus Schmiedewerk des groß. Zichy-Mesko'schen Hauses	579
Türklopfen aus gehämmertem Eisen, XVII. Jahrh.	580
Türklopfen aus gehämmertem Eisen, XVII. Jahrh.	580
Türklopfen aus gehämmertem Eisen, XVII. Jahrh.	580
Pfandbriefe in der Schatzkammer der St. Michaeler-Kirche	581
Silber- und Goldschmiedewerk	582
Aus der Schatzkammer der St. Michaeler-Kirche	582
Aus der Schatzkammer der evang. Kirche	585
Zwei Aquamänen aus Bronze, XV. Jahrh., spätromisch-Leuchter, Feuertischplatte, Opfertisch, Bronzestempel	586
Palma aus Wirtshaus Reich	586
Großes Saßben der Stormo-Wohnung	586
Altes Speisezimmer der Stormo-Wohnung	587
Madonna, Sammlung Stormo	588
Das Eisenzimmer mit gotischer Holzdecke	588
Storno	588
Martin Schaffner (1480—1540) Bemalung Christi	588
Schönung Dr. Alfred Schwartz v. Megyes	589
Hofstück des Kartäusermönchs Josef Mészáros (geb. 1844)	590
Die Franz Xaver Zöllner'sche Ständuhr	590
Alte Jenny († 1834) Bildnis	590
Kapelle des heiligen Johannes Nepomuk	590
Der Irvahschiff	592

Der Elvabach mit dem Hasse auf der Brücke.....	592
Waldpartie aus dem Soproner Villenquartier (Löwenz.).....	593
Partie aus der Elisabethburg.....	593
Steinbruch in der Nähe des Soproner Schlosses.....	595
Weg zur Brunnengrube.....	595

TABLE DES MATIÈRES :

Ville d'Ernest Simon : Quelques lignes en guise d'introduction pour le chapitre sur l'Art Historique.....	655
Dr. Charles Heimerl : Notre ville.....	667
Voir Église Hély : Histoire de la ville de Sopron.....	470
Alexandre Mézière : Histoire de Sopron.....	478
Dr. Ernest Mihály : Aspect de la ville de Sopron, du point de vue architectural.....	513
Dr. André Csáky : Les sculptures à Sopron.....	545
Dr. Ernest Mihály : Dornbacher à Sopron.....	549
Dr. André Csáky : Époque et historique de la peinture à Sopron.....	553
Ernest Leinzinger : Le musée d' la ville de Sopron.....	563
André Csáky : Mémoires et collectionnaires à Sopron.....	571
La vie artistique et les livres.....	596

ILLUSTRATIONS :

Henri Angeli : Amélie, princesse de Bavière et sa sœur, l'archiduchesse, tombée des échafauds.....	463
Septième du maître et du bailli : Épis du bailli. 1642.....	463
L'ancien Hôtel de Ville à Sopron, côté ouest.....	469
L'ancien Hôtel de Ville à Sopron.....	469
La ville royale de Sopron, dessin de Heimerl.....	471
La place du marché à Sopron. 1839.....	471
Vue de Sopron, septembre de l'année 1869.....	472
Sopron, photographié de Waldner.....	472
Le roi Louis I. confère, en 1568, les droits nobles en justice de la bourgeoisie de Sopron.....	475
La salle du conseil. L'ancien Hôtel de Ville, avec les fresques de Dornbacher.....	477
L'église et le monastère des Bénédictins ; au fond, le clocher de Saint-Étienne.....	489
L'église des Bénédictins avec le monument de la Trinité.....	481
La maison de la famille Siermo.....	482
Place de l'Hôtel de Ville.....	482
La haute tour de la cité.....	482
La porte de la Bellélie.....	483
Le monastère des Bénédictins.....	484
Sacristie de l'église des Bénédictins.....	485
Trésor de l'église des Bénédictins.....	486
Intérieur de l'église des Bénédictins.....	487
Intérieur de l'église des Bénédictins.....	487
Portail de l'église des Bénédictins.....	487
Vue de l'église (Trémplon-ouest).....	488
Vue de l'église (Trémplon-est).....	488
Entrée de la Rue du Centre (Kolostor-utca).....	489
Maison antique, porte de la cathédrale.....	496
Haute-tour de la cité.....	496
Maison-Bépal.....	497
Maison-Bémer.....	497
Maison de Charles Trémplon.....	497
Porte de la maison Siermo.....	497
Porte du palais du prince Paul.....	498
Maison de V. Asselstein Pauli, des ouvriers à Sopron.....	494
Maison du pasteur luthérien.....	494
Maison-Méyer. 1728.....	495
Porte de la Maison-Sorogay.....	495
Maison de Colman Tépler.....	495
Maison-Bépal, Maison-Schabaly.....	495
Maison de Madame veuve Labach.....	495
Place des Ursulines.....	495
Maison-Ceser, Maison-Prosvimmer, Maison-Sachs.....	497
Cour de la Maison-Fabrics.....	498
Cour de la Maison-Kmetty.....	498
Cour de la caserne des pompiers.....	499
Maison de la Cour des cadets.....	499
Cour de la maison du prince Eggenberg avec l'ancien trône.....	500
Portail de la Maison-Spanner.....	500
Église de la cathédrale.....	500
Vue de détail du sanctuaire de la cathédrale et de sa série de chapelles.....	502
L'intérieur de la cathédrale Saint-Georges.....	502
Maison-Vermes (l'ancien Essé du bourg).....	503
Maison-Szécs.....	503
L'église Saint-Michel.....	504
Maison de bourgeois-cultivateur à l'entrée de la «rue de saho», avec le monument populaire de la Trinité.....	504
L'Église Saint-Étienne.....	505
La nef principale de l'église Saint-Michel, vue du sanctuaire.....	507
La nef principale de l'église Saint-Michel.....	507
La cathédrale du nord dans la nef principale de l'église Saint-Michel.....	508
La nef latérale du.....	508
Vue de l'église Saint-Jean.....	509
Vue de la sacristie dans l'église Saint-Michel.....	509
Vue de la chapelle à côté de.....	509
Entrée principale de l'église Saint-Michel.....	510
Église des Dominicains. 1773.....	511
La tribune dans l'église des Dominicains.....	512
21 Rue du Théâtre (Sztolnóczka ut.).....	512
Croix de reton (Hastler) Xlle siècle.....	521
Croix des bourgeois (Birkbrot) 1484, hors de la porte Saint-Michel.....	521
La «Croix blanche» porte de Némes. 1674.....	522
Le monument funéraire de l'ancien cimetière luthérien.....	523

Le monument funéraire de Mme Léopold Nati (1168).....	523
Les monuments funéraires de la famille de Gyssony.....	523
Le monument funéraire de la famille de Schallenberg (1168) et des autres.....	524
Le crypte de Adam Gally (1168).....	524
Les monuments funéraires de Jean Paul Schowetich (1170) et du conseiller municipal Abraham Schowetich (1168).....	525
La crypte du baron Eag (1190).....	525
Monument funéraire de Tóth János. 1792.....	525
Monument funéraire de la famille de Vicsi.....	526
Monument de la Trinité. 1635-1701.....	527
«Les deux maisons romanes d'extrême».....	528
Statue de Saint-Joseph dans l'église de Saint-Étienne.....	528
Schaffler.....	528
La colonne de la Vierge-Marie.....	529
Bas-relief de la colonne de la Vierge-Marie.....	531
Bas-relief de la colonne de la Vierge-Marie : La Vierge rencontre Elisabeth.....	531
Fontaine de la Vierge-Marie dans la cour du monastère des Bénédictins XVIIIe siècle.....	532
L'intérieur de l'église luthérienne. 1782-1783.....	533
La tribune de l'église luthérienne.....	533
Bas-relief dans la cour de l'ancien Arsenal (jusqu'à 1779).....	534
La croix de la Bruderchaftskirche 1829.....	534
Sorvay Leitner (sculpteur à Sopron) : Crucifix.....	537
François Kugler (sculpteur né à Sopron, 1836-1873) :.....	537
Le buste de François.....	537
Partie d'une salle dans la maison.....	544
Zelky-Moskó.....	544
Le plafond peint par Dornbacher dans l'église de Saint-Esprit.....	544
Les fresques de l'église de Saint-Esprit par Dornbacher.....	545
L'intérieur de l'église de Saint-Esprit.....	545
Fresque de Dornbacher dans l'église de Saint-Esprit.....	545
Peinture de coupe dans la galerie du monastère des Bénédictins.....	546
Fresque de Dornbacher dans l'église de Saint-Esprit.....	547
Dornbacher : Sainte-Anne avec la Vierge-Marie.....	547
Dornbacher : Épiphanie sur le plafond de la salle de conseil à l'Hôtel de Ville de Sopron.....	550
Michel Mayr (1736-1876) : Sainte-Marguerite (Saint-Marguerite).....	552
Portrait de Constantin Linert.....	552
Auguste Fleischmann : Portrait.....	556
Charles Steinacker (1873) : Portrait de femme.....	556
François Siermo père (1828) : Portrait.....	557
Janos de François Siermo fils.....	557
Théodore Alconeri (1797-1865) : Portrait d'enfant.....	557
Antonia Lipót : Portrait de jeune fille.....	558
Perth, 1851.....	558
Gustave Jäger : Confession d'enfant.....	558
Antonia Lipót : «Vous n'avez rien».....	558
Joseph Horvath : Question délicate. Aquarelle. 1927.....	561
Le Musée de Sopron.....	565
Balcons en bronze, dissimulés à l'intérieur.....	565
Urne de sacrifice dite de Vörs.....	568
Le monument funéraire du docteur Scharbathian C. Scharbath Siermo.....	569
Le monument funéraire de la famille de Siermo.....	569
Petrus et Herodes (Cimetière Sopron).....	569
Détail d'architecture de l'église romane de Saint-Étienne.....	569
Bénédictins.....	569
Pierre d'autel voûté à Miklós, avec un lion de portail.....	570
Époque romane.....	570
Le colosse «Candide».....	571
Le poêle de luxe de l'ancien Hôtel de Ville.....	571
Chambre de patricien à Sopron.....	572
Balcons d'une ancienne église.....	572
Chambre de paysan allemand à Agfalva.....	573
Chambre de paysan hongrois à Kapuvár.....	573
Foyer corré et cuisine de paysan, aux environs de Sopron.....	574
Armoire en bois.....	574
Armoire en bois.....	574
Poterie.....	575
Poterie.....	575
Armoire en bois.....	576
Armoire en bois.....	576
Porte en fer forgé dans la galerie du palais du comte.....	579
Zelky-Moskó.....	579
Hourde en fer battu. XVIIIe siècle.....	580
Hourde en fer battu. XVIIIe siècle.....	580
Hourde en fer battu. XVIIIe siècle.....	580
Crucifix en bois.....	580
Saint-Michel.....	581
Bassin baptismal en argent.....	582
De la trésorerie de l'église Saint-Michel.....	582
De la trésorerie de l'église luthérienne.....	585
Deux aquarelles en bronze du XVe siècle, chandelier de l'église.....	586
Le chandelier de l'église.....	586
Objet appartenant au colosse de Wirth.....	586
Grand salon de la collection Siermo.....	587
Armoire en bois à manger dans la collection Siermo.....	587
Maison.....	588
Chambre de balcon avec la collection Siermo.....	588
Maison Schabaly (1480-1540) : L'antichambre de Charles.....	589
Enceinte de Joseph Melcher, peintre de cartons à Sopron.....	590
Pendule à poids de François-Xavier Zeller.....	590
Église Jean (1184) : Portrait d'homme.....	591
La chapelle de Saint Jean Népomucène.....	591
Beris du ruisseau d'Ilyen.....	592
Beris du ruisseau d'Ilyen avec le ruisseau.....	592
Vue de la fontaine du quartier des villas (Loewers) à Sopron.....	593
Jardin d'Elisabeth.....	593
Coopération de Fertőcsanak près de Sopron.....	593
La route qui conduit à la mine Breunberg, propriété de la ville de Sopron.....	596

CONTENTS:

Viktor Elmán de Sósion: Introductory Lines to the
 Supplementum of "Hungarian Art" 465
 Dr. Adolph Heltzer: Our City 467
 Vitéz János Bárány: History of the City of Sopron 470
 Sándor Mézáros: The Seal of Sopron in the
 Dr. Ernst Mihalovits: The Sight of Sopron from the point
 of view of the History of Architecture 513
 Dr. Endre Csontos: Sculpture in Sopron 519
 Dr. Ernst Mihalovits: Sculpture in Sopron 520
 Dr. Endre Csontos: Outline of the History of Painting
 in Sopron 523
 Ernst Leisinger: The Museum of the Royal Free City
 of Sopron 565
 Dr. Endre Csontos: Patronage and Collections of Works
 of Art in Sopron 577
 Literature and Literature of Art 596

LIST OF ILLUSTRATIONS:

Henrik Angolt: The Hungarian Royal Princess Amelia
 and her sister the Archduchess Goldbá. Print in
 colour 462
 Sceptre of Burgomaster and Town Chief Justice, sword
 of Town Chief Justice, from 1642 465
 Old Town-Hall of Sopron, West-Side 466
 Old Town-Hall of Sopron, Demolished in 1894 466
 Royal Free City of Sopron, View by Richter 471
 Market-place of Sopron G. E. Hering, Lith. London, 1839 471
 View of Sopron, Water-colour by Gyger, 1860 472
 Sopron, Lilliputian 472
 King Lewis I. issuing orders in 1268 for the prevention
 of unauthorized jurisdiction over citizens of Sopron 475
 Assembly Hall of the Old Town House with fresco
 by Dürfmeister 477
 Dürfmeister 477
 The Benedictine Church and Cloister. In the back-
 ground the slope of the Lutheran Church, 1864 480
 The Benedictine Church with the statue of the Holy
 Trinity 481
 House of the Storms-family 482
 Town-Hall Square 482
 The City Tower 483
 Gate of Loyalty 483
 The Benedictine Church 484
 Secretary of the Benedictine Church 484
 Pulpit of the Benedictine Church 486
 Interior of the Benedictine Church 486
 Interior of the Lutheran Church 487
 Portal of the Benedictine Church 487
 Church Street 488
 Church Street 488
 Beginning of Convent Street 489
 Houses standing beside the former Gate 490
 Old City Temple 490
 The Hejpal-House 491
 The Roman-House 492
 House of Christoph Treussler 492
 Gate of the Hejpal-House 493
 Gate of Duke Pál Esterházy's Palace 493
 House of the Workers' Insurance Cashier's Office for the
 District of Sopron 494
 The Lutheran Vicarage 494
 The Hejpal-House, 1728 495
 Gate of the Hejpal-House 495
 House of Kálmán Topler 495
 Hejpal-House, Schabaly-House 496
 House of Mrs. György Lakos 496
 Ursuline's Square 497
 Casar-House, Pessovimmer-House, Sachs-House 497
 Court-yard of the Paterlin-House 498
 Court-yard of the Roman-House 498
 Court-yard of the Pire Brigade Barracks 499
 House of the Catholic Convent, 1793 499
 Court-yard of the Great Laska Eggert-House 499
 The Old Pulpit 500
 Doorway of the Spanner-House 500
 Front of the Catholic Church 502
 Part of the Sanctuary and the Cathedral 502
 Interior of St. George's Cathedral 502
 The Verma-House 502
 The Salsos-House 502
 St. John's Church 504
 House of former-burgess at the entrance to the sand-
 pit, with private statue of the Holy Trinity 504
 Church of the Holy Ghost, 1221 505
 The Nave of St. Michael Church seen from the Sanc-
 tuary 506
 The Nave of St. Michael Church 506
 Northern Colonnade of the Nave of St. Michael's Church 506
 Southern Aisle of St. Michael's Church 508
 Vault of St. John's Church 509
 Arched ceiling of the Vestry of St. Michael's Church 509
 Part of the Chapel inside the Benedictine Church 510
 Main entrance of St. Michael's Church 510
 Church of the Dominicans, 1778 511
 Pulpit of the Dominican's Church 511
 The Spirit-House 512
 Theatre Street No. 21 512
 The Cross of Rest (Halkökere), 12th century 521
 The Baker's Gate (Bakkerker) 1484, outside of
 St. Michael's Church 521
 The Lenzai-column on the Karcus-hill, 15th century 522
 The White Cross at the Gate of Vienna, 1674 522
 Tombstones of the abandoned Lutheran Churchyard 523
 Tombstone of Mrs. Lipót Nunk (died in 1683) 523

Tombstones of Baroness Guyonnes née Countess Eliz-
 abeth Schallenberg (died 1682) and the sisters
 Josephberger (died 1693, 1701) 524
 Vault of Adam Galfly (died 1686) 524
 Tombstone of Town Councillors János Pál Schwaitsch
 (died 1706) and Abraham Schwaitsch (died 1692) 525
 Vault of Baron Egg (died in 1679) 525
 Tombstone of Tobiasz Betsch, 1792 526
 Monument of the Gabriel-family 527
 Statue of the Holy Trinity, 1698 527
 The former 'Two Moors House' 528
 Statue of St. Joseph on the court-yard of the Schaff-
 er-House 528
 The column of the Virgin in the Várkertlet, 1745 529
 Relief of the Column of the Virgin: The Adoration of
 the Shepherds 531
 Relief of the Column of the Virgin: Meeting of the
 Virgin and Elizabeth 531
 Well of the Virgin in the Court of the Benedictine Church
 18th century 532
 Interior of the Lutheran Church, 1782-1783 533
 Pulpit of the Lutheran Church 534
 Relief in the Court of the Old Arsenal (c. to 1779) 534
 The Fraternity-Cross (Bruderschaftskreuz), 1829 534
 Szervéz Leitner (sculptor born in Sopron), The Crucif-
 ix, 1701 537
 Ferenc Kugler (sculptor born in Sopron, 1836-1875):
 Bust of Francis Liszt 537
 Part of a Hall in Count Jáchym Zich's setting of the dining-
 room in Count Zichy-Meszl's House 544
 Fresco by Dürfmeister in the Church of the Holy Ghost 545
 Fresco by Dürfmeister in the Church of the Holy Ghost
 Dome-fresco in the Staircase of the Benedictine Convent
 Fresco by Dürfmeister in the Church of the Holy Ghost
 St. Anne with the Virgin 547
 Dürfmeister: Sketch for the painting on the ceiling of
 the Council-Chamber in De Tóth's Apartment 550
 Mihály Mány (1796-1874): Szentmargarita 555
 Unknown painter: Man reading 555
 Agoston Fleischmann: Portrait 556
 Károly Treussler (died 1871): Portrait of a woman 556
 Ferenc Stormo Sr., (1820-1907): Portrait of Ferenc
 Stormo Jnr., when a child 557
 Tivadar Abonyi (1727-1860): Portrait of a child 557
 Antal Ligeti: Portrait of Mrs. Emil Petisk before her
 marriage, 1831 558
 Gasztyr János: Children's confirmation, from
 Lajos Ligeti: the you love me? 1874 561
 József Heltzer: Embarrassing question, Water-colour,
 1927 561
 Museum of the City of Sopron 565
 The bronze-find of Husfalva 568
 The Sacrificial Urn of Várta 568
 Tombs of C. Scythian in the shop of Sopron 569
 Tombstone of the members of the Petronius-family
 from Borkalya (County of Sopron) 569
 Fragment of Romanesque building from Sopron 569
 Altar-stone of Mithras: in front, Romanesque portali-
 on 570
 The Conspiral 570
 Decorated stove of the Old Town Hall 571
 Rosen of a patrician of Sopron 572
 Stale of balustrade from an old grocery's shop 572
 German peasant-room from Agfalva 573
 Hungarian peasant-room from Kapuvár 573
 Open hearth and peasant-kitchen from the surround-
 ings of Sopron 574
 Old tavern 574
 Old smith's workshop 575
 Old workshop 575
 Old blacksmith's workshop 576
 Old joiner's and turner's workshop 576
 Wrought-iron gate to the stairs 579
 House 579
 Knicker made of wrought iron, 17th century 580
 Knicker made of wrought iron, 17th century 580
 Knicker made of wrought iron, 17th century 580
 Pacifelle in the treasury of St. Michael's Church 581
 Silver baptismal basin 582
 From the treasury of St. Michael's Church 582
 From the treasury of the Lutheran Church 585
 Two bronze apocryphals from the 15th century, inter-
 Romanesque cathedral, oil-painting, ceiling
 Pacifelle's manner, Coll. Stormo 586
 Patena to the Wirth-chalice 586
 The Grand Salon of the Storms-collection 587
 Old dining-room in the Storms-collection 587
 Madonna 588
 The balcony-room with the Gothic wooden Madonna
 Martin Schaffner (1480-1548): The Annunciation 588
 The Crucifix 589
 Block of János Mehlreim, painter of playing cards, of
 Sopron 590
 Fresco of Xavier Ferenc 590
 Alois Jency (died 1834): Mrs.'s Portrait 590
 Chapel of St. John of Nepomuk 591
 Banks of the brook Iáva 592
 Banks of the brook Iáva, with the house built on the
 bridge 592
 Watercourse in the villa-district (Lóvász) of Sopron 593
 From the Elizabeth Park 593
 The quarry of Pörfészán near the precincts of Sopron
 Road leading into the Brennsberg-mine (belonging to
 Sopron) 595

A „Magyar Művészet” melléklete

Az Athenaeum r. l. nyomása

ANGELI HENRIK (szül. Sopronban 1840-ben, meghalt 1925-ben);
AMÁLIA BAJOR KIR. HERCEGNŐ ÉS NŐVERE KLOTILD FŐHERCEGNŐ. 1870
József főherceg, tábornagy úr Ó Kir. Fenséégének magas emgedélyével

BEVEZETŐ SOROK A MAGYAR MŰVÉSZET SOPRONI SZÁMÁHOZ

Igaz örömmel tölti el minket, Sopronnak, Csonka-Magyarország ez ősrégi muni-
cipiumának vezetőit, — akik egyúttal e
gyönyörű város legodasodóbb szolgálói is, —
hogy a Magyar Művészet régi program-
pontja megvalósításául, e folyóirat hasáb-
jairól ismerheti meg úgy a hazai közön-
ség mint a külföld, műemlékekben oly gaz-
dag s természeti szépségekkel oly bőven
megáldott városunkat, amely, — mint a
magyarság legnagyobb végvára, — a leg-
utóbbi népszavazás révén is méltán került
az ország érdeklődésének középpontjába.

Sajnos, a magyar közönség még ma is
inkább a külföldre utazik, hogy látókörét
bővítsé s hogy szabad idejét kellemes kör-
nyezetben töltsé el, míg Sopront és gyönyörű
vidékét még mindig kevesen ismerik.

Mily lelkes örömmel kalauzoljuk azon
keveseket, akik bennünket fölkeresnek, mily
büszke öntudattal mutogatjuk építészeti és
egyéb művészeti remekeinket s mily szeretet-
tel visszük ki őket a bájos szép Lőverekbe,
Sopron e különleges nyaraló-telepére.

A Magyar Művészet meglátó szemmel
választotta ki Sopron szépségeit, s nem
egy esetben az ő fölvételei nyomán fedez-
tem fel magam is, a bennszülött, városunk
egy-egy új, eddig rejtett szépségét.

Csodálatos varázsa van ennek a város-
nak. Féltekenyen megőrzi a múlt hagyó-
mányait, s a modern kor haladó szelleméből
csak azt veszli át, ami az ő régi időkől
fogva kulturált lelkével összhangba hoz-
ható és ami az ő szigorú polgári erkölcs-
sel összeegyeztethető. Mély vallásosság,
nyelvéhez való ragaszkodás, amely azonban
melingathatalan hazafiassággal párosult,
becsületes kereskedelmi felfogás, puritán
jellem, józan takarékoság és szerénység
jellemzik Sopron polgárságát, amelynek
a zenekultúrára való kiváló hajlandósága
régli időkől fogva ismeretes. A lakosság
eme jellembeli tulajdonságainak hű tükré
a város külső képe is, amely szerencsés
vegyülméke a magyar és német művészi
törekvéseknek.

Aki megértéssel és főként szeretettel
tanulmányozza végig e füzetet, az, meg
vagyok győződve, keresni fogja az alkal-
mat, hogy Sopronba mehessen. Városunk
örömmel öleli keblére a hozzá közeledő
érdeklődőket, sőt a trianoni békediktátum
folytán hazátlanná lett sok-sok magyarnak
új szeretetteljes, meleg otthonul is kínál-
kozik, mert Sopron csendes, pailnás le-
vegőjében leghamarabb föllelhetik meg-
kínzott lelkük harmóniáját.

VITÉZ SIMON ELEMÉR

A POLGÁRMESTERI ÉS VÁROSBÍRÓI JOGAR, VÁROSBÍRÓI KARD. 1642

Városi múzeum

A SOPRONI RÉGI VÁROSHÁZ. Nyugati oldal
Főképe 1887. évi december hónapban

A SOPRONI RÉGI VÁROSHÁZ. Lebontva 1894
Főképe 1891-ben

A MI VÁROSUNK

Aristoteles a városépítés alapelveit az a tételt állította kortársai elé, hogy egy várost úgy kell megépíteni, hogy abban az emberek a biztonság érzése mellett boldogan élhessenek. A régi Sopron ezt az elvet követhette, amidőn a finoman ívelt utcatoroknak a vonalait megvonta és azoknak az épületeknek az alapját lerakta, amelyek ma is gyönyörűséggel töltik el a szemléltőt.

A régi Sopron tudatában lehetett annak, hogy a városépítés nem csupán műszaki kérdés, hanem egyáltalán *művészi feladat* is; erre vall az a sok művészeti emlék, amely jórésztben sértetlenül maradt meg napjainkig. Nemes életfelfogás, finomult szépérzék megábrázol ki ezekből az alkotásokból. Az utcáknak ily ívalakban való megépítése talán folyománya volt az akkori korviszonyoknak, amelyek a polgárságot a gyakori ellenséges támadásokkal szemben való hathatós védelemre kényszerítették; az a tény azonban, hogy e munkával kapcsolatban ritka festői helyzeteket teremtettek, kétségtelen bizonyítéka annak, hogy Sopron polgársága már akkor is magas kultúrfokon állott és hogy a szép írást ezek vezette a városépítésben is.

Sopron gazdag levéltárában még ma is őrznek a XV. és XVI. századból való hatósági intézkedéseket, amelyek a város külső képének tetszetős kialakulását és csinosítását célozzák.

Különös gonddal és finom érzékkel építették meg templomukat és középületeiket. Ezek között a 90-es években — sajnos — lebontott régi városháza, továbbá a bencés- és a Szent Mihály-templom a hazai építészetnek remekművei. A külső kiképzésnek megfelelő a belső dekoratív megoldás is. Ezeknek részletes ismertetése feladatunk körét meghaladja. Ezért e tekintetben utalok az e műben közölt és hívatott tollból származó ismertetésekre és a benne hozott képekre. A halás, amelyet ezek az építészeti alkotások a szemléltőre gyakorolnak, csak akkor teljes, ha abban a festői környezetben látjuk azokat, amelybe beillesztették.

Aki a hazai művészeti emlékek iránt érdeklődik, az ne sajnálja a fáradságot és nézze meg a helyszínén az építészeti emlékeknek azt a gazdagságát, amelyet Sopron ősi falai között megőrzött.

Fölötte érdekesek a belvárosnak nagybárá a XV. századból származó magánháza a logglás udvarokkal. Ezeknél a firenzei típus az uralkodó, amint általában az építkezésnél az olasz hatás feltűnő.

Festői látványt nyújt a renaissance és barokk stílusú épületek egész sora. Különösen figyelemreméltó a Stornó-ház, a káptalan, a herceg Esterházy-palota, a Lunkányi-, a Schwartz-ház. Mindezek arról a jómódról tanuskodnak, amelyben valaha a soproni polgár élt és arról a fejlett ízlésről, amellyel otthonát berendezte. Ezeket az épületeket az egyszerűség és a nyugodt hatás jellemzi. Jól tagozottak és arányos a felépítésük. Megragadóan szépek e házak kapui, amelyek némes vonalakkal harmonikusan simulnak a homlokzati kiképzéshez. A legszebb kapuk: a bencés székház, a Somogyi-ház, a herceg Esterházy-, a Töpler- és Schwartz-ház kapui. Beszédessé tanult ezek az akkori soproni kőfaragó ipar fejlettségének. Sopron a szép kapuk városa.

Azokban az időkben Sopron megerősített hely volt. Hatalmas bástyagyűrű és várórok vette körül a belvárost. Amikor az erődítés jelentősége megszűnt és a növekedő forgalom megkívánta a maga jogát, a bástyákat javarészt lerombolták és a várórkot betemették. E várórok helyén keletkezett a mai Várkerület árusító üzlethelyiségekkel, ahol a város kereskedelmi forgalma bonyolódik le. A várórok vonalában épült továbbá az Ógabona-tér és a Széchenyi-tér, amely terek az említett Várkerülettel együtt körutat alkotnak. Ebbe a körútba torkolnak a külső városrészeket egybekötő utak.

Érdekes, hogy ezeket az összekötő utakat nem sugárszerűen és egyenesen, hanem rendkívül sok vonalútorral vezették.

Kétségtelen, hogy ezeknek az utaknak és utcáknak ilyenképpen való megépítése nem a véletlennek, nem a megfontolás hiányának az eredménye és talán nem tévedünk, ha azt annak a körülménynek tudjuk be, hogy létesítésük idejében még gyakoriak voltak a háborús veszélyek és így a határozottabb védelem szükségessége kényszerítette az embereket törtvonalú utak megépítésére. Lehetséges azonban az is, hogy az utcákat azért építették tört vonalakban, hogy ezáltal is védekezzenek a gyakori zord szélviharak kellemetlensége ellen. Egyébként akármilyen volt is az oka ennek, tény az, hogy Sopronban alig van egy-két nyílegyenes utca. Ezt igen gyakran rötták fel hibául. A magunk részéről ezt inkább előnynek tartjuk, mert véleményünk szerint a törtvonalú, helyesen ívelt utca az egyes épületek artiztikus hatását jobban juttatja érvényre és az utcakép egyhangúságát enyhíti. Előnye a vonalvezetésnek végül még az a tapasztalati tény is, hogy az egyenes út fárasztóbb, ridegebb, mint a törtvonalú.

A város új szabályozási tervének a megalkotója, néhai *Wilder József* városi főmérnök, talán e régi íves utcakép szépségének hatása albit állott, amidőn az új szabályozási tervben is az új útvonalakat következetesen enyhe íveléssel, tengelydátelyezéssel, tengelyhajlítással vagy hororú oldalfalakkal rajzolta meg.

Az utak törtvonalú vezetése folytán sok beszögélő hangulatos utcarészlet keletkezett, amelyet egy-egy magányosan álló hársfa vagy kisebb ültetvény élénkít. Az utcák fásítása és a forgalmi vonalak holt részeinek megfelelő parkozása nagy mértékben enyhíti az épületek kötőmegalének rideg hatását. *Az utolsó félszázad alatt Sopron majdnem minden fásításra alkalmas utcáját befásították. Etéren a Soproni Városszépítő Egyesület fejtett ki dicséretes tevékenységet. A soproni városépítő épp e fásítással törekedett a lehető legnagyobb hatást a legcsekélyebb költség mellett elérni és ezáltal sikerült is hatáson összehangolni a silhouettéket az architektúra vagy a plasztika sérelme nélkül.*

Sopron gazdag múltja és e mult értékes öröksége a mai kor városépítőjét fokozott figyelemre és körültekintő óvatosságra kötelezik ekkor, amidőn a jövő városépítő

terveit megalkotja; féltő gonddal kell örködni ezeknek az értékeknek sértetlen fentartásán és finom érzékkel kell rendelkeznie, hogy majd az újat harmonikusan beleilleszthesse a régi keretbe. Bizonyára nehéz, de szép feladat, amelynek sikeres megoldásáért alkotóját sok generáció hála-ja kísérel majd.

A 90-es évek rideg józanságának és célszerűségi törekvéseinek sok pótolhatatlan, értékes építészeti emlék esett áldozatul. Ez a kor a régi Sopron talán legérdeke-
sebb és legértékesebb részét, az Előkaput, a régi városházát, a város kapuját festői bástyáival lerombolta, megsemmisítette. Hihetetlen érzéketlenség vezette ezt a kort, amelyről joggal elmondhatták, hogy többet rombolt művészeti értékekben, mint a 80 éves háború, és hogy a városéptésben erőszak-
kal, szándékosan kioltotta a poézis utolsó szikráját. Szeretnők hinnl, hogy e kor romboló hatása, lelketlensége végleg megszűnt és a városéptésben újból a festői, poétikus törekvések diadalmaskodnak, mert az ember a művészt és a költészt szellemi táplálékát épp oly kevésbé nélkülözheti, mint a mindennapi kenyeret.

Sopron építő hatósága áthaiva azoknak a nagy értékeknek jelentőségétől és tudatában annak a felelősségnek, amely ezeknek a nagy értékeknek a gondozásával jár, különös gonddal intézi az ezzel kapcsolatos ügyeket. Így régi házakat csak külön engedéllyel enged tataroztatni. *Hogy e tatarozási munkálatok közben az épületek homlokzati díszítései avatatlan kezek által el ne rontassanak, vagy meg ne semmisí-
tessenek, a tatarozást csak úgy engedi megkezdeni, ha előzetesen az épület homlokzatáról megfelelő fényképfelvételeit mutatnak be. A tatarozási munkálatok közben pedig szigorú ellenőrzés folyik az irányban, hogy a munka szakszerűen végeztesék.*

Sopron újában a Nyugati Alpok végnyulványait alkotó soproni hegység aljában elterülő Lővénymarótelep irányában fejlődik, amelyre a fenyeveseket szelő nagy körút szegélyez. Egészen új városrész keletkezett itt *kertváros jelleggel*, villaszerű épületekkel. E városrész kertváros jellegét zavarja némileg az a körülmény, hogy inkarékosságí okokból egynéhány utcára

a zártorú építési kötelezettséget állapotot-ták meg, továbbá az a körülmény, hogy az építési telkeket túl kicsire méretezték.

E hibák ellenére a városrész is kedvezően illeszkedik *Sopron kies, erdőborította hegyekkel koszorúzott környékéhez.*

A városfejlesztési terv¹ Sopron szép tájképét megőrízni igyekszik azáltal, hogy a magasabban fekvő dombos részeket a villaszerű beépítést követi. A tájkép szépségének emelése céljából a városfejlesztési terv a város körül emelkedő dombok legmagasabb pontjain messzelátók, mulatóhelyek, esetleg nagyobb kastélyszerű villák építését célozza.

A Wälder-féle fejlesztési tervben a köz- és magánépítkezések részére megnyíló területeken számos forgalmi, *dísz- és park-fér* tervezetett zártorú építkezéssel a közterek zárt jellegének megóvása végett.

Pfigyelmet fordít a terv arra is, hogy az utcák hosszirányukban ne legyenek domborúak, hanem vagy homorúak vagy legalább egyenlő esésűek, azért ahol víz-választót utcával kell átvágni, tengely-áthelyezést, erősebb tengelyhajlást vagy tengelytörést alkalmaz.

Változatos és hangulatos utcaképeket a fejlesztési terv azáltal ér el, hogy az utca-vonalakat kanyarodásokkal a terephez simulva vezeti és hogy nem erőlteti a hom-

lokzatok egyenességét és párhuzamos-ságát; változatosságra törekszik azzal is, hogy *számos utcát előkerttel tervez* és pedig az észak-déli irányban elhúzódó utcáknál mindkét oldalon, a kelet-nyugati irányú utcáknál pedig csak a nap sugaraí-nak kitett oldalon.

Sopron városfejlesztési terve bő alkal-mat nyújt az építészeknek, hogy művészi felfogását teljes mértékben kifejthesse. A művészi ambíciót kívánja felkelteni a városi hatóság azáltal, hogy időközönként *szépségdíjak kiosztását tervez* építésszek, *éptőlparosok, esetleg háztulajdonosok közt*, akik a legszebb házakat építették és akik a művészi munkájukkal a város külső képének csinosításához hozzájárultak. E célt szolgálja továbbá az az intézkedés a városnak, hogy az egyes háztömbök beépítésére nyilvános tervpályázatot tart. A várostorony aljában ez évi október hó 14-én avatott *hűségkapu*¹ felállításával kapcsolatban e környék művészi meg-oldása végett legközelebb kéri a pályá-zatot. Ha Sopron városéptésében e kérdés művészi oldalát továbbra is kellő figye-lemben részesítik és a művészi erőket a kérdés megoldásába fokozottabb mérték-ben bevonják, Sopron, Trianon ellenére is, legalább alaki vonatkozásban még ma is épp oly sok szépet alkothat, mint a régi Sopron, mert *a természetadta gyönyörű keret megvan hozzá.*

DR. HEIMLER KÁROLY

¹ Lásd Wälder József városi főmérnök: Indokoló jelen-tés Sopron szabályozó és fejlesztési tervéhez.

SOPRON VÁROS TÖRTÉNETE

Sopron város történetét röviden úgy összefoglalhatjuk, hogy nagy vonásokban azok előtt is éri feltehetővé válnék, akik eleddig vajmi keveset hallottak a városról, jóformán lehetetlen feladat, mert nagyon gazdag az anyag, amelyből válogatni kell és aránylag kevés az, amit néhány oldalon el lehet mondani.

Mivel Sopron művészettörténeti szempontból emlékeiremlő alkotásainak az ismertetése ez alkalommal a cél, ennélfogva nekem is az a törekvésem, hogy a város történetének a vázlatában, amennyiben csak az lehetséges, a művészettörténeti emlékek keletkezésére, fentartására, esetleges pusztulásaira és az azokkal kapcsolatos körülményekre különös figyelmet fordítsak, hogy így e rövid történelmi visszajáratás Sopron műemlékeinek ismertetésénél és értékelésénél a szükséges előismereteket megadják.

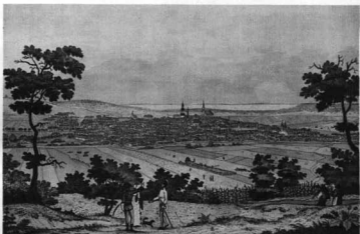
Sopron területén az ú. n. *neolitik-kortól* kezdődően állandóan nyomon követhetjük az emberi élet alkotásait különféle leletekben, melyekben főleg a hallstatt-kori és a La Tène-kori idők nagyon gazdagok, de csak a kelták letelepedésével veszi kezdetét a történelmi idő, melyet az frás tudása különböztet meg az előző korszakoktól, összefoglaló néven a praehistorikus kortól. A kelták vetik meg Sopron alapjait és tőlük származik Sopron legrégebb neve: *Scarbantia*, mely nevét változás nélkül átvesszik a keltákat legidőző rómaiak is, kiknek uralma alatt virágzásnak, fejlődésnek indul, úgy hogy oppidum-ból municipium-má, azaz önkormányzattal bíró vidéki várossá küzd fel magát. A római birodalom bukásával *Scarbantia* is romhalmazzá válik. E romokon új élet az avarok hatalmának megtérése után beközösítő frank-germán korszakban sarjadzik ki, kiktől Sopron másik neve: *Odenburg* ered. A zsenge frank-germán telepet elsőbri Árpád befoglaló magyarjainak győzelmes előretörése anélkül, hogy e név feledésbe merült volna,

miként *Scarbantia* esetében történt és anélkül, hogy a vezérek korában kimutatható lenne e helyen a magyarok letelepedése.

Egy évszázadon keresztül Sopron a magyarok elővédelmi övébe esett, mígnem Szent István király harmadszorra újból feltámasztja romjaiból; ekkor kapja a *Sopron* nevet és, mint a hasonnevű megye központja, azonnal jelentős szerephez jut, melyet csak emelt az a körülmény, hogy határszéli fekvése volt. Így lett Sopron, mint *királyi vár*, a megalakulásának első pillanatától fogva a nyugat felé az ország kapuja és erőssége, átvévén a vezérek idejéből a mai *Kapuvár* szerepét és e hivatásának a mai napig hűségesen meg is felelt.

A jelenlegi belváros területén fekvő királyi vártól teljesen különváltan, kisebb távolságban az idők folyamán egy falu alakul ki, melynek lakói nagyobb részt német származású iparosok és kereskedők-ből kerülnek ki, akik megvetik a mai Szt. Mihály-templom és mellette a csontház szerepét betöltő Szent Jakab-kápolna alapjait; ezekben és a még II. Endre király által Sopronban a bécsi-kapu védece céljából letelepített János-lovagok által felépített Szt. János-templomban kell látnunk Sopron legrégebb műemlékeit, ha a mai formájukban későbbi idők alkotásainak is látszanak.

A királyi vár mellett meghúzódó falu túlnyomóan német lakói szívvél-lélekkel hű alattvalói voltak a magyar királyoknak, mely érzelmüknek mindannyiszor fényes tanujelét adták, valahányszor nehéz idők jártak Szent István országa fölött. Így IV. Béla t. Harcias Frigyes osztrák herceg ellen való hadjáratában oly önfeláldozó hűséggel segítettek, hogy a király erre még az események után több mint két évtized múlva is a legnagyobb elismeréssel gondolt vissza és elismerésének jeléül 1269-ben a soproni lakosoknak adományozta a szomszédtságban lévő királyi udvarnokok földjét (a mai Hofäcker-dűlő), 1277-ben pedig IV. László király Sopron városi rangra

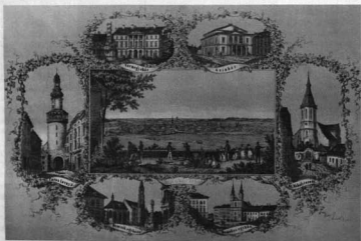
SOPRON SZ. KIR. VÁROS. Richter (Antal Filipp?) rajza
A Magyar Történeli Képcsarnok tulajdonsa

A SOPRONI PIAC. Lithographia George Edwards Hering (1805—1879) német származású angol időfestő:
Sketches on the Danube in Hungary and Transylvania c. művéből. London 1839
A Magyar Történeli Képcsarnok tulajdonsa

SOPRON LÁTKÉPE. Geyer, Georg (1825—1912), Johann Eötvös ösztönzésére készített vízfestménye. 1860
A Magyar Történelmi Képcsarnok tulajdona

SOPRON, Rajzolta és nyomtatta Walzel A. F. Pesten
A Magyar Történelmi Képcsarnok tulajdona

emeli a cseh király elleni harcok folyamán tanusított hősiességük jutalmaképpen.

Sopronnak városi rangra emelése korszakalkotó jelentőségű intézkedés volt a város történetében, és minden tekintetben mélyreható változásokat vont maga után. Sopron megszűnt királyi vár lenni és mint ilyen, felszabadult az ispán joghatósága alól, önkormányzatot nyert és számos egyéb kiváltságot. Ez időtől kezdve a város védelme a polgárság joga és kötelessége volt, ennek megfelelően a királyi vár átalakult belvárossá és külváros lett a Szt. Mihály-templom körül elterülő faluból. E nagy átalakulások beszédes emlékeit látjuk a régi ferencridi templomban (a mai bencés-templom), melyet Sopron polgársága 1377. után kezdett el építeni lsten nagyobb dicsőségére azzal a nagy áldozatkészséggel, melyet megérteni és felfogni ma már alig tudunk.

Az utolsó Árpád-házi királyok, valamint Károly Róbert egész uralkodási ideje alatt a szomszédos Ausztriával állandóak voltak a surlódások, melynek során a csatározások alig szüneteltek. E kisebb-nagyobb harcokban többnyire a magyarok győzedelmeskedtek, de előfordult az is, hogy a becsapó osztrákok támadását csak Sopron falai tudták föltartóztatni, mely várost polgáral a királyi hathatós támogatásával, éppen fenyegetett helyzetére való tekintettel, hatalmas erősséggel építik ki a XIV. század első felében. De nemcsak kívülről fenyegette veszély Sopron, hanem belső zavargások is napirenden voltak a magyar, bessenyő és német származású polgárság között. Időbe tellett, míg e különféle nemzetiségek összeszoktak és néhányszor külön e célra kiküldött királyi biztosnak kellett az ellenségként egymással szemben álló polgárság között a békét helyreállítani. Nagy Lajos trónralépésével elsimultak az Ausztriával főnálló ellentétek és Sopronban is ellát a belső egyenetlenség. Egy évszázadon keresztül a zavartalan béke áldásait élvezhette Sopron, mely ekkor hatalmas fejlődésnek indult, gyarapodott nemcsak lakosságban, főleg az Ausztriából bevándorolt családok révén, de gazdagsága és befolyása is növekedett. A polgárok vagyonosodása és jóléte azonban nem maradt elrejtve a családi házak falai között, hanem az akkori idők vallásos szellemében lévő teremtető erő

mozgásba hozta a tisztas haszonból származó tőkétet és Sopronban egymásután emelkednek a már meglévő templomok mellé az újabb és újabb kápolnák. A XIV. század második felében épül fel a Szt. Margit kápolna, a Szt. Lélek kápolna, a belvárosi Szt. György kápolna és a várórok mellett fekvő Boldogasszony kápolna, melyekhez a XV. században a kórháznak Szt. Erzsébetéről nevezett temploma, a Szt. Lénárd kápolna és a mai Szélmalom-utcában fekvő Szt. Páblán és Szt. Sebestyén kápolna csatlakoztak. Az egyes templomokon kívül megsokasodnak az oltárok, a kegyes alapítványoknak pedig se szeri se száma. A reformáció idejéig állandó munka folyt a templomokon, hol itt, hol ott bővítettek, alakítottak, csinosítottak, nem lehet csodálni, hogy a korábbi román stílusnak alig maradt néhány emléke Sopronban, mert a XV. század folyamán gót-stílusban végbemenő átalakítások gyökeresen megváltoztatták a régi templomok külső képét is.

Ha a folytonos építkezéseket tekintjük, azt kellene hinnünk, hogy Sopron főként állandóan derült volt az ég, pedig korántsem. Zsigmond király halálával újból a legrosszabb viszonyok közé került a város. Erzsébet királyné 1441-ben elzárókosította IV. Frigyes német királynak és az elzárókosítás miatt két évtizeden keresztül ütköző pontja volt az egymással torzalkodó magyar és német nemzetnek. Mátyás király ugyan 1463-ban Sopront visszaváltja a zalogból, de már kevéssel utóbb az Ausztria ellen intézett támadásoknak ismét egyik kiinduló állomása. E harcok il. Ulászló idejében megszűnnek, azonban ekkor meg a szomszédos Lánzsér várába befészkelő rablók okoznak töméntelen kárt, kikkel szemben a győnge királyi hatalom nem tudja a várost megvédeni. Ezek az évtizedeken át tartó áldatlan viszonyok súlyos keresztéknt nehezdednek a városra, a fejlődésében megakasztják, sőt visszavetk, de azért a polgárság kebeléből nem tudják kiirtani az áldozatkészséget az lsten és a Haza iránt. Újabb és újabb adományok lehetővé teszik, hogy a templomokon a fáradhatatlan kezek munkája meg ne álljon, a város erődtítményel általános javítás alá esnek, a tömör városházi toronyra ekkor emelik a szép, renaissance-stílus, loggás közepső részt, míg a gyorsan sorvadó

királyi hatalom Istápolására évről-évre nagy összegek vándorolnak a királyi kincstárba, többször pedig főlegyvezet csapatok indulnak a királyi zászlók alá. Nem hiába tekintették Sopront már a XVI. század elején a Szent Korona egyik ékkövének, mert Sopron méltán kiérdemelte ezt az elismerést, a hazaszeretnek fényes példáját nyújtván olyan időkben, mikor csak az önérdék vezette a főrendeket és a köznemességet egyaránt. A végzetes 1526. évben is a pénzbeli segítségen kívül 100 löny gyalogság és két ágyú legénységgel és teljes felszereléssel indult a hívó szóra Tolnára, hogy Mohács alatt ezekkel is gyarapodjék a vértanúk száma.

A mohácsi vész nemcsak a nemzet történetében, hanem Sopron életében is fordulópontot jelent. Ha átmenetileg súlyos idők jártak lidág a város fölött, ezek most állandósultak két évszázadon keresztül a kurucmozgalmak lezajlásáig. Igaz, hogy Sopron aránylag ritkán esett a hadak útjába és így a háború közvetlen pusztításait csak kivételesen érezte, azonban az évről-évre növekedő hadiadó, a katonai beszállások, hadianyagszállítások alig legyőzhető terhet jelentettek, ezenfelül a felső hatóságok nem tartották tisztelhetően a város kiváltságait, a reformáció elterjedésével pedig a polgárság belső békéje is gyakran volt veszélyeztetve, mert az ellentétek a régi és az új hit követői között mindinkább áthidalhatatlan távolságig szélesedtek.

Mindezek a város fejlődése és virágzása szempontjából oly káros jelenségek nem egyszerre, hanem fokozatosan alakultak ki, bár közvetlen a mohácsi vész után a kettős királyválasztás már nehéz probléma elé állította Sopront, mely utóbb is, nem annyira lelkesedésből és belső meggyőződésből, mint inkább a helyzet reális mérlegelése alapján Ferdinánd királyhoz csatlakozott, ki a város hűségét úgy törekedett megerősíteni, hogy szemet hunyt a zsidók klúzése fölött és beleegyezett abba, hogy azok többé vissza ne térhessenek, azután a győri püspök szövetséges Rákos faluját adta haszonélvezetre Sopronnak, végül régebbi borszállítási kiváltságukat Alsó-Ausztria területén át ismét felújította.

Az 1529. és az 1532. évi török hadjáratok során Sopron környéke elpusztult és ennek a

pusztításnak estek áldozatul mindazok a kisebb-nagyobb templomok, melyek a város falain kívül feküdtek, mint a Boldogasszony-, Szt. Lénárd-, Szt. Margit-templomok, melyekről ma már azt sem tudjuk megállapítani, hogy hol állottak. A megmaradt templomok fentartásának és fejlesztésének sem kedvezett a kor szelleme, mely az emberek szívéből kiirtotta azt a határtalan buzgótságot, melyet a középkorban nem győzünk Sopronban eléggé csodálni és a sok oltárból és szoborból egy-egy templomban a csupasz falakon kívül más alig maradt meg. Mindazonáltal nem halt ki az emberi alkotóerő tevékenysége a XVI. és XVII. században sem, csak más célkitűzést nyert Sopronban: templomok, oltárok és az Isten-fisztelet fényét emelő kegyes alapítványok helyett a lakóházak tágasság, otthonossá, kellemessé tételére fordították a nehéz napi munkával megtakarított forintok. Ezt a változást előmozdította a török vézre való tekintettel sok nemesi családnak Sopronba való özönlése, akik még az adómentesség feloldozása drán is igyekeztek házhöz jutni. Sopronnak régi házakban oly gazdag utcái felbecsülhetetlen bő anyagot nyújtanak a XVI. századtól kezdődően az építészeti emlékek után kutatók részére és ebből a szempontból még nagyon távol állunk attól a nagyon is szükséges és hovatovább sürgős kívánalomtól, hogy minden régi ház építészeti sajátosságait szakszerűen összegyűjtjük, leírjuk és származási korát megállapítsuk. Ez a nehéz, de mindenképpen hálás munka, melynek során meggyőződésem szerint nem egy becscs megállapítás válik lehetségessé, még a jövő feladatai közé tartozik.

Miként már említettem, Sopron városa csak kényszerűségből állott Ferdinánd király mellé, de a meghódolás után kötelességének ismerte, hogy híven kitartson mellette és e hűség nem változott a későbbi utódjai lránt sem, pedig a nagyobb-részt protestáns városban már Rudolf király erélyes intézkedéssel a katolikus hit terjesztése érdekében erős visszatetszést szültek, mégis Bocskay hadaival szemben hősi védekezéssel decoltak és őszintén megbánták azt is, amikor Bethlen Gábor csapatai előtti rövid időre megnyitották a város kapuit 1621-ben. II. Ferdinánd nagylelkűen

megbocsátotta a polgárság pillanatnyi megtántorodását, 1622-ben már Sopronban tartott országgyűlést, melynek tartama alatt feleségét, Eleonórát, királynévá koronázták, majd 1626-ben ismét Sopronban volt az országgyűlés. Ekkor választották és koronázták meg II. Ferdinánd hasonló nevű fiát magyar királlyá és ekkor lett Eszterházi Miklós gróf nádorispán. 1654-ben újból Sopronban gyűlésezett az országgyűlés, melynek tagjai egy felszázaddal későbbben, 1681-ben ismét itt gyülekeztek egybe, hogy többek között vallási ügyekben fontos végzéseket hozzanak és nagy ünnepségek közepette koronázzák királynévá Lipót harmadik feleségét, Eleonórát.

A török 1685. évi támadása alkalmával Sopron megmenekült a nagyobb pusztításoktól, de annál többet kellett szenvednie néhány évtizeddel utóbb Rákóczi kurucaitól, akik a város területét többször feldúlták, egy ízben komolyan ostrom alá is vették, de elfoglalni nem tudták.

A kuruczmozgalom befejeztével ismét hosszantartó béke évek köszöntöttek Sopronra, mely alatt lassanként kiheverte mindazt a sok nyomorúságot, szenvedést és megpróbáltatást, mikben a letűnt két évszázad annyira bőkezű volt és amelyek elmondása a török idők minden borzalmának a felelevenítésével volna egyenlő.

Az erőre kapott ellenreformáció Sopronban is éreztette hatását. Előharcosai, a jezsuiták letelepszének a városban és az ő működésük eredménye a XVII. század végén a Szt. György-kápolna kibővítése és átalakítása tágas templommá. Míg a következő század elején beköltöző dominikánusok egészen új templomot építenek fel, hogy itt a hűvek lelki gondozását annál eredményesebben végezhesék. A városháziéri gyönyörű Szentháromság-szobor, a templomok barokk-stílusú részletei, a Nepomuki Szent János kápolnája 1764-ből és a kiváló barokk-félszék, Dorfmeisternek szebbnél-szebb freskói és képei számos új műemlékkel gazdagították Sopront, melyek az ízlésesen restaurált számos régi házzal egyetemben beszédes tanúbizonysággal annak, hogy a Rákóczi-felkelés után az egyébként eseménytelen XVIII. században eleven életkeringés volt a városban, amelynek polgársága, felszabadulva a folytonos harcok

nyomasztó gondjától, ismét kedvét találta az áldozatkészségben.

A Napoleon elleni háborúk nagy erőfeszítéseiben Sopron nemcsak anyagilag vette ki derekasan a maga részét, hanem 1809-ben feléven át francia megszállás alatt is állt, ez azonban súlyosabb következményekkel egyáltalában nem járt, olyanra, hogy a nemzeti megújulás korában Sopron második virágkorát érte, úgy iparának és kereskedelmének fellettségében, mint a kulturális téren tapasztalható fellendülés tekintetében.

Az 1848. év eseményei élénk visszhangra találtak a szívében mindíg magyarul érző és nyelvben is mindinkább magyarosodó polgárság körében, de mielőtt hazafias érzelmeiknek méltó kifejezést tudtak volna adni, az osztrák csapatok máris megszállták a várost és el kellett rejteni minden oly megnyilatkozást, mely a nehéz harcban álló nemzet ügyével állott kapcsolatban. A szabadságharc leverését követő elnyomás idejében Sopron csak úgy, mint az egész ország, türelmetlenül várta a jobb napok elővetelét és amikor 1861-ben engedett az erőszak, az újból magyar nyelven írt tanácsjegyzőkönyv bekezdő sorában juttatja efelét való örömet a városi tanács kifejezésére.

A kiegyezést követő békes évek alatt Sopron a szomszédos városokhoz viszonyítva lassabban fejlődött s talán ennek a körülménynek lehet köszönni, hogy a régi emlékek lebontásában nagyobb, helyrehozhatatlan károsodás nem érte a várost, noha így is az erődtürelmetlen kívül többek között áldozatul esett a régi városház és nem Sopronon mult, hogy még ma is áll a *városháztorony*, mely három síflusnak szerencsés összetalálkozásával méltán *Szimboluma Sopronnak*.

A világháborúban közel ezer soproni fiú vére omlott a szebb jövőért, melynek helyébe a forradalmak Szamuelli pribékjei, majd a „trianoni béke” következett. E béke értelmében Sopronnak Ausztriához kellett volna kapcsolatlania, de ettől a rettenetes csapástól a Gondviselés mégis megkímélte, mert a *felkelők hősiessége a velencei tárgyalásokat és megállapodást eredményezte*, mely népszavazástól tette függővé, hogy Sopron hová tartozzék. Az 1921 de-

cember 14-én lezajlott népszavazás során Sopron hű maradt az ezeréves hazához, fényesen igazolva, hogy a százados kapcsolatok és összetartozás tudata a jó- és balsorsban egyaránt elnémítják az azonos nyelv és az ellenfél által oly fényesnek ígért gazdasági érdekek csábító szirénhangjait.

Sopron e népszavazás által újból beírta nevét aranybetűkkel a magyar nemzet könyvébe, mert hűségének bebizonyításán kívül elsőnek tört részt a trianoni béke elszakíthatatlannak kovácsolt béklyóin. A nemzetgyűlés az 1922. évi XXIX. t.-c.-ben örökölte meg Sopron iránt való elismerését, amely alkalommal a város ősi címerét a „civilitas fidelissima” díszes szavaival bővítette ki, a kormány pedig a „hűségkapu” felállítással kívánt örökké tartó emléket állítani a népszavazásnak, hogy ez emlék hirdesse a késő utódoknak az önfeláldozó haza-

szeretet példáját, melynek követése révén remélhetjük egyedül és kizárólag a régi határaink visszaszerzését és megtartását.

Sopron mindenkor habozás nélkül teljesítette még első királyunk, Szent István által kijelölt feladatát: megmaradt az ország kapujának és erősségének és bár pillanatilag nehéz harcot vív a gazdasági területének elvesztése folytán előálló súlyos helyzettel, kétségtelenül meg fogja állani a helyét történelmi hivatásához híven a jövőben is, ha a cselekvés órája újból elérkezik, mert a város minden talpalatnyi földje az ezeréves magyar multnak beszédes emléke, utcái, terei, épületei dicső hagyományokhoz való ragaszkodását bizonyítják és polgárainak szíve tellve van a város rajongó szeretetével és az ősök példája követésének férfias elszántságával.

VITÉZ HÁZI JENŐ

A RÉGI VÁROSHÁZ KÖZGYŰLÉSI TERME DÖRFMEISTER FRESKÓKKAL

SOPRON LELKE

Sopron lelke és lakosságának lelke: két más fogalom-világ, noha a kettő át-megáthatja egymást és mélyen szűrődött egymásba.

Az elsőt kell keresni annak, aki a másodikat érteni akarja. És ha már amannak tükrébe mélyen alánézni, érzésmagán át futatni Tasso tükrének csodáját. Egy ideges fényfantázia villogását, amelynek mélyén századok fövénye alatt Ó alszik. A pragmatikus arcú, az időskeljességét magába foglaló örök Lélek és a tükröződés felső futamán te lebegsz és még harmincezer: a mai Sopron mulandó gyermekei.

Akik nem lévén állandók, a város egyetemese arca és élete szempontjából sem jelentenek állandósult lelket. Csak az atomikus fövény rendeltetésétől öltik be, hogy a mélységbe aláhullván, porszem-életükkel lassan munkálják a mélyben a nagy plasztikát. Amely millió vonásból egy közös forma: Sopron ősi lelke.

Ezért már Sopron külső arca is fogas probléma turista-szemnek, festőnek és gondolkodónak egyaránt. Rendszerint erdei utakon szoktak feléje közeledni. Elmélyülő utak nyílásából, beajánlott panorámapontok magasáról. Gyönyörű tájképek csak ezek, megrengő tájlatok és a Fertő ibolyakék szeme, amely azonban még nem Sopron arca.

Menj ki szép napnyugtai órán a Bécsi-domb tetőre. Álarc volt, amit mindaddig Sopronból láttál. És megdöbrent és földbe-gyökerezett a város nagy tragikus arca. Nem szelíd újjal írt látomány, hanem a völgyeknek, a sorsnak és a történelemnek komor dinamikája. Sötét, nyugtalan és toronyosuló hegyvonulat, mint egy vulkanikus függöny. Balról bevágtat paripáján a rábai messzeség és ágaskodva torpan a hegy lábánál. Nyugat felől sötét lándzsások hada, tolongó hegyesorok, mint germán páncélosok vonulása. A történelem ez: tájképi nyelven, Sopron festményének historiai témája.

És nem vészelt el sem a praehisztórikus kor, sem a honfoglalás százada. A kelta

erdők urnamagaslatai ma is ünneplésesek innen, mintha most földelték volna el. És szemben, a löverekben, a lombok bukfaló homályán át ide villognak a villatornyok, miként a bessenyő kapuőrök dermedt lándzsái. Élnék. És lenn a város, szabályos köveivel, kerek arkádjaival ma is formázza a a római castrumok falát. Mély sarkophegéből, mint óriás quirites kél és ébred az evangélikus campanile és a tűztorony fenyegető árnya. Halott római hölgyek csillogó arany ékszereket emelnek magasra a ragyogó alkonyatban és amoit a Szent Mihály-templom roppant öt ujjá csontosan szoloszmázza az esti égre elmúlt századok halk esti imádját. És mire a nap alábukott, a város is lenn visszahanyatlak éjjelgyába és magára tépi a kelő hold aranyát és behinté takaróját gothikus kőcsipkék és barokk márványok füzéreinek díszével. Gyönyörű álomra készülő város, álmoit a Szépség malaszájával, amilyen alig maradt a letarolt Kis-Magyarország üres tájékei között.

Sopron lelke. Egy emelkedett tragikus vonulat, amelyben lit az országhatáron két néperő egymásba torkollott, hogy századokon át folytassa egymásban örvényléseit és életét. Egy frank-germán Graben, amelyet mire fölépítettek, betört, megkerült és körül-folyt a magyar nép folyama, amelynek mint a pusztá sílnak természetes joga volt a síkon tovább, auf weiter Flur. Bennük két nép hatóereje, a mai Sopron lelke. A magyar előretörés, meg-nem-hátrálás és a germán szívósság és gót keménység. Ellenítés és mégis együtt-é-ülő kongruens energiák. Ezért nem halhatták meg egyik sem és ezért kényszeredtek rá századok alatt megértő életre. Erősödött a gazdagságban a gothika és körülvenni, és elszigetelve veszélytelenné tenni igyekezett a magyar romantika. Ami a német lélek sziklájában rideg volt, azt a magyar meleg lélek temperamentumabevirágozta közéletben, társadalmi szerkezetben, lélekformában. Ez a helyes nép-ki-

egyenlítőds. Ez Sopron magisztrátusának önfaját meg nem tagadó, de belső meglátásban, nehéz órákban a magyarság mellé álló politikája. Ez a magatartás a germán-magyar gondolatörvény kifejlődött új idiomája, változatos percekben közös ritmusa. Szóval: Sopron lelke.

A mag és virág. Nem Sopron alárendelt, hanem uralkodó arculatának virága. Külső stílusban, szellemi életében és művészetében. A német polgárság értelme és erénye nagy hozomány Sopronnak és az itteni magyarságnak. A magyar mágnás mellett a Várkerületen és a Kolostor-utca palotájában egymás mellett az éppen oly gögös és zárt ipari és hanza-patricius osztály. Jólétkülből sarjadhatott itt csak a külön soproni jellegű tudománypártolás és művészi kivirágzás. A város kalmár összekötéseinél dél és nyugat felől a gót és renaissance és a magyar mágnási verseny által Bécsből: a nyugati barokk. Egyház, iskola, mint német kezdet kezdve és mint magyar áldozatkészség folytatva. A kettős kincs, a kereskedés és az iskola csak így virágozhatott fel későbbi formájáig. És a zenekultúra nemcsak német esztétikum, hanem a magyar szív melegsége is e városban: a Rábaköz kitért dalos szívének ide beharogó zenéi életkedve.

Nézzétek az Irodalom via sacra-ját Sopron annalesében. Zrinyi, Vittnyédi, Berzsenyi és Kis János, Petőfi és Gyóni, Rákosi Jenő és Dóczy Lajos: Sopron lelkének tartozéka is. Nem sorsszeszély, de Sopron belső mágnese volt, ami idehúzta őket. Az ősi német kultúra nem tudott századokon át különbekeztet termelni. Ez a belterjes együttes talaj egyszerű mértéke. A soproni talaj amazok szellemének viszont nem mellékes perspektívát adott. A római sírok felett Berzsenyi dörgő kiáltásai a jövő felé, Széchenyi titáni akarata, Rákosi szabad, messzehangzó európai magyarsága, Gyóni emelt szemhatáru humanizmusa, Dóczy játékos nyugati stílje, mind virágai ennek az

összetett talajnak. Sopron mély fundamentumokon épült belső lelkének.

Virága és dicsősége is a földkeveréknek, amelyet századok közös munkája készített elő progresszív német haladással és magyar lendülettel, hogy bizonyosságot tegyen a kettős erő nagyobb erejéről.

Sopron lelke. A római, kelta, germán és magyar evolúció történelmi formája. A Tasso-tükör, amelynek felső körzetén ma mi rajzunk, de mélyében századok irányvonalai rejtőznek. Ez a régi városok nem pótolható saját energia-készlete. Sopront így kell látni a két lélek parallel munkájában. Ez a békés kettősség: ma világnézetet is jelent, és Sopron ebben is fejlett példája az eredményeknek.

Sopron lelke. Volt alkalmunk látni abban az oltáros szépségben, amely a népszavazás idejéből benső erekléje minden soproni léleknek. Az örömlélek, az esti kilvilágítás, a város elmondhatatlan beszédes arca. A német paloták, a gothikus ívek remegtek és égtek a kövek titokzatos izalmában. Szépsegeik szinte öntudatlan hajolnak ki az árkádokból és erkélyekből az ódon utcasarok fölé. Régi német szépségek, amiket a rejtelmes Gretchen eddig önmagából soha meg nem mutatott. Lehajolt Sopron bánatára, a régi testvér bánatára akkor, amikor saját vérei áruló lándzsái tolekkodtak Sopron falai felé.

Ez a Sopron volt a megdöbbenet csodában: a Dömsökök terén egy homéroszi hajnalon, amikor égről letoppant huszárok palkóinak dobogása zengett és hirdette a magyar határon való élni-akarást a soproni éljen-riadalban.

Ez a talaj már meg van munkálva. Ennek a gyönyörű földnek lelke már Sopron lelke. Távolról nézve: nagy gótikus vállú szentegyház, komoly és zárt. De kelet felé néző ablakosorain széles, meleg magyar mosolyal örök utat talál már az ősi testvér lelke, a magyar Nap.

MÉSZÁROS SÁNDOR

A BENCÉS TEMPLOM ÉS SZÉKHÁZ.
A HÁTTERBEN AZ EV. TEMPLOM TORNYA. 1864

A BENCÉS-TEMPLOM A SZENTHÁROMSÁG-SZOBORRAL

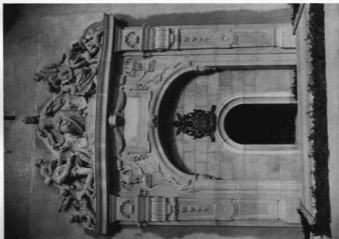
A STORNO-CSALÁD HÁZA. (Régebben Festetics grófi ház.) Ferencz József (Városház)-tér 12

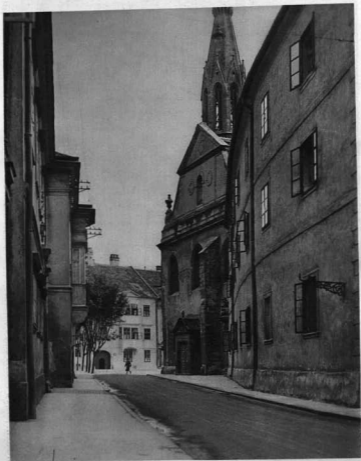
VÁROSHÁZ-TÉR. Vármegyeháza, Szentháromság-szobor és a Storno-ház erkélye

A VÁROSTORONY, jobbra a városház, balra a Széchenyi-liget

A HŐSÉGHÁZ. Hickisch Brász és Kisfaludi-Sirohi Zeigmond alkotása

A BENCÉS-SZÉKHÁZ

A BENCÉS-TEMPLOM SZENTÉLYE.
A főoltáron és a mellékoltárokon Dorfmeister festményei

A BENCÉS-TEMPLOM SZŐSZÉKE.
Az előtérben lévő pilléres kecskéféjű terró anyagú, mási konzol

A BENCÉS-TEMPLOM BELSEJE.
Szemben Strácsényi Antal gróf síremléke (1767), mellette Caplásián János sírja. Az ívelkes-karzat párkányán egy hódolópó dondior szobrocckája

A BENCÉS-TEMPLOM PORTÁLEJA

A BENCÉS-TEMPLOM BELSEJE.
Az énekés-korlat párkányán a térleptő donátor alakja.

A BENCÉS-TEMPLOM BELSEJE. Az énekés-korlat párkányán a térleptő donátor alakja.

A TEMPLOM-UTCA.

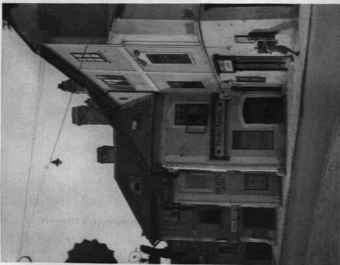
Balról a Schwartz-ház, 6. szám, mögötte az Esterházy-palota, 4. szám, jobbról a Bencés-székház

A TEMPLOM-UTCA. A háttérben az ev. templom tornya. 1864

A KOLOSTOR-LITCA TORRÓLATA. Szemben a Várostorony és a Storno-báz

A HAJDANI ELŐKAPU MELLETT ÁLLÓ HÁZAK

A VÁROSTORONY. Mögötte búcsyerésztel

A PÉCPÁL-HÁZ. (Kőszapu.) Udverrástestek. Várkertlét 8

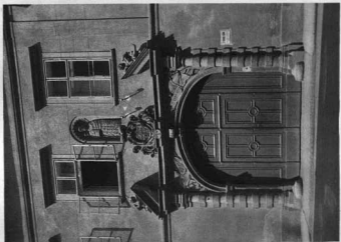
TRENDEL KRISTÓF HÁZA, BÓCSA-SÍCSA 17

A RENNER-HÁZ, VÁRKERTLET 42

A STORNO CSALÁD HÁZÁNAK KAPUJA, Városház-utca 12

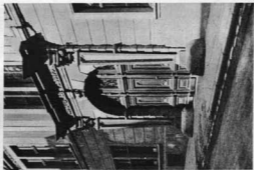
HERCEG ESTERHÁZY PÁL PALOTÁJÁNAK KAPUJA, Templom-utca 2

A SOPRONI KERÜLETI MLNKÁRSZIZTOSÍTÓ PÉNZTÁR HÁZA
(Dégeben gróf Széchenyi- és gróf Erdődy-palota.) Szent György-utca 16

AZ EV. PÁPLAK. (Dégeben gróf Laszberg-ház.) Templom-utca 12

TÓPLER KÁLMÁN HÁZA, Templom-utca 22

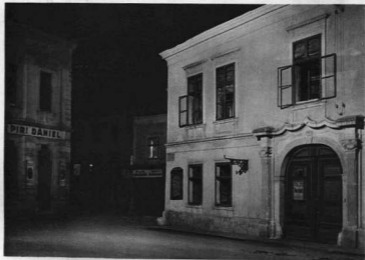
A SOMOGYI-HÁZ KAPUJA, Dömönkös-utca 17

A PFEIFFER-HÁZ (1798), Templom-utca 18

REJZ PÁL-HÁZ, SCHABELY-HÁZ, Várkertület 8 és 10

ÖZV. LABACH GYÖRGYNÉ HÁZA, Templom-szeca 8

AZ ORSOLYÁK TERE. Balról a Lunkányi-ház, az előtérben modern díszkút

A CAESAR-HÁZ. (Régebben Artner és Ihász-ház.) Müller P. utca 2. Beljebb a PROSZVIMMER-HÁZ (Régebben Dobner-ház). Orsolya-tér 1. Szárlói a SACHS-HÁZ. 1648-as évszámmal. Szt. György utca 22

A FABRICIUS-HÁZ UDVARA. Városház-ér 10. Balról gótikus rozetta

A KMETTY-HÁZ UDVARA. Szt. György-utca 15

A KATHI KONVENT HÁZA (1758), Várkerület 26

A TŰZOLTÓ-LAKTANYA UDVARJA, Várkerület 46

A HAJDANI HERCEG EGGENBERG-HÁZ UDVARA A RÉGI SZÓSZÉKKEL. Szt. György-utca 12

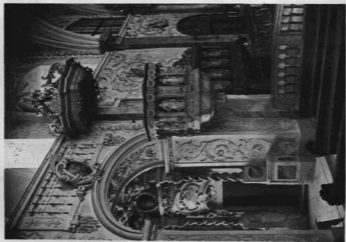
A SPANNER-HÁZ KAPUALJA (Régebben Rösch-ház). Új-utca 15

A DÓM HOMLOKZATA. (Hajdan gotikus, 1674-től Jezsuita, 1779-től káptalan-templom)

A S.ZT. GYÖRNYÖRŐL NEVEZETT DÓM BELSEJE

RÉSZLET A DÓM SZENTÉLYÉBŐL
ÉS KÁPOLNASOROZATÁBÓL

A VERMES-HÁZ (VÁRKERÜLET). A bonyó utca helyén állt a belvárosba vezető Hátsó kapu

A SZIESZ-HÁZ. Várkerület 20.

A SZENT JÁNOS-TEMPLOM. Hejdan a jeruzsálemi Szent János-lovagrend, 1657 óta a jezsuiták birtokában 1778-ig; ma érvaház Sopronnak e legrégebb (1214 ?), mai alakját 1484-ben nyert épülete

GAZDAPOLGÁR HÁZ A FÖVÉNYVEREM BEJÁRATÁNÁL,
NÉPIES SZENTHÁROMSÁG-SZOBORRAL

A SZENTLÉLEK-TEMPLOM. 1221

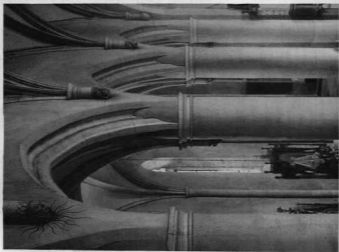
A SZT. MIHÁLY-TEPLOM FÓHAJÓJA A SZENTÉLYBŐL NÉZVE
Az orgonakarzat 1489-ből való, a templom építését a XIII. század második felében kezdték meg
és a XV. század végén fejezték be

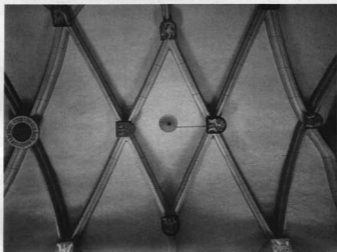
A SZT. MIHÁLY-TEMPLOM FŐHAJÓJA

A SZT. MIHÁLY-TEMPLOM DÉLI MELLÉKHÁJÓJA

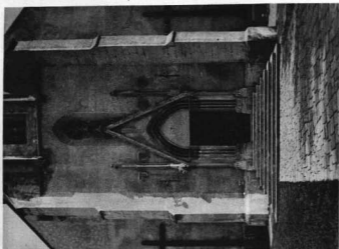
A SZT. MIHÁLY-TEMPLOM FŐHÁJÓJÁNAK
ÉSZAKI OSZLOPSORA

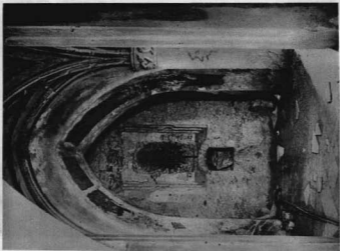
A SZT. MIHÁLY-TEMPLOM SIKRESTYÉJÉNEK BOLTOZATA

A SZT. JÁNOS-TEMPLOM BOLTOZATA

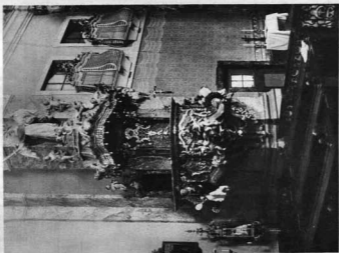
A SZT. MIHÁLY-TEMPLOM FŐBEJÁRATA

A BENCÉS-TEMPLOM MELLETTI KÁPOLNA RÉSZLETE
(Káptalantervezés)

A DOMONKOSOK TEMPLOMA, 1773

A DOMONKOSOK TEMPLOMÁNAK SZŐSZÉKJE

SZÍNHÁZ-UTCA 31

A SPITZER-HÁZ

SOPRON KÉPE ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETI SZEMPONTBÓL

Egyszer írtam már Sopron középkori műemlékeiről, renaissance és barokk házaról,¹ de akkor csak az egyes épületek szépségét, az egyes épületek arcát néztem. Most Brinckmannnal² a kezemben az egész város történelmi felépítésében, kialakulásában megnyilvánuló törvényszerűségeket s a törvényszerűségek kapcsán felmerülő szépségeket tárom fel. A várost, mint szervesen fejlődő organizmust akarom az olvasó szeme elé állítani. Ki akarom éreztetni, hogy a város az államnak egyik legfőbb alkotóeleme. Város nélkül nincs állam, csak nép, csak nomádállam, vagy államhoz hasonló primitív organizáció. Ki akarom éreztetni, hogy a városnak nemcsak a léte, de alakja is jellemző az államra. Ahogyan a városkép valami vár, castrum, templom, piac körül kialakul, ahogyan ősi utcái keresztül-kasul szelők, amerre ágaznak, az mindig jellemző marad struktúrájára, kialakulására.³

Sophokles híres éneke „πολιὰ τὰ δευρά“ az emberiség legnagyobb kultúrterjesztményei közé sorozza azt az őszlőnszerű tevékenységét, hogy városokat alapít. S ezek az ősi városok voltak a prototypusai az európai városoknak s az ősi városok egysege és szabadsága volt a csirája Európára egész fejlődésének és hatalmának a görög világtól egészen a jelen korig.

Ilyen lélekkel állunk meg Sopron falai előtt, ilyen szemmel nézzük bekapcsolódását az európai áramlatokba, ilyen szemmel nézzük fejlődését napjainkig.

Sopron az Alpoknak a Fertőre dülő végső nyulványainál ősi országutak találkozásának köszöni létét s jövőjét, fejlődésének irányát is utak, a vasutak, meg kies hegyoldalainak vonzóereje szabják meg. A bécsi, a pozsonyi, a balfi, a győri,

a kőszegi, a bánfalvi út itt torkolnak össze s az utak találkozásait két patak, az Ikva és a Bánfalvi-, Rákospatak öleli át. Ezeknek a vize fölött majd meg a várarkot, a halastavakat stb.

Sopron, mint határszéli vár, már a királyság első századtól fogva fontos szerepet játszik. Városi rangra való emelkedésének első jelei a XIII. században, a közelmegyafai városalapítások idején mutatkoznak. Őrtornyos falak védik, melyeknek jókarbantartására megkapja a fertői vám felét s erejének fokozására IV. Béla hozzácsatolja a szomszédos lövéri nyilasok felét. Önkormányzatot kap. Békében az ország kapuja, háborúban az ország erőssége.⁴ Egyre több kiváltságot, birtokot, vagyont halmoz össze. Zárt falai között szabad levegőt szfnak a ruhanemű-, bor-, gabona- és állatkereskedelemben meggazdagodott polgárok. Nagy Lajos király uralkodása óta Ausztriával való kereskedelmüknek egyre legfontosabb gócpontja Sopron. Zsigmond és Mátyás alatt árumegállító jogot is élvez. A határmenti harcoknak fontos hadműveleti támaszpontja, a szomszédos birtokosok versengéseinek is állandó célpontja. Országos háborúk idején a királyi adóprés is súlyosan nyomja.

Sopronnak ez a politikai, gazdasági és hadi jelentősége szabja meg alakját. Sopron alaprajzának szabálytalan alakja megelőzi a XIII. századi születésű gótkus városok szabályos alakulását. A bel- és külváros ovális sáncöve még régebbi román hagyományokat őriz. A középkori Sopron életereje a város tornya alatti Előkapun megközelíthető piacon fejlődik ki. Építőművészeti ereje is itt koncentrálódik. A piac érdekes zárt térré válik a ferencesek gótkus temploma, a gyógyszerterít, a városháza (Gambelinus-ház!) s a gazdag polgárok házai közepette. Szinte lopva torkollik bele a belváros négy utcája, a Templom-utca,

¹ A középkor emlékeiről Sopronban. Sopron, 1914. — Sopron renaissance- és barokk épületei 490től hátralé. Sopron, 1918.

² Brinckmann: Städtebaukunst. Geschichtliche Quellen und neuzeitliche Ziele. Berlin, Neubehelberg.

³ Franz Tritzsch: Die Städtebildungen des Altertums und die griechische Polis. Kln. 1928. 1—83. l.

⁴ Dr. Vitz Házai lend: Sopron szabad királyi város története. I. r. l. k. Sopron, 1921, VI—VII. l. — Dr. Horváth Dező: Sopron vázlatos története. Sopron, 1928.

a Kolostor-utca, az Új-utca s a Szt. György-utca. Mintha az antik házak átriumáról mintázott kolostori keresztfolyosó négy-szöge öltene testet a piac zárt alakulatán. Mintha a cellák sorát utánoznák a föld-szinteken köröskörül, még a templom oldalá-ban is meghúzódó boltok.

Ebből a középkori Sopronból megvan-nak még a belváros falal, őrt áll még az Elő-
kapu felett az ősi torony,¹ vannak még régi
gotikus bordájú pinceboltzatok (Ferenc
József-tér 6), egy gotikus ívezetű bolt (Szent
György-utca 14), megvan még a ferencesek
gyönyörű gotikus temploma, tornyával, át-
meneti káptalanterme, a kolostornak ősi
falai, a belvárosi plébániatemplom, Szent
György-templom gotikus épülete. Ma sincs
több kapuja a belvárosnak, mint az Elő-
kapu, Hátsókapu, s a csak a XVII. század
elején megnyitott harmadik kapu. Gyalog-
járók részére áttörték még a régi falat az
evangelikus templomnál s a Lenk-háznál.
A külváros XVII. századi falalól is látható
még néhány részlet a Patak-utcánál, a Bécsi-
kapunál, a Bástya-utcánál, a Híd-utcánál
s a Deák-téren. A Bécsi-kapu, a Szent
Mihály-kapu, a Balfi-kapu, a Magyar-kapu
s az Újteleki-kapu összekötő vonalat fog-
ják körül a külvárost, melynek fő jegecesed-
és pontjai a Szent Mihály- és Szentlélek-
templom környéke, továbbá a Bécsi kaput
őrző János-lovagok temploma, háza, hitel-
helye, ispotálya. A középkori Sopronnak
ez a képe, ez az építészeti kompozíciója
valahogy a kor lelkének, társadalmának,
a polgári kultúrának a visszatükröződése:
lsten templomal, körülöttük a polgárság
házainak phalanxa, a polgároknak jogok
és kiváltságok alapján várfalak közt való
tömörülése a feudális támadással szem-
ben, a nulle place pour l'homme isolé
elv kérelhetetlen érvényesülése az indivi-
dummal szemben, a piacon nyilzsgó gaz-
dasági élet, a falakba, bástyákba beépített
politikai súly, tekintély, biztonság, kövek-
kel megírt, kövekből kidolgozott önvallo-
másai az elmúlt századoknak. Román ala-
pokon felépült gotikus városnak mond-
hatjuk Sopront, amelyre a késői renaiss-
sance, de főleg a barokk írt rá a bélyegét.
Mint élő szimbolumok emelkednek a város

¹ Peyr Sándor: A régi soproni városokról. A soproni
várostorony. Egyéb tornyok, a kapuk és a bástyák. Soproni
Napló. 1915. ján., febr. sz.

főlé a gotikus templomfűvek, templomtör-
nyok, a vallásos lelkület rakta köhegyek
s alázatos hódolattal övezik őket az újabb
korok újabb stílusában megújuló polgár-
házak. A régi gotikus részleteket a renaiss-
sance nyugodt, ünnepes vonalal, majd a
barokkváros vidámabb hangulata öleli körül.
A kapu- és ablakpárkányok, mint finom
girlandok szaladnak végig az utcákon, az
épülettömegek ritmikus hullámszába jönnek,
úgyesen simulnak az utca görbületéhez.
Közbe-közbe egy új vagy megújított épület
az újabb korok stílusait, az empire nyugod-
tabb vonalait vagy a moderneket juttatja
szóhoz. A girbe-gurba utcákban lépésről
lépésre új távlati képek bontakoznak ki
előttünk s a művészi hatás szinte öröm-
zajban csap fel a piac, a mai Ferenc József-
tér zárt térhatásában, plasztikus erejében.
A zárkózott német néplelek keres ezekben
a gotikus templomokat körülzengő stílusos
házak kórusában szeretetreméltó életmeg-
nyilvánulást. Ez a művészi polgári építke-
zés azután lassan kiárad a belváros kapuin
át a várfalak sáncain túlra, a várkörökbe,
a várkertekre, majd onnan is tovább huzó-
dik sugárutakban a szőlők, a hegyoldalak
felé, a vasutat táján új kor új tréma el-
hagyja a régi terepet, kerivárossá lesz a
régli bástyás, tornyos, templomos város s
gyárak épülnek végein.

Ha részletesen akarjuk elemezni Sop-
ront, ezt az építészeti szervesen össze-
fonódó organizmust, vizsgálathoz nagy
segítségünkre vannak a város történelmi ku-
tatók Dr. Vitéz Házival élőkön, Póda, Payr,
Mohl, Bella, Horváth, Csalkai, Winkler
művei. Az ő szemükkel meglátjuk azokat
a történelmi erőket, amelyek Sopront meg-
munkálták, felépítették. A létesítő, a kezde-
ményező erőkhez járulnak az újkorban a
fentartó, a továbbfejlesztő erők. Az ipar-
sok, a céhek, a szőlőgazdák, kereskedők
városa megnyílik a magyar nemesség szá-
mára, a polgárok városa egész nagy ariz-
tokrata világ otthonává lesz. A középkori
katholicizmus után a protestantizmus is
ható erővé lesz, majd meg a katolikus fel-
újulás illi diadalát a jezsuiták, domini-
kánusok, orsolyiták építkezéseiben, átala-
kító tevékenységében. Az európai merkan-
tilizmus gazdasági erői Sopront is meg-
késztetik. A fejlődő ipar és kereskedelem

nem túri a bástyák korlátjait, kiárad a kapukon át a várarok és vársáncok tájára, a mai várkerületnek, a Grabenrundének veti meg alapjait. A francia kertek példája a Preysing generálístól 1765-ban megvett Neuhof, Erzsébet-kert, kedves, csendes lugasban talál utónádra, melyet később a rousseaui naturalizmus alakít át angol-parkká. A XIX. század liberalizmusával járó nagyarányú városfejlesztés a maga történelmi stílusú monumentális épületeivel inkább a külvárost gazdagítja. Itt emelkednek az új iskolák, színház, pénzügyintézetek, bérházak, kaszárnyák, törvénytudományi és postapaloták, a keretekbe, fák árnyékába rejtőzködő villák stb. A régi Sopron tehát a modern élet forgatagában is elég változatlanul áll előtünk.

A régi Sopron életében két nagy határárkó jelez új korszakot, az 1676-i és az 1808-i tűzvész. 1676. nov. 28-án leégett az egész belváros és a külvárosnak kétharmad része. Advent első vasárnapja előtti szombaton a Hosszúsoron lakó Warkowich Györgynek két gyermeke gesztenyét akart sütni a palatában s az ebből délután két óraker támadt tűz végigperzselte a házakat a mai lyceum felé egészen a Magyar kapuig. Az Ezüst utcán át becsapott a belvárosba, mely teljesen elpusztult, innen az Ógöböna téren, az Újtelek utca mindkét során s a Rózsa-utcán át eljutott a Bécsi-kapuig. Leégett ekkor a Szent György templom, a ferenciek (ma bencések) temploma, a város tornya, az evangélikusok magyar iskolája (lyceum) és fából készült imaháza.¹ Ez a tűzvész temeti el a gotikus és renaissance Sopront s csak mutatóba hagy meg néhány emléket belőle s ad új életet a barokk Sopronnak, amelynek arcvonásait meg az 1808-i tűzvész alakítja át. Nem azt mondom ezzel, hogy a gotika és renaissance egészen eltűnt. Nemcsak néhány emlékében maradt fenn, nemcsak a házfalak tömegében, hanem mint az apák, anyák arcvonásai gyermekük arcán, úgy maradt fenn a gotika a barokk-házak saroktornyocskának, vagy az orozatoknak a főpárkányvonalat áttörő függőleges, felfelé törő vonalában, a renaissance pedig a barokk-házaknak egyetemes horizontális tagozódásában. A barokk hullámvonalon diszkrét tehát a kapuk,

az ablakok párkányain csak a régi horizontális tagozódás keretei közt kezdhetik meg érvényesülésének útját. A jelen mindig bizonyos kompromisszumra lép a múlttal.

A másik határárkó az 1808. évi tűzvész. Az utána következő restaurálások, építkezések a klasszicizáló stílus nyugodt vonalait juttatják szóhoz.

De most már induljunk meg a belváros részletesebb megismerésére. Álljunk meg mindjárt a Városház-téren (Szentháromság-tér, Ferenc József-tér). Csak a szomszédos monumentális épületek magasságában szélesedik ki. Uralkodik rajta a bencés templom s 45 m magas tornya. A szentely finom francia gót-épfűmény a XIV. századból, a hajó XV. századi, szárazabb német gót-alkotás. A torony meszterien testesíti meg a gotika két alap gondolatát, a tömegfelbontás s a magasbátörés elvét. Pestői, bensőséges környezetét, az egykori Viczay, ma Kossow-ház (renaissance), a Széchenyi-házak helyén álló klasszikus stílusú megyeház, az evangélikus hírközlés tulajdonában lévő formás renaissance-épület, két barokk-ház, az ú. n. Fabricius v. ezredes-ház, a Lackner-ház v. népkonyha, a Stornó-féle gazdag stukkódiszítésű sarokház, a barokkított ósi város-torony, az új renaissance városháza, a patika, a rokokódíszű, erkélyes Spiesz-ház (Gambrius) alkotja. Hány különböző művészvilág-felfogás egyesül e zárt téren? Az égbetörő gotika, a fejedelmi méltósági renaissance, az áradó érzelmességű barokk, a keccses rokokó, az értelemről sugallt világos szerkezetű klasszicizmus, az ünnepélyes hangulatú új renaissance, az európai szellem-történet minden rezdülése megérződik e téren. Nagyszerű érvényesülési hely ez a gotikus épület számára, mely nagy téren elvesztí égbetörő hatását. Szinte a házak zárt foglalatában van e kis tér s teremhez hasonlít, melyet az ég boltzó be. Zárt térhatását annyira megőrzi, hogy még az utcák is észrevétel nélkül torkolnak bele, szinte félénken, hogy meg ne zavarják előkelő nyugalmát, amelyet az épületek horizontális párkányvonalai s a tetőknek nyugodt, egyenes záróvonalai biztosítanak. Ha pedig a téregység egyszer egy bizonyos zónáig a keretelő épületek révén biztosítva van, akkor már csak felrészlőleg hat, mikor ezt az övet a torony tije bájos lendülettel áttöri

¹ Poyr Sándor: Régi házak a Szent György-utcában. Különnyomat a soproni Népújs. 138. és 139. számából. 7-8. l.

vagy ha éppen a torony magas lendületével akar versenyre kelni a Szentháromság-szobor monumentális alapzatáról kanyargósan felúzó oszlop. Így az 1701-ben felállított Szentháromság-szobor valóságos szerves részévé lesz annak a kis térnek a örökszép példája egy művészeti problémának, hogyan léphet a plasztika a legszorosabb kapcsolatban a környező architektúrával.¹ Ugyancsak felrészletileg hat a Városház-tér egységes, zárt hatására a háttérben magasbanyuló várostorony.

Karajos ívben kígyózik ki e szép térből két-két utca, a Templom-utca és Kolostor-utca s a Szent György-utca és az Új-utca. A hajláshoz simulnak a házhomlokzatok is, különösen bájosan a homori hajlásnál. Hogy kilátásukat az utcán végig megőrizték, festőibbnél-festőbb erkélysorozatot teremtettek. Ezek a kanyargós utcák, amelyek a régi harcok idején a betörő ellenséggel szemben minden hajlásnál mindmegannyi ellenállási pontot képviseltek, ma nemcsak a végigsülvölt szélről óvnak, hanem az egyenes vonal egyhangúságának az unalmát is elűzik s szemünk elé lépésről-lépésre újabb szépségeket tárnak.

Így járulnak elének a Templom-utcában a nagytömegű s finom hajlású bencés székház klasszicizáló kapuja², az Esterházy-palota monumentális loggia, erkélyes renaissance-épülete, a soproni barokk-épitészet gyöngye, az egykori Bezerédy-kúria, ma Schwartz-ház, az evangélikus templom klasszicizáló tornya, a méltósággal teljes renaissance-papház, az egykori gróf Lassberg-ház, jobbra-balra (Templom-utca 16-17) érdekes barokk-kapuk, barokk-ablakpárkányok, a Töpler-ház tipikus barokk-formái, a Kolostor-utcában az egykori gróf Stahrenberg-, ma Stornó-féle ház és az erkélyes Zichy-Meskó palota, a Peggyvertár-utcában az atikás Tisza-féle renaissance-ház.

A Városház-tér bensőséges hangulatához, zárt térhatásához kicsiben hasonlít az Orsolya-tér kecses kútyával. A gotikus zárda, a gazdag díszű, renaissance Lunkányi-ház, valamikor gróf Niczky Kristóf háza s a

művészi megoldású cikk-cakkos alaprajzú, atikás, erkélyes Proszvimmer-ház, valamikor Dobner polgármester háza (Gyóni emléktábla) adja a keretet, melyből nyílként tűr a magasba az orsolyiták ülgőg-templomának a szinte a boltozaton lebegő tornya (1864). Kár, hogy szinte lidércnyomást gyakorol rá a Szent György-utca egyik házának óriási, csupasz tűzfala.

A ma kissé elhanyagolt Új-utcában is érdekes régi építészeti hangulat csap meg bennünket (Új-utca 4. Platea Judaeorum), de különösen a Szent György-utca van tele vallásos, történelmi hagyományokkal megrakott, s építészeti szempontból is kiváló épületekkel. A Müller P.-utca sarokházának gömbölyű erkélye három utcára néz. Vele szemben a vesztfáliai béke évében (1648) épült hatalmas renaissance-épület emelkedik. Majd a gróf Erdődyék (ma Soproni Kerületi Munkásbiztosító Pénztár) finom vonalú barokk palotája s a herceg Eggenberg-féle (ma evangélikus konventházak) barokk (Szent György-utca 14.) és renaissance (Szent György-utca 12.) házak hívják fel magukra figyelmünket. Ez utóbbinak szép loggia udvarán kései német renaissance szöszék van. Ebben az udvarban, erről a szöszékről hallgatták a protestánsok az elnyomatás idején az Isten Igéjét. Ezekkel az épületekkel szemben emelkednek a jezsuiták működésével kapcsolatos s a soproni katolikus megújítást hirdető épületek: az egykori jezsuita, ma bencés gimnázium, a Nagy Lajos korában épült gotikus vázu, de stukkós barokk díszítésű és homlokzatú Szent György-templom, Dómtemplom,³ a káptalannak méltósággal teljes kései renaissance épülete, mely valamikor a híres soproni prókátor és evangélikus főember, Wittnyedy István háza volt; s a szomszédos, erkélyes házat, amelynek kapuja fölött az 1644-es évszám olvasható, gróf Erdődy György özvegyétől, Bathányi Erzsébetől a dominikánusok kapták meg, majd a jezsuiták vették használatba és rendszerint a rektor lakott benne. Török Jánosnak és gróf Nádasdy Ferencnek szomszédos házaiból építették a jezsuiták a nemesi konviklust 1680 után a mai Korona-vendéglő

¹ Mihályi Ernő: A szoborszerűség fogalma a barokkban és a soproni Szentháromság-szobor, Soproni Almanach, 1921.

² Külön figyelmet érdemel a lépcsőház Dürfenester-féle, a quadratura csopíttalusa kútya gyönyörű Mária-szoborral a XIII. századi reneszánsz kérelmetesen szobrászias oszlopfővel, gróms- és zárdaívvel.

³ Mottó Adolf: A soproni Szent György-templom és plébánia rövid története. Győr, 1926.

helyén.¹ Nagyon érdekes a Szent György-utcai házakba beljebb is kerülni, hogy megérezzük, mint dőlnek rá a vasos bástyákra, falakra s mint hódítják meg lassan-lassan a széles falakat kertek számára.

Előtűnk áll Sopron belvárosa, amelynek utcái a házak párkányainak a tetőinek erősen hangsúlyozott horizontális vonala tartja össze és sok kecses és gyakorlati célt szolgáló erkély, klugrás, saroktorony s a renaissance és barokk díszítésnek ezer és ezerféle változata jellemzi. A házaknak látszólag nyugodt tömegeln a kapuk, az ablakok, általában a homlokzat díszében a reliefeknek pajzán vonaljátéka, kecsesen hajladozó vagy meg-megtörő rítusa vibrál, de ezeknek a festői elemeknek a belépása az utcák zártságát, a tér- és távlatot nem zavarja, legföljebb a szem mozgását lassítja vagy gyorsítja. Az utcák összességének horizontális vonalát, zárt térhatását pedig, hogy az építészeti hatás még gazdagabb legyen, égbetörő gótikus vagy hullámvonalú barokk toronysisakok törik át.

De lássuk, hogyan munkálja Sopron építészeti arculatát a történelem egyre tovább, tovább. A XVIII. és XIX. század hatalma nemesedni, kulturális, gazdasági lendülete átörökte a belváros falaitól felállított korlátokat, kitérte a kulcsos város kapuit s szinte elemi erővel árasztotta el a külváros minden részét, főleg a Várkerületet. Barokk, rokokó, empire kultúra kerül a Várkerületre s a belőle kiinduló utcákba. Bármerre nézünk, mindenütt, még a legeldugottabb utcákban is szemünkbe ötlük egy-egy tipikus, érdekes alkotás. A várostorony mellett az Előkapunál épült fel 1764-ben bájos rokokó-stílusban a Szent János-kápolna, mely az új városház építésével kapcsolatban a Lőverekbe került. A Várkerületen különösen a 10. számú, a Póczaház (Várkerület 14.), a Sostarics-ház (Várkerület 18.), a Sziesz-ház, az 1755–58-ból való kath. konvent-ház (Várkerület 26.) vonja magára figyelmünket finom barokk formáival. A Sziesz-háznak megvan még az az érdekessége is, hogy a tetőnek szokásos horizontális vonalát egy mansari-szobával áttöri, melynek homlokzatát hatalmas haj-

lászó voluták, finoman hullámozó párkányvonalak és egy nagy urna díszítik.

A Vermes-házban (Várkerület 125.) a rokokó díszítés áll előttünk teljes szépségében, bájosságában. Ezen a házban még a saroklépítés mesteri volta is meglátszik. Már a belváros saroktorony háza is megkelept bennünket finomságukkal. Két falnak az összeütközése, két utca falvonalának a találkozása nyer bennük szelíd hangsúlyt anélkül, hogy a sarokházat kiemelné a két utca találkozó házsorának összefüggéséből. Itt a Vermes-házban is milyen nagyszerűen, szelíd kis hajlással, egy bemélyített félhengerben csapódik össze a sarkon a két utca homlokskijá, milyen sima görbületben olvad össze a földszintnek s a tetőnek erősen hangsúlyozott horizontális párkányvonal. Milyen más az újabb építészében az utca-sarkokon gyakran előforduló kupolamotívum, mely az így kitüntetett épületet egészen kiemeli a két utca horizontális vonalmenteléből, amelyeket épen ilyeszen össze kellene foglalnia.

Az egykori tavak helyén felépült Széchenyitert újabb monumentális épületek szegélyezik, a Kaszinó, a Postapalota, a Soproni takarékpénztár, amelyek talán nem mindennütn hatnak harmonikusnak a régi épületekkel, pl. az ősi Lyceummal, de mégis biztosítják számára a zárt térhatást. E zárt térhatásból nagyszerűen emelkedik ki a dominikánusoknak 1778-ban épült kétornyú temploma, melynek tövében szerényen húzódik meg kolostoruk. A domonkosokhoz közeli hatalmas főúri palotát, a Somogyi-házat (Domonkos-utca 17.) már a XVIII. század végének klasszicizáló stílusa teremte meg.

A Petőfi-téren a modern színház s a Ferenc Ferdinánd-utca néhány empire stílusú háza (21. sz.) mellett jutunk el az Ógabona-térre, ahol a Laschober-háznak (Ógabonater 12.) szép udvari részlete, az Újteleki-utcába, ahol meg a Dahner-háznak (Újteleki-utca 24.) 1755-ből való belső, népies barokk domborműves díszítése lep meg bennünket. A Rákóczi-utcában (55. sz.) egy művészi empire-házzal találkozunk.

A városépítés nagy romantikus, a bécsi Sitte Kamilló azt mondja, hogy ha a geometriai formák és a háziömbök kezdenek uralkodni, akkor elhalgat a művészet. Ha a mai városépítés nincs is vele egy véle-

¹ Peyr Sándor: Régi házak a Szent György-utcában. 1918. Sopron. 7. l.

ményen s nagy szerepet juttat a geometriánk tervezéseiben, mégis elismeri, hogy a régi időknek megtört utcavezetésében sok a lebilincselő vonás. Egyikben a klasszicizmustól örökölt rendező szellem, a szabályosság, a magasabb egységben diadalmaszkodó értelem jut szóhoz, a másikon inkább az individualium, az érzelem, a talajviszonyok s egyéb történelmi körülmények sajátosságai. Sopronnak a Bécsi domb s a Fertő vidéke felé való terjeszkedésében még mindig ezen utóbbi elvek jutnak kifejezésre. Amit éreztünk Sopron belvárosának megtört, kigyózná vonuló utcáiban, ugyanazt érezzük a Bécsi-kapu, a Szent Mihály-kapu, a Balfi-kapu felé törekvő zegzigos, szabálytalan törésű, kanyarogva emelkedő utcákban annál is inkább, mert hiszen a gótlás és barokk uralma még ezekben a jobbára gazda- vagy szegény-negyedekben sem szűnik meg, sőt helyenként hatalmas építészeti hatást vált ki, mely az egész városképre elhatározó bélyeget nyom, pl. a Szent Mihály-templom.

Amint a Várkerületről az Ikva-hídon át a Szentlélek-templom elé jutunk, már látszik a dombra kapaszkodó városrész. A Szentlélek-templom gótikus vázát is betölti a barokk dísz, de ezt már nem a stukkós barokk dísz, mint a dómtemplomot, hanem a freskós dísz, Dorfmeister freskói. A Szentlélek-után felfelé haladva a Sas-térre jutunk. Ez megint érdekes téralakulás. A Patzerház (Sas-tér 6.) bájos barokk-rokokó díszítésével gyöngye a térnek. Balra kanyarodva a régi János-lovagok 1484-ben épült és Stornó Ferencről restaurált szép kései gót templomához jutunk, jobbra menve pedig a Szent Mihály utcába, melynek az 1791-ből való ház adja meg díszeit. Tulajdonképpen két egymásra néző papi ház volt közös udvarral, közös kapuval, kapuja szinte rogyadozik a barokk pompától. (Csavarodó, babékoszorús oszlopok, atlaszok, feszítők, akantuszok, Szűz Mária szobra.) A házak hullámosan megtört párkányán anyagok ülnek. Igazán tökéletes barokk homlokzat-kompozíció.

Előre tekintve előtünk áll az egész város fölött uralkodó, hatalmas hátú gótikus templom, zömök, de szép alkotású tornyával, a Szent Mihály-templom. Három század dol-

gozott rajta, a XIII—XV. század. Mellette húzódik meg az átmeneti stílusú Szent Jakab-kápolna Stornónak stílusos restaurálásában.

Gótlás és barokk ölelkezik a régi Sopronban mindenfelé.

A barokk Sopron vázolásában még nem merülünk ki. A gazdák utcáiban is léptenyomon beleütközünk egy-egy motívumba, amely ennek a nagyszerű világstílusnak a jellegét viseli magán. Szép barokk szobordíszit találunk a Szélmalom-utca 6. szám (Mater Dolorosa), a Jégverem-utca 2. sz. (Szent Dorottya), a Szeder-utca 8. sz. (Immaculata), a Szentlélek-utca 15. sz. (Szűz Mária a kis Jézussal, 1703.), a Fővényverem 29. sz. (Szentháromság) házain. A Halász-utcában az 1768-ban alapított Árvaházzal találkozunk, amelynek kápolnájában van Dorfmeisternek egyik legszebb oltárképe, a Három királyok ináldása. Egész kis régi világ tárul elénk sokszor az udvarokban (Várkerület 8. sz.), az átjárókban (Festőköz) s az Ikva partjain.

Sopronnak két vasúti állomása felé irányuló fejlődése már a legújabb kor városfejlesztést elvett tartja szem előtt s a klasszicizmustól örökölt rendező szellem jegyében folyik le. (Deák-tér és környéke a Szeder helyén, Kossuth Lajos-út stb.) A Lackner Kristóffal a kertváros irányában meginduló fejlődés is állandó folytatásra talált s a higiénia jegyében a Lóverek, a Virágvölgy erdei, kertjei, szőléi felé tart. *Ki a szabad természetbe a jelszó s gyermekkosci távolságra ligetek legyenek, mint az amerikai mondja.*

Az új Sopronnak ez a kifelé, a hegyek felé való fejlődési iránya szerencsésnek mondható abból a szempontból, hogy óvja a régi Sopron építészetének történeti jellegét. Új épületek azért így is esznek a régiek közé, s hangos szavukkal elnyomják a szerényebb régiket s a javítások és át-törések, a szabályozások sokszor elég keményen belenyúlnak a régi állapotokba, de hiszem, meg vagyok győződve, hogy a hagyományos soproni történelmi és művészeti érzéknek mindig lesz rá gondolja, hogy Sopron történelmi és művészváros maradjon.

¹ Csatka Endre: Széplő stílusok Sopron múltjában. Sopron, 1921.

A SOPRONI SZOBRÁSZAT

Ósrégi út mentén, távol a várostól áll a soproni szobrászat legidősebb emléke: a „*pihenő kereszt*” (*Rastkreuz*). Erős, hatalmas pillér a magja, amelynek mind a négy oldalából féloszlopok nőnek ki és emely négy oldalán félkörívesen nyíló fülkét hozdoz. A két főrészi alig kidudorodó párkány választja szét, éppen nem árva az egységes, erőteljes benyomásnak, s a fülke koronázó része, a csak kissé előreugró sík is súlyosan zárja le a keresztmetszetben majd végig egyenletes főtömeget.

Egyszerű emlék és mégis hangzatos bélyegével a művészi akarásnak, sőt eredménynek; súlyos tömegekkel dolgozik és mégis ritmusba foglalja őket, anélkül, hogy komoly jelentésük csorbát szenvedne. A worms, mainzi, speyeri katedrálisoknak hasonló pilléereire gondolva, a soproni pihenő keresztet a XIII. század elejével kelteznék.

Távol emelkedik a várostól, melynek fűgén növekvő házszorai hosszú évszázadok alatt sem kúsztak a közelébe. Ott áll megfelfejtlenül számos problémát kelte. Régi vallásos legendával magyarázzák az eredetét. Azon a ponton pihent meg Szt. *Quirinus*, akit a római kormányzó kivégeztetett; még *Scarbantia* ajtatos hívei jelölték volna meg a helyet, melynek emléke azután a mostani formában újult meg.

A fülke mindenesetre arra mutat, hogy mécsesre szánták, téliidőben, ködben jó útbálgatásul szolgálhatóak a vándoroknak. Az úti keresztnek más jelentését is említi a kérdéseknak egyik alapos ismerője¹: ezeknél gyűltek össze a polgárok megvitálni a földosztást, legelők ügyét stb. A nevéük *Ruhekreuz*; ám ez a szó nem a pihenést jelenti, hanem a Recht-tel egyértelmű. Luther a Rast szót viszont is e Ruhe (*Rüge*) értelmében használja, így a mi keresztünk nevének magyarázásában sem távolí a föltevés, hogy a legenda a határkereszt használatból kikopott nevéből alakult. „*Die meisten Sagen verdanken ihre Entstehung einem Misver-*

¹ Fr. Wilhelm: *Stuhlsheim, Dorfsteine, Gerichtsteine, Zeitgeschichte für Österreichische Volkskunde*. 1907. 122. old. Példáit Csehországból és Szászországból vezet.

ständnis”, írja Fr. *Wilhelm*. A Rastkreuznek ezt a nevét 1656-ból olvastuk legelőször. Hasonló távól fekvésű úti kereszt van Kismartonban (Ratkreuz, népiesen rotes Kreuz), továbbá Rétfalun (rotes Kreuz).

Nem számítva a templomok faragásait, a román kor nem hagyott ránk más szobrászati emléket, csak a Rastkreuzot; úgy hazánkban, mint külföldi relációkban is ritka korai jelenség.

A gótlában már nagyobb a gazdagság. A XV. század második fele a nagy templomépítés korszaka, egészen biztosan meg volt a Bauhütte. Datált művünk is van kettő: a bencés templom szentségháza kis fa Ecce homoval (1491.) és egy úti kereszt, aminek népies neve „*Bäckerkreuz*”. A középfelé karcásúdosó pilléren körülbelül 2 méteres magasságban áll a fülke s fölötte megtört kősisak; a fülke párkányán az 1484-es dátum, meg egy címerpajzs, sajnos teljesen lekopva. A fülkének csak egyik ablaka régi, kétfémezős, csúcsíves mérmű alkotja, de befalozta. A kereszt főérdekessége a pillér, melynek négy oldalán a mérmű különböző változatai jelennek meg: szemben négylevelű lóhera s alatta kettős félköríves mérmű, az oldalakon csúcsíves. Az éleket sok helyen lekoptatta az idő.

A nép nyelvén keletkezett elnevezés a mérművek formán alapszik, melyeken cipót vélték felismerni. A bécsi Bäckerkreuz (IX. kerület) éhínség emlékére készült. Egyik helyi író forrás nélkül mondati közöl, mely szerint meggyilkolt pék tragéddiját örökölt meg a kereszt cipőformákkal. Erre a legendára alaposan ráillik az előbbi német idézet.¹

A sajnos eléggé éppolatlan szoborral szemben restaurált a *Léndrt*-kereszt a hajdani városfal közelében. Négyoszloptes pilléren mestere színtén mérműveket faragott ki. Első és hátsó oldalán négylevelű lóherét körbe írva s alatta két háromíves mérművet, jobbról s balról a felső dísz forgókerék, illetve

¹ Mohl A.: Nyugatmagyarországi mondák és monda-
tárak. 78. old. Érdekes adatot szolgáltat Ház dr.: Sopron
Stuhlsheim IV. 78. old. egy borbélyi kereszt kölcsönzéséhez.
1495. a gyűlölködség miatt Pfaff Elyvud megfogadta, hogy egy
éven belül a tett színhelyen keresztet emel, adományokkal ró
le s Aschenbe meg Römbe záródnak.

háromszögbe írt hármas levélsomó, a mérnöki itt is ugyanaz. A csak elől nyílt fülkében Szt. Lénártnak 1887-ből való szobra. A záró sílsak elülső párkányán kőfaragó jel, a négy sarkon mérműves karsúv fülék s a csúcs magas száron ülő erősen profilált keresztben végződik. Az emlékek van valami száraz, hűvös jellege. A forgókerék motívumból indulva ki, aligha lehet korábbra keltezni, mint a XV. század második felébe.

A következő két század nagy minuszait a török veszély, mely több templom lerombolását vonta védekezési célból maga után, továbbá a vallási vilálgóság okoltják meg. A város másfél századig protestáns szellemű, a szobrászatot legfőjebb a síremlékek készítésénél foglalkoztatja. Am a templomok visszavételeinél ezek jórészt elpusztultak,¹ ahogy a középkori berendezés a törökidőnek s átalakításoknak esett áldozatul. Tulajdonképpen a Szent Mihályi templom kis fa Madonnája az egyedüli tanuja a régi időknek. A kedvelt S alak kedvéért Mária koronás fatylas feje oldalra billen, felsőteste hátrahajol, szinte viselősség látszatát kelve dől medencéje ismét balra, széles alapul szolgálva a karján ülő meztelen Jézuskának. Bő redők naturalista módra hullanak alá ruhájára, melyet Jézus lábai alatt fog fel s így a maga lába szabadon van. A széles arcok a XV. század derekára vallanak.

Az 1674-es esztendő a templomok rekatolicizálásával új fejezetet nyit általában a soproni szobrászat történetében, ám a híd új ívének első pillérjét még a régi matéria adja. 1674-ben egy szeszégető engedelmet kér kőkereszt felállítására a városon kívül.² Keskeny, felfeléörő jellege a gotika utolsó üdvözlete, mely még átúti a különben nagyon józan hármas tagoltságon; a magas pillért egyszerű párkány választja el a magasbanyúló fülkétől, melyben a feszület látható Szűz Máriával és János apostollal, végül sílsak zárja le hullámos körvonalú keresztet. Ezt a „*fehér kereszt*”-nek nevezett művet századunk elején erősen restaurálták.

A katolikus restauráció a nehéz talajon különböző okokból nehezen haladt; idevág a nagy soproni fűvész 1676-ban, mely elhamvasztotta összes templomostul az egész

várost, nemkülönben a Bécs ostromára siető török-tatár hadak dúlása 1685-ban. Ám a mindinkább nekibuzduló környékbeli főurak, élükön *Esterházy* Pál herceg nádorral, visszahadják a haladó XVII. század utolsó évtizedeiben a katolikus egyház fényét s hovatöbb átveszi a legragyogóbb stílust, a barokkot, a puritán protestáns város.³

Legérdekesebb a változást az 1674-ben megnyitott temetőnek most a városi Múzeum kertjébe áthozott sírkövelen megfigyelünk. Ezeket és a korábbi töredékeket a főhangsúly az fráson van. A néha kétféletes lapon csak szerény vonaldísz és címer foglal helyet, ez utóbbi reliefes lapos. Ez a típus elvéve még 1750-ig is előfordul (a pietista *Dobner* polgármester emléktén), ám a caskaringós, mozgó betűk mégis csak elárlják korukat. Már 1680. körül a nagy frásos kövek egyhangúságán enyhít a lap három részre osztása: fenn és lenn ovális keret foglalja magába az olvasnivalót. Ugyanekkor megmozdul a relief is. Pillérek állnak őrt a tábla két oldalán, rajtuk fűszerűen csavarodó szalagok, a gyümölcsfűzér-dísz szerepet kap s a gyámköveken hat levélből álló csomó díszlik. Néhány esztendő már feloldja virágfűzérbe a pilasztereket, vagy cherubfejes volutákba. A 90-es éveken megjelenik a csavart oszlop, egyszeres, majd többszörös fűzérrel a menekben. A gyámköv levélsomója S alakot vesz fel és reliefben kidagad. Még az egyenes oszlopot is szőlőlevél vagy fűzér futja körül. Levéllugas keretell az egész művet.

Az frástábla helyet csinál a feszületet ábrázoló reliefnek, a koronázó rész az ívben záródó orom és cikázó szalagon fut végig valami bibliai idézet az frástábla fölött.

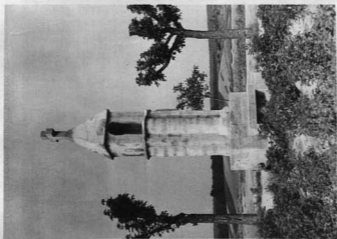
Ákét megmaradt kriptacsarnok közül a neesebbik a *Gálffy*-sírbold, az új ev. temetőben hat lömszi oszlopon nyugvó nyitott tornác. A másik, a Múzeumunk kertjében, sarokban állhatott s két oszlop tartja. Mindegyik sírbold oszlopán fűzérdísz, a párkányain csigába font szalagok.

A XVIII. század folyamán a síremlékek teste is megmozdul; hol homori, hol dombori a profiljuk; a pilaszterek ferden állnak s a sirató emberi alakok szerepe s hang-

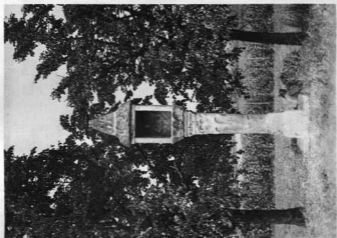
¹ A keresztúti házi-árónka szerint 1780-ban a Szent Mihályi templomból 17 hátravonó építésműtől álltak el.

² Póda Endre: A soproni kath. parókia története. 58. old.

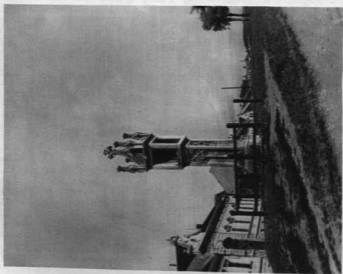
³ Kollendich Péter-hercél levele (1685, VII. 30) szerint a Szent Mihályi templomba 16, a Szent György lejjebb templomba 12 új oltár került. *Másolatok Gamszól: Denk-würdigkeiten c. kőírástos munkáiának XIX. kötetében* (Nemzeti Múzeum).

A Pihenőkereszt (Rástykereszt), XIII. század

A „Báckerkereszt” (1866) a Szt. Mihály kapun kívül.

A LÉNÁRT-OSZLOP A KÖRÖLCZDOMBON. XV. század

A „FEHÉR KERESZT” A BÉCSI KAPUNÁL. 1674

A FELHAGYOTT EV. TEMETŐ SÍRKÖVEI
A városi múzeum kertjében

NATL LIPÓTNÉ SÍRKÖVE. († 1688)
A városi múzeum kertjében

GAYMANN BÁRONÉ SZÜL. SCHALLENBERG ERZSÉBET GRÓFNÓ († 1682) ES
A JÖSTELSBERGER NŐVÉREK († 1698, 1708) SÍRKÖVEI

A városi múzeum kertjében

GÁLFY ÁDÁM († 1686) SÍRBOLTJA

Az őt. ev. temetőben

SOWITSCH JÁNOS PÁL († 1706) ÉS
SOWITSCH ABRAHAM VÁROSI TANÁCSNOK († 1696) SÍRKÖVE
A városi múzeum kertjében

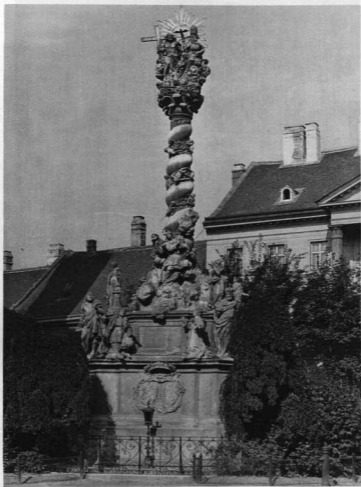
BÁRÓ EGG († 1679) SÍRBOLTJA
A városi múzeum kertjében

REISCH TÓBIÁS SÍRKÖVE, 1792. Balról kissajátótt síremlék 1689 körül, jobbról: 1699
A városi múzeum kertjében

A GABRIEL-CSALÁD SÍREMLÉKE
A városi múzeum kertjében

A SZENTHÁROMSÁG-SZOBOR. 1696–1701

AZ EGYKORI „KÉT MÓR HÁZ”. Szentmihály-utca 11

SZENT JÓZSEF SZOBRA A SCHAFER HÁZ LIDVARÁN (1750 körül).
Várkerület 88

A MÁRIA-OSZLOP A VÁRKERÜLETEN. 1745.
Altomonte András tervel szerint

súlya mind nagyobb lesz. Az ornamentika leteli súlyos mozgását: egymásból eredő csüngő harangvirágsor, vagy egymásba írt kockák, máskor sakktáblaminta váltakozik. A levélsomót a kagyló váltja fel és görbület jön az egyenes lezársók helyére. A katolikus síremlékek feltűnően kis számmal fennmaradt anyagából két nagyon szép példát ragadhatunk ki az 1770-es év körül az eredeti helyen (Szt. Mihály templom kertje) s szépek a múzeumiak is. A barokk utolsó fázisában megjelenik az urna.

Az órárt persze nem szabad a nagy európai áramlatokhoz mérni, még az 1790-es években úr a barokk, bár fogyatkozott erővel. A Múzeum legkésőbb barokk sírköve az 1792-es évszámot viseli. A főlap reliefe immár ismét visszahúzódoit, keretelő pilaszterrel simák. A fősíkra ferdén ugrik elő két konzol, melynek levéldíszje is simán tapad a formához, ezeken női alakok, még kontrasztban. A felső lezárást két urna és egy hatalmas előrehajló voluta alatt kifaragott relief: a feszület adják.

E sírkövek anyaga többnyire környékből homokkő.

Katolikus részről a nagyobb emlékek hiányát megokolja az is, hogy a mágnásvilág rezidenciáján szokott temetkezni. Itt csak a *Széchenyiek* tettek a XIX. század végéig kivételt, de jelentősebb síremléke csak Antal grófnak van (†1767.) a bencés templomban márványból, erős virágfonat (copf) a fődíszítő ornamentum, mely mellett szinte eltörpül a mellszobor, a hadjelvények és a sirató nő.

Am ha a temető művészetében nem alkottak is mágnásaink, annál értékesebb szobrászati emlékanyagot hagytak ránk más téren. Hozzá kell mindjárt tennünk, hogy e művek éppen nagyjobb szerűségük folytán bizonyára nem a helyi művészet érdemkönyvébe írhatók be.

Különös pártfogással fordul az arisztokrácia a jezsuiták temploma felé (ma a dóm), hiszen gyermekeik az ő iskolájukba jártak. A főoltárt *Esterházy Pál* nádor állíttatta fel. 1694-ben szentelék fel, de a díszítés a rend

felosztásáig tart. Ám a szűkszavú házi-krónika megemlíti a legfőbb szoborról, hogy Bécsben készült. A templom homlokzatán levő szobrok keletkezése is bizonyára a nádori udvar felé mutat.

Az Esterházy-család nevével kapcsolatos a város az egész Dunántúlna legnagyobb szerű barokk-szobra: a Szentháromság. Zárt téren áll, hajdanában felső részével túl a házak tetején, belehasítva az ég kékjébe; nyugodti környezetében mozgalmassága még szembeifülb.

Talapzata három felfelé karcsúsodó, sarkain lecsapott hatalmas négyzetögből áll. A második emelet falába feliratokat véstek, a felső peremén négy életnagyságú szent áll és legelői térdelve a két donátor: Löwenburg János gróf és neje Thököly Katalin. A harmadik emeletről indul ki a tulajdonképpeni oszlop: három ágra szakadó felhőtömbből emelkedik fel, gyöngéden csavarodik, menetét dús füzér közt játszadózó anygalkák töltik ki, a levélidőszes, csigás oszlopján maga a Szentháromság, az Atya és Pü egymás mellett, a Galamb fölöttük őrlási fény sugarban. A felhőcsomó s az oszlop között az átmenetet Immaculatának a lebegő alakja közvetíti. A harmadik emelet négy felső sarkán női szentek, az alsóknak fele nagyságában.

A szobor, mint legtöbb testvére, fogadalmi alkotás a pestis elhárítására. Mintaképe a bécsi Graben hírneves alkotása, mely 1687-1692-ig készült el. Ez nemes márvány, amaz csak egyszerű homokkő. És mégis alig marad a soproni mögötte az elődjének; fölépítése biztosabb, higgadtabb, a tekintet bizonyos síklik a donátorokról az Immaculatán át a legszentebb csoportig s útja a szobor legszebb részén, az oszlopon fut végig. A súlyos felhőköl észrevétlenül csavarodik el az egészen más jellegű oszlop.

A donátorok, ketten lévén, sokkal inkább megadják helyük jelentőségét, mint a bécsi nagy tömegen elvesző kis császárfigura. A gróf csipkés udvari ruhát visel, térdelésében van valami grandseigneurli, Thököly Katalin magyar díszruhát visel; közvetlen melegséggel veti fel tekintetét az égre s kitárja két karját.

A szent szobrok egy része, a hátul álló Szt. Antal és Nepomuk János, valamint az Immaculata sablonosak; sőt ha az elől álló

szent királyt és Rókuszt összevetjük a másik két szenttel, nem igen véljük egy kéz munkáját bennük fölfedezni. Rókus egészen elüli a szokott figurától, ha sebes combját nem látók, nem ismernék meg. Bő redős ruhája és behúzott nyaka, a dóm homlokzatán levő Jézus-szoborra emlékeztet. Vajjon az, aki a két első alaknak annyira konvencionátes életet adott, ne tudott volna Szt. Antal s főleg János kifáragásában egy hajszálynit is eltérni?

Am adatunk e szobrok kicseréléséről vagy kiegészítéséről nincsen. Általában szegényes a mű külső története s a kérdések egész sora készlet további kutatásra.

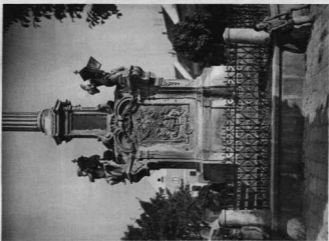
Nem városi alapítás lévén, a város levéltárában alig van reávonatkozó adat. 1695. ápr. 11-én Kollonich érsek bemutatja Esterházy Ferencné Thököly Katalin megbízásából a szobor tervét a városi tanácsnak, mely semmi kifogást sem emel a kivétel ellen, csupán a lutheránusok jogainak biztosítására kíván megnyugtató kijelentést és kiköti, hogy a kocsiforgalmat nem szabad a szobornak akadályoznia.

A donátor, a nádor ánya, férje és nővére révén még a szobor elkészülte előtt férjhez ment Löwenburg grófhhoz, ám a kapcsolat nem szünt meg a hercegi családdal s mikor a grófné 1701. februárjában meghalt, a kismartoni család sírboltba temették (egyszerű sírtáblája ma az ottani múzeumban van), férje pedig a herceg kedvelt bucsujáróhelyén, a fertői Boldogasszony templomában emelt vörös márványoltárt neje emlékére.

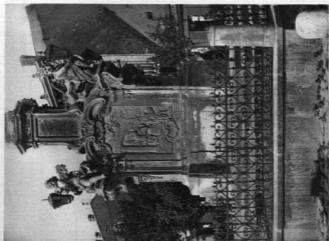
1701. novemberében szentelték fel az elkészült szobrot. Vajjon mikor nevezhetjük néven szerzőjét vagy szerzőit? A nyomok a hercegi udvarba vezetnek, tán a frankói levéltár bontja fel a több évszázados titok pecsétjét. Korai még a következtetés, de nem lehetetlen, hogy Altomonte Márton neve kerül kombinációba, aki 1694-ben több oltárképet festett a dóm számára a nádor megbízásából. Ó rajzolta a badeni Szentháromság szobor tervét is, mely némiképp rokon a miénkkel. Sopronnal összefonódott e művészcsalád neve: Bartolommeo és Andreat is foglalkoztatták.

Részvettek-e a mű kivételében soproniak is? Ha polgári elemről van szó, körömszakadtig küzdenek a kőfaragók és szob-

¹ Városi tanácsjegyzőkönyv. 1698. 66. old.

A MÁRIA-OSZLOP EGYIK RELIEFJE: A PÁSZTOROK INADÁSA.
Altomonte András szerinti. 1748

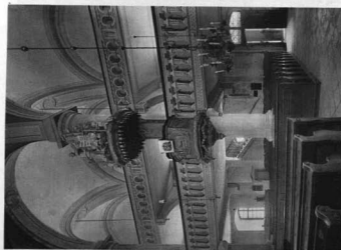
A MÁRIA-OSZLOP EGYIK RELIEFJE: MÁRIA ÉS ERZSÉBET
TALÁLKOZÁSA, 1748. Altomonte András szerinti

MÁRIAKÜT A BENCÉS-SZÉKHÁZ UDVARÁN. XVIII. SZ.

AZ EV. TEMPLOM BELSŐJE (1782–1783).
Olíva és szőlőéke a felhagyott kábelbányai karmaléval zárdából való

AZ EV. TEMPLOM SZŐSZEJE.
A fénydíszot karmaléval a szerzet kábelbányai kolostorból való

RELIEF A RÉGI PEGYVERTÁR UDVARÁN. (1779-ig)
Ma Callus-ház. Fegyvertár-utca 2

A „BRUDERSCHAFTSKREUZ“. 1829.
Szt. Mihály-templó

rászok idegen művészek ellen, de főúri rendelőkkel szemben tehetetlenek voltak (1774-ben a kismartoni kőfaragók kérdést intéznek ide, hogy a nemesség itt is elkerül-e a céhet a rendelésével!) 1697-ben, tehát a Szentháromság szobor készülésének ideje alatt egy kőműves bepanaszolja *Leitner* Szervác sponroni szobrászt, hogy mikor a kőfejtőből az oszlopot (diele „Seule“) behozta a városba, eltulajdonította egy erős kötelét. Nem egy oszlopot, hanem az oszlopot.² Elég erős érvnek mégsem találjuk arra, hogy *Leitner* szerepét a mű kivételében tisztázottnak lássuk.

A szobrot 1797-ben restaurálta *Mynih* János Miklós; az előirányzott 509 forintnál még 30 forintot meg is takarított. Restaurálták még 1847., 1888. és 1911-ben. Az utolsó restaurálás kissé levonta a patinával a felületet és néhány felirattal toldotta meg a táblákat. Az egyik restaurátor, *Lefler*, a nevéit is belevészte a szobor hátsó peremébe.

A főúri példa a polgári áldozatkészséget is mozgásba hozta. A pestis ellen már 1680-ban emeltek kis szobrot. Pilléren, melynek fejezetét cherubfej díszíti, áll az ég királynője s két pestisszent, *Sebestyén* és *Rókus* támaszkodik az oldalához. A szokatlan csoportosítás feledteteli az ornamentika sablonját.

A szegényház kertjében áll egy dátum nélküli Mária szobor. A főalak tipikus *Immaculata*, elől nagy bugyot vető lengeteg ruhában, ám csavart oszlopon úgy fut a füzér, mint az ev. temető síremlékein 1700. körül. E csoportba tartozik a Szt. Mihály-utcai kapu is, hol a levélfüzérés oszlopokon két mór tartja a párkányt, mely fölött levélornamentummá változott az orom. A kapuhoz méltó a szomszédos két ház homlokzata, a női fejben végződő csúcs, az angyalsereg megülte élek. Régtől fogva gyanítottuk, hogy csak kőfaragó háza lehet ez s tényleg 1696-ban a tanácsjegyzőkönyv ez utcában *Miller* Balint kőfaragónak házáról úgy dönt, hogy ez maradjon meg a birtokában adósával szemben, mivel kőfaragó mesterségéhez különösen alkalmas.

A katolikus lakosság mind nagyobb szeretettel kezdí házait kis kőszentekkel díszíteni. A legszebb e nemből a Schaffer-

ház udvarán Szt. József szobra gyönyörű rocaille-keretben 1750. körül. A legnépszerűbb szentje e századnak *Nepomuk* János, akinek a físzletére két álló szobrot emelnek és számos házon is viszlonlítottuk a legpróbb részletekig hasonlatos figurádját.

A század közepén azután már a polgárság állott össze, hogy párdarabot állítsanak a Szentháromság szobornak. 1744. februárjában tárgyalja a tanács a katolikusok kérését és mivel neki semmibe sem kerül, szívesen veszi az ajánlatot, hogy a piacon Mária szobrot állítsanak fel. *Altomonte* Andreát bízták meg a tervvel, mit a következők évre el is készítek a szobrászok.³

A tervező kezét eléggé megkötötte a kiristályosodott sablon, mely a müncheni *Immaculata* szoborból indul ki s melynek ausztrál meg magyarországi kisugárzó pontja a bécsi Am Hof szobra. *Altomonte* is elfogadta a sémát. Magas talapzatról indul ki a karcsú oszlop, melyet az *Immaculata* kecsesen meghajolt alakja tetéz. A talpazat négy sarkán lámpást hordozó angyalkák. Ám ami a szobor igazi értékét megadja, az finomkagylós, virágdíszes ornamentikája és négy reliefe.

Egészen festői látványok. A háttér nemcsak hogy kinyílik, hanem szinte foghatóan, lépésről-lépésre épít meg befelé a színteret. A cselekmény Mária életének négy szakasza: neveltetése, találkozása *Erzsébet*tel, Jézus születése és Jézus a templomban oktat. Kár, hogy ezek a közép reliefek, melyek a bécsi *Karlskirche* tornyainak reliefjeit juttatják eszünkbe, erősen szenvedtek az idő vasfogatától.

A XVIII. század egyházi szobrászatának még egy nagyobb emléke van: a bencés zárda Mária kúija. A piac kecses idomú szobrával szemben ez sokkal nehezkesebb; keskeny talapzatát, melynek formáját *Pozzo* tervezeteli közt találhatni meg,⁴ szinte agyonnyomja a medence, melynek peremét hatalmas füzér öleli át több felvételben. Rövid talapzaton áll maga a *Madonna*; feji felfelé fordítja, az *Immaculata*któl heves lebegésből nincs rajta úgyszólván semmi. A bencés zárda II. József idejéig a ferencieké volt, akik 1745-ben építték két emeletesre; ennek a

¹ Kismartoni tanácsjegyzőkönyv. 1774.

² Városl. tanácsjegyzőkönyv. 1697. 206. oлд.

³ Póda: I. m. 74. old.

⁴ Az 1749-es német kiadás II. kötetének 21. figura: „die Fuggestell“.

nagy átalakításnak eredménye a gyönyörű portálé is, Krisztuskínzószereivel jászadozó angyalkák a figurális motívum, nehéz fonatok adják az ornamentikát. Eddigi datálását, a 90-es éveket már azért sem fogadhatjuk el, mert a klastrom már 1787-ban gazdátlaná lett. A kütszoborral együtt bátran helyezhető a 70-es évekre.

Il. Józsefnek zárdáikat, templomokat megszüntető rendelete nagyobb kárt nem okozott Sopronban. A franciskánus templomot 1802-ben elég épen vették át a bencések, ám a köztudat annyira elvesztette érzékét a kegyelet iránt, hogy 1797-ben elköttyavetyélik Szt. Erzsébet kis templomát, melynek ma már nyomát sem találni.¹ A rendelet egyébként némi gazdagodást is hoz: az 1784-ben felszentelt ev. templomba a kahlenbergi kamaldull zárda egyházából hozták a hatalmas, éreft barokk főoltárt és szőszéket.

A világi figurális szobrászatot sokkal gyengébben képviseli emlékanyagunk. A városnak XVIII. századbeli latin leírása Szilénkútról beszél, ml 1719-ben köből állítottak fel a piacon s ami 5 láb magas volt.² De máshol még nem akadunk említésére. 1800. körül pedig a már akkor majd félszázados nyilvános parkról olvashatni, hogy mltihologiai szobrok voltak benne, miket a neoklasszikus ízlésű fró kicsavart idomúnak mond, nyilván barokk-stílusúak voltak.³

Ám megvannak az 1712–1715-ban restaurált városháza erkélyén állt emberföltöni kőszobrok: az igazság és a Janusfejű előrelátás. Kevés lendületű alkotások. (A Múzeum bejárójánál).

A magánházak belső díszében a stukkón kívül ritkán jut profán tárgy feladathoz a szobrászat. Korabinszky 1786. évi lexikonja említi, hogy az Edlinger-házban *Guglielmi* stukkói nevezetes lánivaló. A hírneves bécsi mester nevéhez méltó stukkó azonban csak a *Zichy-Meskó*-palota lépcsőházában van: a finom korlát, rajta jászadozó puttókkal s négy fülkében emberföltöni allegorikus nőalakok: igazság, bőség stb.

Az egykori fegyvertár udvari falában egy jó relíeften festő, szobrász és mérnökeszkö-

zökkel pepecselő puttókat látunk hadikészületek tövében. A kifelé tolódó színtér a XVIII. század második felére utalja a — sajnos — pusztuló művet.

A napoleoni háborúk okozta elszegényedés véget vetett a soproni szobrászati virágzásának. A XIX. század első évtizedeiben még tartott a göröngyökön át is a régi leület, azután felmorzsolódott. Még a tizes években találni egy pár jobb síremléket, finomvonalú sírató nőket, még 1829-ben feléptük a Szt. Mihály temetőben a nagy piramisalakú keresztet, az aggastyánnal a Canova hagyományos kriptaaltaja előtt, de hovatovább az 50-es évekig urnás, vagy csonkagúla alakú kövek sablonját taládjuk. Ami ezután következik, az még szomorúbb: gotikus utánzatok, nagy-nagy kézügyesség, tudás, de hideg kivétel, a formák logikátlan halmozása. Felhagynak az eredeti ötletekkel és kőfaragóink nem egyszer festők és építésszek tervei dolgozzák ki. Nagyobb szabású egyházi emlékművek ezidőben az új Szt. Mihály temető gotizáló keresztje *Stornó* Ferenc terve után *Hild* Károly műve és *Lippert* József olétra az orsolyiták templomában.

A profán szobrászat még előbb kimerült; a neoklasszicizmus két ház homlokzatán figyelhetjük. A Színház-utca 21. első emelete fölött négy relíeften az évszakokat, egy középső pedig hálószerű mutatót be puttók felsorakoztatásával. A háttér egészen eltűnt. A másik a két mór ház a Rákóczi-utcában; két heroikus alak ül az ormon s köztük a csodálatos halászat síkszerű relíeften. A népnyelv a Szt. Mihály-utca híres kapuját is úgy nevezik; mily különbség azonban a művészi fevélés! Ott a két mór terhet visel s mozdíthatatlan része a kompozíciónak, emezek nyugodt derével szolgálnak keretül szárnyul az épület szerkezetétől független relíeften.

A mindjobban lábrakapott bérháztípusnak nem volt szíksége szobordíszre. És kütszobraink sincsenek.

Az emlékszobrok divatjacsak a 90-es évek során ért el Sopronba. Felállították *Liszt* Ferenc, *Széchenyi*, *Deák* és *I. Ferenc József* szobrát. Az első a pozsonyi születésű *Tilgner* műve (1895.), naturalista tendenciájú mellszobor, mely felállítása folytán nagy léren, megközelíthetetlenül, nem hat. *Széchenyi* szobrát *Izsó* gipszminiatúráján után *Márai* Lajos mintázta (1897.), a *Deák* szobor

¹ A *Pressburger Zeitung*ban jelent meg a kötyavetye hírdetése, mely szerint a templomot bencsely célra fel lehel használni.

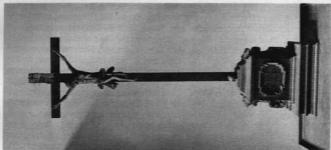
² Mészáros Gernsey I. sz. IX. kötetében.

³ *Redetzky* S.: *Beiträge zur Topographie des Königreichs Ungarn*, 1800, 78. o.

KUGLER FERENC (soproni szobrász 1856—1878):
LISZT FERENC MELLÉKPE

Városi múzeum

LEITNER SZERVÁC (soproni szobrász):
FESZÜLET, 1701

Városi múzeum

Lapítz Ferenc soproni szobrász alkotása, fülkében ülve kómiikus hatást tesz. I. Ferenc József mellszobra Stróbl Alajos műve (1898.).

A legeslegújabb idők temetői és profán szobrászatán már megdöbbent a történelmi irányoktól való elszakadás.

*

A soproni szobrászatnak hat évszázadát kísértük végig. Ha most az emlékanyagból kiválasztjuk mindazt, amit nemcsak helyi művészi akarat, ám helyi kéz munkája is hozott létre, a nagyjelentőségű alkotásokat nem vehetjük serpenyőbe a soproni művészet mérlegelésében. Ami azonban megmarad, még mindig nagyon figyelemre-méltó, ha nem is érték nemzetközi vonatkozásokban.

Kőfaragóink, szobrászaink szívesen forgattak metszeteket, mintalapokat, de nagy szeretettel fejlesztették tovább, vagy alakították át az emagy tanult formákat. Mikor dolgoztak, mindig teremtettek is.

A hat évszázados mult történelmi kerete még sok utánpótlásra, toldásra vár, a kőfaragók céhíratái szélszóródtak s több évi kutatás is csak csekély töredéknek juttatott birtokába.

Az eredeti céhlevélinek csak a másolata van meg a városi levéltárban; keletje nincs, írásmódja a XVI. század második felére vall.¹ Ennek művészet-történeti szempontból alig számottevő pontjai a céhélet vallásosságára, tisztességére és főleg a munka védelmére vonatkoznak. 1661-ben és 1713-ban a céhszabályok újabb kiegészítést és megerősítést nyertek.

A céh életére vonatkozó adataink főleg azt a harcot világítják meg, amelyet a kőfaragók a konkurrenca ellen folytattak. Így háborúskodnak a szobrászokkal; a mesterkönyv 1758-ból kijelenti, hogy a városbíró rendelete szerint csak a kőfaragók jogosultak építőkövek faragására és oszlopok készítésére.²

A szobrászok szokott száma 1700 körül csak kető volt. Itt is ügyeltek arra, hogy csupán polgárjogot nyeri egyén dolgozzék

a városban. Ezek viszont az aranyozókkal küzködtek a kenyérért. A faragást, mint Sedelmayer András aranyozó esetéből tudjuk, ki a balfi olárt készítette, ez a mesterterg is vállalta, ám az aranyozásért síkra szálltak a szobrászokkal.

A kőfaragóinat öt évre szegődítették, a segéd vándoréveit, ha mester fiáról volt szó, két, ha polgárról, három, ha idegenről, négy évben állapították meg.³ A bécsi „Hauptstätte“-benöltött idő különös előnnyel esett latba. Az 1628-tól kezdve meglevő segédkönyvben épp az első évben van néhány olasz név, azután főleg svájci és stájer segédék próbálnak itt szerencsét. Sajnos, nem mindig jegyezték fel, kőművről vagy kőfaragóról van-e szó.

Legrégibb mesterneveink a XV. század elejéről valók. György mester neve 1402-ben oklevélben, Keresztély mesteré pedig bécsi számadáskönyvből ismeretes.⁴ A XVI. századból Ágoston és Mátyás (1526.), továbbá Ferenc mester (1540.) nevét lehetett megtalálni.⁵

Bővebb adataink azonban csak a XVII. század végén kezdődnek. Itt tűnik fel a Krausz-dinasztia első képviselője, Jakab, aki 1677-ben az ev. templom kereszttelőkújít faragja.⁶ Más mesterek: Miller Bálint (emlíve a tanácsjegyzőkönyvekben 1696–1697; neki tulajdonítjuk a Szt. Mihály-utca híres kapuját), Kugler Pál († fiatalon, 1694.), Unger János, aki 1697-ben lesz polgárrá.⁷

Szobrász ezidőben Leitner Szervác, aki 1694-ben kap polgárjogot. Nemcsak az „oszlóp” szállásánál esik bajba 1697-ben, mikor negyvenéven felülének mondja magát, hanem tulajdon atyja, a Straubingból ideköltözött Leitner Simon szobrász mlati is a városbíró elé kerül. Tisztánia kell magát azon vádák alól, hogy gyermekkorában lopott és most hamis pénzt vert. A fiú igazolja, hogy atyja gyengeelméjű s mikor ő önpalakketté öntött, azt nézte hamis pénznek. A család béke helyredilt, apa és fiú együttesen küzd Probst

¹ Tanácsjegyzőkönyv. 1694. 142. o.

² Házl: Soproni történet. I. 272. o. Héberl 1913. évf. 36. old. Székessy regeztája.

³ Polák: A zsidók története Sopronban. 289. Gamzeff I. m. XVI. 42.

⁴ Day: A soproni egyházközség története. 470. o. Az Eggenberger-ház nemesnéje is 1677-ből való.

⁵ Az összeállítás az 1694–1700. 1716–1718. és 1740–1754. tanácsjegyzőkönyvek, valamint az 1713-ból kezdődő mesterkönyvek alapján készült. A további kutatás még több névvel gazdagíthatja a névsort.

¹ Lad. X. Fasc. II. Num. 38. Több céhtörténelmi munka datálja ugyanennek a forrásnak a megjelölésével a céhlevélt 1810-ra. Tervezés alapuló megjelölés, mert az okiratot senmi dátum sincs.

² „Sowohl was das richtscheid und wincel hecken anbelangt kein lager noch Paezen zu wisser Nöthe zu machen.“ Lager a kőfaragói kő.

Péter rákosi szobrász ellen és mivel ez nem szerel meg a polgárjogot, 1700-ban az öreg Leitner is dolgozhat a városban. *Leitner* Szervácnak egy fafeszletét ismerjük a városi Múzeumban.

A század vége felé egy stukkator is szerepel: *Conti Antal Péter*, aki a büki kastélyban megsérül a gazda előtt az egész céhet, mire bebörtönzését kéri (1697.).

A XVIII. században él egy pár dinasztia; a Krauszok közül Mátyás, egyáltal stukkator is 1717-1755. közt, Keresztély 1755-1755. közt szerepel. Az *Unger* családtól tagjaiként Ferenc 1714-1719-ig inas, 1722-ben már mester, Ferenc Jakabot 1745-ben a margitacéh veszi fel, de Sopronban él Esterházy herceg szolgálatában. Az *Eysenkölbl*-család tagjai közül Lőrinc (kimutatható 1720-tól; † 1762.) s ennek fia, János Mihály (1754-ben inas, † 1764.). *Eysenkölbl* Lőrinc faragta a községi Mária-oszlopot.¹

Ezenkívül szerepelnek még: *Franz Mátyás* (1712-1718.), *Spannlang József*, nezsideri születésű 1756-ban szabadul fel, 1766-ban polgár, † 1772. körül. Özvegyét elveszi *Turba József*, csehországi születésű, 1775-ban mester, kimutatható 1806-ig. *Hamk Tóbiás*, soproni, 1726-ban szabadul fel, † 1775. Veje *Eigner* (Aigner) *Reichard*, polgár 1775-ben, kimutatható 1796-ig. 1785-ban Turbával kifaragja az ev. templom toszkán oszlopaát.²

AXVIII. század szobrászai közül *Schweitzer György*, 1720. körül született Felső-Bajorországban, itt kimutatható 1765-1780.; *Payer János* († 1755.), *Paris Mihály* (említi a tanácsjegyzőkönyvekben 1760-1767.), *Mynih* (Münich) *János György*, aki 1797-ben restaurálta a Szentháromság-szobrot; kimutatható 1768-tól, † 1808. nov. 10-én 78 éves korában és *Müller Ferenc*, aki 1780-

1784-ig annyira kedvelt, hogy nem engedték tovább vándorolni, 1800 körül a Széchenyiek is foglalkoztatják.

A pesti *Huber József* működésére, mit még életében megjelent biográfiája említ, nem bukkant fel adat.³

A XIX. században a kismartoni kőfaragók váltják fel a soproni dinasztiákat, melyek közül csak az *Eigner* nyúlik át az első évtizedekre: *József*, *Reichard* fia 1806-ben már mester. AXVIII. században több nemzedéket át működik a Margitáról Kismartonba szakadt *Walch*-család, melynek egy tagja, *János Mihály*, 1808-ban már Sopronban mester. A *Mechle*-család pedig 1758. körül telepszik meg Kismartonban (Mögele néven) és 1815-ben kerül át onnan ide egyik sarja, *József*, megalapítja a máig virágzó céget. Néla tanult *Hild* Károly, aki 1835-ben lett önállóvá és műhelye szintén fennáll. E két jónevű kőfaragócsalád foglalja össze leginkább Sopron szobrászatának utolsó száz évi szakaszát, melybe pár akkordal belejárászik *Kugler Ferenc Pál* szobrász élete is.

Kugler 1856-ban született itt, külföldön tanult s csak a 60-as évek derekán tartózkodott hosszabbban szállóvárosában, hol az akkori művészvilág nezsitoralt a két *Handler* építészfért s *Stornó Ferencet* mintázta. Az első két mű a városi múzeumé *Liszt* mellé szobrával együtt; dolgozott a restaurált *Szt. Mihály* templom számára is, hol *Szt. József* és *Mária* szobra való tőle. (1865.)

Egyébként a szobrászat munkaalkalmak híján a vidéken még nem érte el azt a kedveltségét, mint a fővárosban; a ritka nagyobb feladatokra Sopronban is fővárosi művészeket hívnak meg (*Petőfi*, *Gyóni emléktábla* — *Lukácsy Lajos*, *Limanovai emlék* — *Kisfaludi Stróbl* *Zsigmond*); a Képzőművészeti Kör kiállításán azonban a közönségnek élő szobrászok lassanként előkészítik útját a kispasztika és szobrászat olyan megbecsülésének, amilyenben a festés részesül.

¹ Chernel: Középg története. I. 134. l. a. II. 238. 1765-ban Sopronból hozatták el a kálvária lépcsőzetéhez való szobrokat. A Mária-szobor melletteket már sincsenek meg.

² Gamszoff: I. m. IX. 48. old.

³ Művészeti 1908. Bayer József cikke. 267.

DR. CSATKAI ENDRE

DORFMEISTER SOPRONBAN¹

A XVIII. század a katolikus megújulás százada. Nemsokára számszerűsítve látjuk azt a bámulatba ejtő tevékenységet, amelyet a század a művészetek minden ágában kifejtett. Falvaink, városaink külső képének a fennmaradt néhány román, gótikus emlék mellett a barokk hullámos vonalú templomtornyok adják meg karakterisztikus jellegét. Templomalkn belüljét meg majdnem teljesen ezen stílusperiodus vídám, életet igenlő szel-leme tölti be. Főúri palotáink, monumentális kastélyaink jó része ebből az időből való. S mégis még mennyi megoldatlan probléma merül fel ezen siflusnál kapcsolatban! Honnan jön hozzánk ez a stílus? Hogyan tevődik össze a közeli osztrák, délnémet, olasz hatásokból? Egyetemes nagy iramában földünkre érve, vesz-e fel valami sajátos magyar vonást? Kik a terjesztői? Geográfiai szempontból merre megy a terjeszkedési vonala? Mindezen kérdésekre találunk majd némi választ a Sopronban megpolgárosodott, bécsi születésű Dorfmeisterrel való foglalkozásunk közepette.

Dorfmeister István atya a bécsi Spittlbergben műöntő volt. Így került 1751. okt. 15-án testvérével, Györggyel, aki később az osztrák szobrászatnak egyik jellegzetes képviselőjévé lett, a bécsi művészeti akadémiára. Az akadémia vezetője ekkor Troger Pál volt, az osztrák barokk egyik legnemesebb képviselője. Legfőképpen tehát az ő hatása alatt áll. De nem vonhatja ki magát azon pezsgő művészi élet hatása alól sem, mely akkor körülötte folyt. Gran Dániel (1694–1757.), Rottmayr János (1652–1750.), Altomonte Márton (1657–1745.), Altomonte Bertalan (1696?–1779.), Maulbertsch Antal (1724–1796.), Tiepolo (1696–1770.), úgy-szólván kortársai, Pozzo, a velencei, a bolgna, a római, a nápolyi iskolák vívmányai a művészvilág közkincsévé lettek, sőt a helyi hagyományokkal beolvadva új hajtásokat eresztettek. Mindezen hatásoktól megtermékenyítve Dorfmeister Sopronban tele-

pedik le. 1764-ben már a soproni Szent Mihályról címzett plebánia anyakönyvében találkozunk nevével. Itt telepedett meg családjával, itt is élt 1797. május 29-én bekövetkezett haláláig. 68 évet élt s 9 gyermek apja volt. Kétszer házasodott. Bobérmérsztű, borkedvelő ember volt s boros állapotban éjjeli rendezavarás miatt a hatóságokkal is meggyűlt a baja. Bár rengeteget dolgozott, vagyont nem szerzett. Erről tanuskodik szegényes végrendelete, melyben általános örökőse, második felesége, Gillig Katalin, néhány festményén kívül alig örökölt valamit. Művészi tehetségét István nevű fia örökölte.

Művészetével elárasztotta az egész Dunántúlt. A türjei (Zala m.) premontrai templom, a sárvári várkastély (Vas m. 1769.), a celdömölki apátsági templom (Vas m. 1769.), a kismartoni franciskánusok kolostora (Sopron m. 1770.), a soproni Voss-féle Árvaház (1772.), a gróf Niczkyek ligvándi kastélya (Sopron m. 1773.), a császári plebánia templom (Komárom m. 1775–76.), a nagysittkel templom (Vas m. 1776.), a kismartoni városi plebánia templom (Sopron m. 1777.), a soproni franciskánusok kolostora, ma bencés székház (1779.), a balfi fürdőtelep kápolnája (Sopron m. 1779.), a kemenesszentpéteri templom (Vas m. 1779.), a bakonybéli bencés apátsági templom (Veszprém m. 1779.), a soproni Szent Mihály-templom (1780.), a soproni franciskánus, ma bencés-templom (1780.), a kiskomáromi templom (Zala m. 1781. és 1793.), a gróf Zichy-Meskó-palota Sopronban s a kastély Fülesen (Sopron m. 1782.), a soproni városház (1782.), a ciszterciák szentgotthárdi temploma (Vas m. 1784.), a kemenesmihályfal, kemenessömjenyi templomok (Vas m. 1785.), a nyílt templom (Győr m. 1786.), a pannonhalmi Boldogasszony-kápolna (Győr m. 1786.), a szigetvári templom (Somogy m. 1788.), a feketevárosi templom (Sopron m. 1789.), a szombathelyi szeminárium és székesegyház (1791–92.), a győri templom (Sopron m. 1793.), a

¹ Mihály Eros: Dorfmeister és a barokk képzés Sopronban. 1916. 40 l. Sopron.

csehmindszentli templom (1794), a nagyfalui kastély (Vas m.), a győri orsolyiták temploma, a vörösbényi templom (Veszprém m.), a franciskánusok mohácsi temploma, a mohácsi temető kápolnája (Baranya m.), a bússül kápolna (? Somogy megyében), az egyedi templom Sopron megyében mind-mind őrzi Dorfmeister tevékenységének az emlékét. Egyházi és világi kegyurak s a legkülönfélébb szerzetesek foglalkoztatták Sopron megyétől le egészen Somogy megyéig, működésének főtérlete mégis Sopron marad.

A papi és szerzetesi megbízók azok, akik az osztrák származású mestert erősen belelendítik a Regnum Marianum tárgy- és eszmekörébe s ezzel mintegy sajátos magyar színezetet adnak Dorfmeister barokk művészetének.

Hogy hogyan gyökerezik Dorfmeister művésze az osztrák képrásban s ezen keresztül a délnémet és az olasz mesterekben, azt néhány érdekes példával lehet megvilágítani.

Mikor Dorfmeister Troger vezetése alá került, Troger már művészetének tetőfokán állott. A délitroli flimstall iskolából, Pozzo *Perspectiva pictorum* és *architectorum*ának teljes bírtokában itálialába, — Bolognába, Milánóba, Rómába és Velencébe — ment s olaszországi tanulmányútjáról a festői tudás teljes vértetében tért haza. Brixen dóm-templomában a legszigorúbb értelemben vett barokk freskófestészetet alkotta meg s az illuziókeltés, a képzeti téralkotás gondolatát fokozott kifejező eszközzel teljes diadalra vitte (1748—50.), s hozzá még 1726. óta a barokk művészet egyik kiváltságos központjában, Bécsben telepedett meg.

Pozzo hatása alatt dikupolával próbálkozik meg Troger. Fülkéket épít ecsetjével és szobrokat fest beléjük. Az egész hajót, kórust stb. szinte telehinti építészeti tagokkal, amelyek közül mint keretek közül nyílik meg a menny figurális festmények számára. A brixeni templom kifestése Pozzo elveinek egységes és következetes keresztülvitele az egész vonalon.

A brixeni templom festményei az 1894-96-i renoválásnak áldozatul estek, de tovább élnek Troger tanítványának, Dorfmeisternek

egyik alkotásában, a soproni Szentlélek-templom festményeiben, apszisának festett, kazetás kupolájában, urnadiszos fülkéiben, a hajó fülkéiben, amelyekbe a négy nagy egyházatyát állította s egyéb építészeti festményeiben. Troger egyik vázlatára vezetjük vissza a szentlélek-pala festményének gondolata, az egyház szimbolizálása egy szép nő alakkal.

Troger később leegyszerűsíti a mennyezetképek keretét s a pozsonyi Szent Erzsébet-templomban s a győri bencés templomban egy egyszerű vagy volutás, fogasdíszű párkányvonalat futtat körül a mennyezetképek keretét. Hasonlóképpen keretelt Dorfmeister is a soproni Zichy-Meskő-palotának s a soproni városház tanácsstermének mennyezetfestményén.

Troger mennyezetképeknek különböző irányban mozgó s változatos rövidlábú angyalseregel a correggioi ösképre, a pármal dóm kupolájára utalnak. Így jutnak közvetlen vonatkozásba a nagy olasz mesterrel Dorfmeisternek, Troger tanítványának a soproni bencés székház lépcsőházában s a Szentlélek-templom mennyezetképein levő angyalsoportlaj. Másrésről meg a velencés Piazzetával és Tiepolóval is vannak közös vonásalk: az örömmámorban szelgüldő angyaloknak kinyújtott mezítelen lába, hatalmas lendülettel oldalt vágódó ruháik, de különösen az az angyalalak, aki Troger *Assumptio* képén Szűz Mária alatt a felhőt tartja, egyenesen Piazzetától van kölcsönözve a S. Giovanni e Paolóban levő Szent Domonkos megdicsőülése című képről, vagy Tiepolónak egyik ifjúkori munkájáról, a Scalzi-templomban levő Szent Terézia megdicsőüléséről, melyet Troger velencei tartózkodása idején látott. Ez ismétlődik meg Dorfmeisternél a soproni bencés templom oltárképén, de különösen a vázlatán, ahol az angyal valósággal emeli a főalakat. Általában azonban Troger alakjai teltebbek, erősebbek, vonalai kerekdedebbek, szóval plasztikusabbak, fénykezelése nem olyan nyugtalan, mint a velencéseké. Dorfmeister inkább Trogerhez simul, mint a velencésekhez.

Egy másik közös vonás Troger és Dorfmeister festészetében a különböző színezésű felhőkkel való mélyítés. Troger a brixeni templomban a Bárány imádása című képen,

¹ Hammer: Die Entwicklung der barocken Deckmalerei in Tirol, 34—41. l.

Dorfmeister a Szentlélek-templom egyik mennyezetképén, Szűz Máriának a mennyben való megkoronázásán és ezzel a motívummal. A kép alsó részét sötétebb felhősoszorú alkotja, erről a tekintet egyre ragyogóbb, csaknem vakító fényű felhőzetbe visz a gomolygái mögül kis szárnyas angyalfejek kandikálnak ki. Az ég mérhetetlenségének képzetét kellik fel ezek az alkotások.

Ami Troger színkezelését illeti, flatakori művein (Salzburg, Melk, Altenburg, Göttweig) erős, tarka színtörüm uralkodik, míg későbbi művein finom keverékszínnek diadal-maskodnak a nyersebb helyi színek. Félárnyékkal, visszaverődésekkel a színek legkülönbözőbb változatai kelnek életre. Dorfmeister a földi jeleneteket szokta élni, keresetlen színekbe öltöztetni, az égi jeleneteket pedig valami varázssos, párszínhangulatba burkolja. S amint Troger brixeni képein tipológiai színek az uralkodók, úgy lehet tanítványánál is ilyen megállapításokat tenni pl. a soproni bencés székház lépcsőházának képein, vagy a győri templom szentélyképe a mennyezetfreskóján, a Szent-háromság ábrázolásánál.

Finom rövidüléseket a lebegés problémáját is átvette Dorfmeister Trogertól. A kalterni kálváriatemplom (Tirol) mennyezetképéről vitte át a keresztet vívó angyal alakját a bencés székház lépcsőházának mennyezetére. Finom rövidülések, tüzes, nyugtalan mozdulatok, egymásbaolvadó színek jellemzik e képeket.

Azok a részletegyezések, motívumkölcsonzések, amelyeket a brixeni templom és a soproni Szentlélek-templom között kimutattunk s a hatás, amelyet a győri bencés templom Troger-képei a győri orsolyita-templom Dorfmeister-freskóira gyakoroltak,¹ feljogosítanak bennünket arra, hogy az egyetemes hatás szempontjából is párhuzamot vonjunk a mester és tanítvány között. Tietze Troger művészetének főproblémáját a következőkben látja: „Meggzabadulni az építészeti nyílgtétől, felemelni, megszüntetni a határoló mennyezetet, a szemet mérhetetlen távolságba ragadni, hol a mennyei seregek ülfogó glóriái tűnnek fel, vagy az allegória szellemvilága van megtestestítve.”²

Hammer jobban részletez. Szerinte a brixeni templom hatása rendkívül gazdag, valódi barokk. A plasztikus, telt formájú alakok sűrű gomolygában tömörülnek, hatalmas lendülettel, izgatott, szaggatott körvonallakkal, tartózkodásnélküli szabad mozgással, szenvedélyes pózokkal, patetikus érzésekkel, merész rövidülésekkel, a rajznak vasos, sokszor szinte buja erejével táboroznak. A Bárány látásának vágya ül-hajtja őket. A rövidülések merészebbek, mint valaha, a mozgások változatosabbak, mint előtte is, utána is.

Éppen ez ötletek domborítják ki szemünk előtt Dorfmeister egyéniségét. Jó tanítvány volt. Sokat tanult mesterétől s egész barokk bécsi környezetétől, de nem lett szolgáló utánzójukká, egyénisége nem olvadt fel Trogerében. Uj problémák felvetésével, megoldásával nem gazdagítja a művészet-történelmet, mesterei kompozícióinak monumentálisát sohasé éri el, de azért a barokk freskófestésnek igen becsültes és nem jelentéktelen képviselője. Fantáziája elég gazdag. Érzésvilága költői, finom páthosszal telített. Vallásos képeiben sokszor úgy el tud mélyedni, hogy pl. a soproni Szentlélek-templom Annuntiatiójának s a soproni Árvaház oltárképének Máriaja a vallásos festészetnek igazi gyöngyfel. Történelmi képein hol ügyes elbeszélő, hol meg a drámai cselekmények hatásos beállításával jeleskedik. Alakjai sokszor meglepően egyéniek, pl. evangellistái, pásztorai. A rajznak, színkeverésben elég erős. Néhány gyönyörű draperiája van, pl. a soproni Szentlélek-templom Annuntiatió képe. Kompozíciói, távlati ügyesek.

Ezekután méltán sorozhatjuk Dorfmeisteri Troger iskolájába J. Jakob Zeiller, Franz Anton Leubersdorfer, Joseph Kremer s Martin Knoller mellé. De másoktól is tanult Dorfmeister, pl. Wiedon Perenc József festőtől, aki 1751-ben fejezte be a felsőausztriai sonntagsbergi templom díszítését. Gírlándok, konzolok, kartusok, korongok, finom virágdíszek teszik szépé e templomot. Dorfmeister leginkább a soproni bencés templom s a bencés székház képtalanteremének kifestésénél, továbbá a Zichy-Meskó palotában remekel hasonló tárgyú díszítéseivel!³

¹ Dr. Pájer Andor: A győri Szent Ignác-templom és mennyezetképe. 1935. 18. l.

² Eber L.: Troger Pl. magyarországi művel. Művész. 1953. 381–385. l.

³ Riesenhuber: Die Ausstattung unserer Kirchen. Christliche Kunstblätter. 1960. Nr. 6–72. l.

Ha homályosan is, de vissza-visszacseng művészetéből az ónémet és a németalföldi művészet hangja is. A soproni múzeumban levő Szent Anna képén Szűz Máriát éppen munkaközben találjuk varrótűvel a kezében, sárgás-fehér ruhában, haja kontyba fűzve, szalaggal átkötve. A földön szétszórt holmik, fonott kosár, olló, vészon, gombolyag, fonal stb. hevernek.

Igy felszerelve ment Dorfmeister Sopronba, hogy Sopronból meghódítsa művészetével egész Dunántúlt.

Dorfmeister monumentális templom- és palotafestészete Sopronban.

A bencés székház és templom. Dorfmeister az 1779. és 1780-as években a mai bencés, akkor franciskánus rendházban és templomban dolgozott. A lépcsőház freskója, a XIII. századi, átmeneti stílusú káptalanterem díszítése, a templom három oltárképe, a szentély kifestése, gróf Széchenyi Antal empire stílusú síremlékének festett kerete, a kórus két bronzszínhangulatú képe az ő műve.

A kolostor lépcsőházának kupolafestményén négy franciskánus szent bronzszínhangulatban megfestett mellképe között, fonatos keretben, lépcsőzetes talapzaton emelkedik a kereszt a haldokló Megváltó szenvedő testével. Szent Ferenc a kereszt tövében féltérde ereszkedve, bal karjával átkarolja a megváltás fáját, jobbjával pedig szeretetben égő szívére mutat. Deus meus et omnia, olvashatni a Szent Ferenc előtt kitérülő könyvben. Ennek a főeseménynek a vonzóörében vannak a mellékalakok. Angyalok jelzik a szerzetesi erények szimbolusával, miként jutott el szentünk ehhez a felmagasztosult szeretethez: a gazdagságnak, a világ örömeinek megvetésével (bőségsszaruból kiömlő pénz, a kancsából kifolyó bor), az önfegyelmezéssel (ostor), az angyali tisztasággal (lilium), kételkedést nem ismerő hittel s a naponként elvállalt keresztrel (kereszt). Ezen egységes jelenet háttérében távoli tűz szelid lényében, majd meg halványkékben játszó párában, szétfoszoló felhők koszorújában angyalok kara röpköd mesteri rövidülésekkel. Egyiket pajzán öröme, másikat lamádó áhítata s három angyalfejet szemük tekintete fűz a képhez.

A barokk szellem erősen a lélekbe ásta gyökereit, a lélek mélyéből táplálkozott. Innen az a fokozott lelki hangulat, mely képünkön uralkodik. Krisztus feje töviskoronás, arca mégis megdicsőült szelíd fájdalommal, égi nyugalommal tekint le a kereszt lábánál térdelő Szent Ferencre. Szent Ferenc teste szinte felolvad a szeretet izzó tűzében. Arca átszellemülten tekint fel. Gyönyörű két arcú, két bensőséges szempárnak egymásra tekintése, két szerető léleknek egymásba ömlése. Fölöttük kitárt karral lebeg egy angyal, hogy összefoglalja a főtjeleket. Azt a pillanatot rögzíti meg Dorfmeister, mikor az érzések tetőpontjukat érték el. Röpiében ragadja meg a jelenet legjellemzőbb, leglényegesebb vonásait.

A genre-jelenetek szépen simulnak a főcselekményhez, megmagyarázzák, kiegészítik. A kettős csoportosítás a kereszt jobbján és balján szimmetrikus beosztást ad a képnek. Nagyon jó a távlati megoldás. A lépcsőház szűk, a kupola lepos. Dorfmeister tehát nem használja a barokk freskóknál szokásos égbetörő perspektívát, mely itt nagyon rosszul hatna, hanem csak oly mélységet kölcsönöz a képnek, amekkorai a kőlépcsőn emelkedő kereszt megkíván. Ez olyan foka a művészi önmérséklésnek, amelyet dicséret nélkül nem hagyhatunk.

Ami a színeket illeti, a mellképek szürke színezésével, erős árnyékolásával, aranyos, bronzos díszével nagyon kiemel a freskó finom színpompáját. Az erős, telt színek Szent Ferenc kázmzásán, a földön járó, allegorikus céltartással festett angyalok búzavirágkék, téglavörös, sötétzöld lepién, a bort kiborító, jól táplált, fekete hajú, gombolyú-képi flú barnavörös testén, általában a talapzaton vannak képviselve. A levegőben lebegő angyalok páraszerűen átetsző teste és lepiük alig tér el a háttér felhőzetétől. Hófehér, világoskék, rózsaszín és sárga elemekből álló finom tónus ömlik el a kép felső részén, ami az extatikus hangulatot nem csekély mértékben emeli.

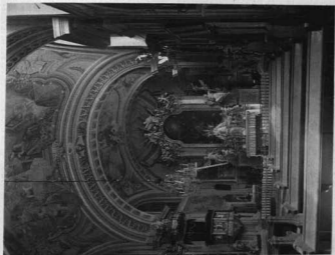
A bencés székház káptalanteremnek díszítésében Dorfmeisternek színező ereje érvényesül legjobban. Az átmeneti stílusú vaskos bordák hatását a barokk-rokokó dekoráció csak fokozza. Testvérek lettek. A szükséges helyreállítás alkalmá-

TEREMRÉSZLET GRÓF ZICHY-MESKÓ JAKAB HÁZÁBAN. Sopron XVIII. század eleje
Bárá Meskó és neje arképe Louis van Roytól. 1740

A ZICHY-MESKÓ PALOTA EBÉDLŐJÉNEK MENNYEZETFRESKÓJA DORFMEISTERTŐL

A SZENTLÉLEK-TEMLOM BELSEJE
Dorfmeister alkotásával és freskóival

A SZENTLÉLEK-TEMLOM DORFMEISTER-FRESKÓI

DORFMEISTER FRESKÓJA A SZENTLÉLEK-TEMPLOMBAN

A BENCÉS-SZÉKHÁZ LÉPCSŐHÁZÁNAK KUPOLAFESTMÉNYE
Dorfmeister: Szt. Ferenc a feszület lábánál

DÖRFMEISTER FRESKÓJA A SZENTLÉLEK-TEPLOMBAN

DÖRFMEISTER: SZT. ANNA MÁRIÁVAL
Városi múzeum

val tekintettel kell majd lenni ennek a két stílusnak évszázados testvériségére.

A művészettörténelemben megszokott és százszorosan igazolt esettel állunk szemben a bencés templomban is. Művészi versenyre kél benne a barokk a góttal s a páma melyiké? Az érzelmes poézis és az égbetörő idealizmus versenyéből mindketten győztesen kerülnek ki. Sohasem fogja hatását veszíteni a díszes francia-gót szentély, a derűs, poetikuss barokk pedig napról-napra több barátot nyer, együtt meg szépen kiegészítik egymást, szinte felbonthatatlan frigyre lépnek.

A XIV—XV. századi góttikus templom barokk díszét a XVIII. század nyolcvanas éveiben kapta. A főoltár monumentalitásában megkapó, arányában nemes, lendületében semmit sem túlzó kerete Dorfmeister olтарképének. Minden szobrászati, domborműves dísz a főtárgyra, az Assumptióra vonatkozik. Gyönyörű gondolati egység, mely eszmei tartalom, eleven, mozgalmal alakítás, ünnepies fény, pompa ömlik el a főoltáron. Fokozza ezt a szentély kifestése. *Nem aaptalan a fellevés, hogy az egész templom bemezsel burkolata alatt Dorfmeister-díszítéslappang.* Széchenyi Antal empire sírmélnéknek keretelése s a kórusnak két bronzszínhangulatban tartott freskója, az Immaculata és a Megváltó színtin Dorfmeister alkotásai.

A főoltárkép az Assumptiónak szokásos ábrázolása: Szűz Mária üres szarkofágja körül a megindult apostolok s a lepkeszárnyakkönnyedségével hullámozó anyagsereg között mennybemenő Szent Szűz. V. ö. S. Ricci (?): Mária mennybevitele. Budapest. Szépművészeti Múzeum.¹

A főoltárképnek művészen kidolgozott vázlatá Teicher Károly soproni műgyűjtőnél van. Felírása: Stephanus Dorfmeister pinxit 1780. Magán a főoltáron ez a jelzés olvasható: J. Rath restaurirt 1857.

A mellékoltárok felépítése sokkal egyszerűbb, mint a főoltáré. Egyiknek a képe Szűz Máriát ábrázolja a kis Jézussal, a másikk Szűz Máriát szülei körében. Az első a gyermeki test megfestésének, mindkettő pedig a ruhafestésnek bravurja.

A barokk szöszék értékes faragványain, négy barokk szobron kívül még

Kapisztrán János góttikus szöszékét s gróf Széchenyi Antal empire stílusú sírmélnékét őrzí a templom.

A gróf Zichy-Meskó-féle palota kifestése. 1780—81-ben a báró Meskó-család foglalkoztatta Dorfmeistert. A Kolostor-utca 11. sz. nagy kétemeletes palota igazi barokk pompával fogadja a látogatót. Stukkódísz, vertvas rácsok, embernagyságot meghaladó allegorikus szobrok, erős mozgásban levő karzatok közi jutni a széles folyosóról az elsőemeleti három utcai terebbe. Stukkós boltozatok remek vonalfuttatók. A szomszédos udvari szobában új szépség tárul elénk. Maga a ház egykori asszonya és ura fogad bennünket, báró Meskó és neje arcképe 1740-ből, Louis Van Roy ecsetjéből, festői öltözetben, kedves pózban, kávézva, füstölve, jókedvben, vendégszeretettel. A szoba oldalfalait finoman faragott laburkolat borítja. A mennyezetet Dorfmeister díszítette. A középen egyenlőszárú kereszt van, a szarak közeiben virágok. A mennyezet szélén kartusszerű, paizsalakú díszben embeerek, voluták, akantuszok, rózsák, virágok váltakoznak. A gyengéd piros, zöld, világoskék, ezüst színek, gazdag aranyozás ünnepies fénybe, pompába öltözteti még ma is a mennyezetet, bár kissé megrongálódott már a boltozat, repedések mutatkoznak rajta s a színek is fakulnak.

A Zichy-Meskó-palotának az Útutára néző frontján van az első és második emelet magasságában a hajdani ebédlő, díszterem. Ennek a mennyezetét is Dorfmeister ékesítette. A mennyezet négy sarkán négy díszes váza van tele rózsával, hajnalalkával, búzavirággal, georginával, zöld levelekkel, szekfűvel stb. A sarkok közli vonalat nagyszabású volutadísz töri meg, hogy kiemelkedésével helyet készítsen az aranyban ragyogó fegyvereknek. Van ott buzogány, mellvért, páncc, íj, tegez, nyíl, kard, sisak, lándzsa. A volutákra bőségszarú dől tele színes virágokkal. A mennyezet közepét gazdagon keretelt allegorikus festmény tölti ki. Arnyas, fás helyen játszó gyermekek ülnek a parton, mellettük apjuk, anyjuk főzi a halászlét. Az apa levezli az lísztrol a a fedőt s kicsap belőle az illatos pára. Idill akar lenni, de hiányzik belőle a természetesség. Ez nem a kép hibája, ez a kornak a velejárója. De van benne szín, elevenség,

¹ Pigler Andor: A pápai püsbölné-templom és mennyezetképe. 1902. 14. tábla.

hangulat. A halászdíll meleg színhangulatú aranyárgában, a keretelések frézben s a mennyezet pereme ezüstben van megalkotva. Ez a három színhangulat kellemes egységbe örkítette meg.

Dorfmeister fenmaradt alkotásaiból következtethetjük, hogy milyen volt az 1894-ben lebontott régi városház tanácstermének freskója, amely allegorikus formában báró Schllson János királyi biztos működését örökölte meg.

Megszüntette az átkos viszályokat s a polgárságra újra felderült a béke napja s bőséget, jólétet hozott magával. (1782.)

A Szentlélek-templom. A Szentlélek-templom gotikus vázából a barokk restaurálás a tornyon s a támasztópillérekre kívül nem hagyott meg egy tenyéryit sem. A gotikus ívek, bordák, ablakok helyet engedtek a hevederek közé szorított lapos, ovális kupoláknak. Nagyobb szélességű csak a főhajónak a kórus mellett emelkedő kördítmetszetű kupolája. A falakat részint valóságos, részint festett ornamentika díszíti. Néhány valódi pilaszteren kívül a díszítés mégis inkább a festőre maradt. Érdekes, mint csalja meg a szemet a főoltár melletti két fülke, melyben erős alapzaton a leggyakoribb barokk motívum, az urna emelkedik. Mennyre plasztikus a szentély oldalfalait díszítő két grisaille-kép, az oltár főcselekvényére vonatkozó előképekkel, Izsák feláldozásával s Melchizedek áldozatával. A főhajóban a négy szentia valósággal szoborszerűen van ábrázolva. A kórus alatt látszó anyagsereg a legkülönfélébb hangszerekkel foglalatoskodik. A főoltárkép a Szentlélek eljöveteleit ábrázolja. Pünkösdi hangulat ömlik el az alakokon. Kár, hogy elrendezése nem világos. Az apostolok tömegében van mozgalmasság, de a mozgalmasságban nincs egység, erő. Szétesnek az alakok. Az ínek homályosak, barnultak. Az oltárkép színes vázlata a múzeumban van. A mellékolatórokon a keresztfeszített Üdvözítő s a Pieta képe van. Mindkettő túlságosan megbarnult.

De nem is ezek jelentik a templom főértékét, hanem azok a nagy távlatot nyitó freskók, melyek a templom négy lapos kupoláját őrlik át. Dorfmeister alkotásai már két restauráláson estek át, lit-olt néhány alakon hiányzik is már a barokk mester kezevona-

sának biztos lendülete, színeinek élénk melegsége, de nagyjában elmondhatjuk, hogy e kettős restaurálás sem fosztotta meg értékűtől Dorfmeister alkotásait.

A szentély oltár, alacsony kupoláján az egyház magaszon allegóriája van az egyházra vonatkozó szimbólumok ügyes csoportosítása közepette.

A főhajó első szakaszának boltozatát az Annuntiatio bájos jelenete őrli ki. A kárpit széljelnylik s élénk táru az égi jelenet: angelus domini nuntiauit Mariae. Máriának egyszerű szobája az, ahol az üdvözet elhangzik, ólomkarikás ablakkal, melyen át a derült azurkék ég mosolyog be. A kép jobb oldalán szűzes szeméremmel, kislányos kedvességgel, hatalmas leomló szőnyegen ódon karszék előtt imazsádmólyán térdelve fogadja az üdvözetlet Mária. Szemel lesítvék, karja mellén keresztbe téve, ajka alázaatosan rebegi: „Ime az Úr szolgáló leánya, legyen nekem a te Igéd szerint.” Szűz Mária előtt kiterjesztett szárnyakkal száll alá a fényes Gábor arkangyal, kezében a szűzeség lilioma. A két főalak fölött lebeg tüzes fénytől övezve a Szentlélek galambja, kinek erejéből őrött testet a Püisten. A szoba háttérét betöltő halványpiros felhőből szőke angyalfejek mosolyognak, jobbról két angyal hatalmas kötélbát tart e bevéstett szavakkal: et verbum caro factum est. Balról egy angyal kandeláberrel kezében úzi az örödgöt s zuhanva bukik alá a gonoszság fejdelme, magával rántva a halált jelző csontvázat, mert immár testet őrött az, ki szétíporja a kigyó fejét, melynek szájából kihull a bűnbeesés almája. A fullánkját őrögtető kigyót marcona férfi ragadja magával. Feljebb egy másik angyal harsonnával hirdeti a földi halandóknak a nagy eseményt, a világ világosságának hajnalhasadását.

Az áhitatos egyszerűség köréből egyszerű a fenségesbe csap át a művész géniusza a templom főhajójának legnagyobb, kördítmetszetű mennyezetszakaszán. A Boldogságos Szűz mennybevitelének és megkoronázásának nagyszerű freskója előtt állunk. Szerkezte meglepően tökéletes, egységes. A középpontban emelkedik Mária erős alakja s körülötte csoportosul a koronázó Szentháromság s az angyalok örvendő serege. A mennyezet közepén mély távlatot nyit a mester, a tekintet szinte a

DORFFMEISTER: A SOPRONI VÁROSHÁZ TANÁCSTERMÉNEK
PLAFONFESTMÉNYÉHEZ KÉSZÜLT VÁZLAT

Városi múzeum

mennybe síklik. A köz alsó részét ugyanis sötétebb felhőkoszorúból alkotta meg, a tekintetet egyre ragyogóbb, csaknem vakító fényű felhőzetbe viszi, melynek gomolyagjai mögül kis szárnyas angyalfejek kandikálnak elő, hogy gyönyörködhesseken Szűz Mária megkoronázásában, amely piramidális csoportosításban zajlik le.

Szerkezeti ügyessége, eget megnyitó távlatát mellett ez lehetne Dorfmeister leg-szebb festménye, ha a restaurálás a finomságokat el nem tüntette volna. Pl. Mária alakjában van erő, de nincs meg a barokkot jellemző könnyedség, hajlékonyság. A színezés, a megvilágítás, a fény fokozatos kezelése azonban méltó a kompozíció nagyszerűségéhez.

A kupola négy sarkán az evangelisták drámai elevenségű festett szobraival nyújt alapot a freskónak.

A kórus fölötti mennyezeten a kis Jézus bemutatását örökölte meg a mester a Jeruzsálemi templom nyitott csarnokának építészeti környezetében.

Dorfmeister különálló oltár- és ájtatossági képei.

Dorfmeister nagyszabású templom- és palotadisznó festészetét szépen kiegészítik művészi szempontból szintén nem jelentéktelen különálló oltár- és ájtatossági képei.

Legszebb olajfestménye a *Katholikus Árvaház kápolnájának oltárképe*. Tárnya a három királyok hódolata a kis Jézus előtt. A kor fokozott vallásos érzülete s gazdagsága, fényűzése verődik ki e képen. A valószínűleg egyszerű ábrázolása már nem elégti ki a művészt. A mennyei Atyának a a gólem képében ábrázolt Szentléleknek lebegő angyalok közti való szerepeltetése, a képnek égi és földi jelenetre való bontása, az égi és földi hatalmasok dicsőítésévé avatják a festményt. Meseje, szövege egyszerű. A Boldogságos Szűz Mária, egy bájos, fiatal, iorékény, szende anya, fejét szelíden meghajtvva, bal kezével a kis Jézust fogja, jobbával az öleiben levő fehér takarót emeli. Fehér fátyla, rózsaszín és zöldes ruhája, a kis Jézus selyemfényű fehér takarója módot nyújt a festőnek élénk színkezelésre. Szűz Mária emelvényen ülve, lábfejét keresztbetve tartja a kis Jézust a hódoló küldöttség felé, mely a kép jobb sarkában helyezkedik el. Kelet

kínccselvel a hódoló szívvel jönnek. Benső imádás hatja át az agg királyt, ki térde omolva, egész testében mélyen leborulva, öreg, kopaszodó fejét meghajtvva nyújtja át arannyal, drágagyöngyökkel teli dobogót. Ruhája zöldesszürke, palásija élénk piros, földre omló részét spanyol udvari divat szerint öltöztet apród viszi, sárga ruhában rövid nadrággal, fehér harisnyában. Tömjént hoz a büszke néger fejedelem, mirhát a harmadik. Körülöttük tolong a nép. Szűz Máriának a kép bal sarkában álló emelvényei három pásztor és Szent József boira görnyedő alakja veszi körül. Ruhájuk színe kékesszürke, piszkosfehér, barna. Alul egy kis megkötözött ajándékbárnyka fészlik. Fölöttük angyalok kara, felhők koszorúja közepette szelíd jószággal, lendületes magatartásban szemléli a mennyei Atya és a Szentlélek a Fiának a dicsőségét.

Dorfmeister valami híres palotaromat tesz meg istállóknak. Az elrendezés nagyon szerencsés. A kép négy különálló csoportra oszlik, az állók irányában, a sarkok táján. Szűz Mária csoportja a kép bal sarkát, a három királyoké a jobb sarkot, az angyalok egyik csoportja a kép felső bal, a mennyei Atyaé a felső jobb sarkot foglalja le. De mégse esik a kép nygfele. A szemlélet egysége a változatosság mellett is megmarad. A földi és égi jelenet szépen összefoglalja az oszlopos háttér, amelyet így tényleges, szoros viszonyba hoz a cselekvéssel, de meg az isteni személyek figyelmé, az angyalok öröme is a kis Jézus felé irányul. Ide tart a királyok hódolata, a pásztorok áhítata s a Szent Szűz túlradó anyal szeretete is. Az a kis bájos, eleven, hullámos testű, okos nézésű isteni gyermek áll a kép középpontjában, körülötte csoportosul minden, red irányul a kép alakjaiban felszálló minden mozgalmasság. Ez a főeleme az igazi barokk képnek. Nincs is az egész képen nyugvás, egyenes testtartás: a fej-, a kéz-, a lábtartásban, a testek hullámos vonalában mindenütt kilát a barokk. A pásztorok naly csodálata, a Szent Szűz anyal, kedves érzelmessége, a királyok előkelő, mélyeséges hódolása, a mennyei Atyának felső testét hátrahúzó, fejével lefelé figyelő mozdulata mind-mind alkalom az egyenes vonalak megtörésére. Egyenesen, büszkén csak a néger király áll, azonban ő is hátra-

veti balkezét s ezzel megtöri palástjának egyenesen leomló vonalát.

Úgyes csoportosítás, elevenség, az alakok jó megjelmezése, mesterkéletlen természetessége, a kép hangulatának mély vallásossága, ünnepélyes előkelősége, színelnek varázsos frissége, üdésége, élénk-sége, harmóniája tesz ki e képet Dorfmeister legszebb oltárképévé.

A Szent György-templom oltárképe 1781-ből. A stukkós barokk korszakában, a XVII. században restaurált Nagy Lajos-kori gót templom nem sok munkateret hagyott a XVIII. századbéli freskós barokk korszak mesterének. Annál nagyobb örömmel olvasom Mohl Adolf könyvében,¹ hogy a jó tanács anyja c. oltárkép Dorfmeistertől való. Ezzel a Szent György-templom, amelynek finomvonalú, játékos stukkódíszje való-ságos meseországot von a gótikus bordák közeibe, a mellékhajókba épített kápolnák falaira, csak újabb értéket nyer.

A Szent Mihály-templom képei. Eredeti környezetéből kiragadva áll a soproni Szent Mihály-templomban a Szent Jakab-kápolna egykori oltárképe, a Szent Jakab apostoli, Spanyolország apostolát, a zsidók térítőjét ábrázoló oltárkép. Szent Jakab testvérével Jánossal nagy vitalkozó csoport között áll, felemeli szavát, gyűl, hevül, meggyőz és felemel. A sekrestyében egy kereszt van Dorfmeistertől, melynek jelzése: Stephanus Dorfmeister pinxit An. 1780.

A múzeum képei. Piatalkori akadémi-kus tanulmányoknak nyomát viselik magukon a Szent Kozmát és Demjént ábrázoló olajfestmények. Szent orvosok voltak a

¹ Mohl Adolf: A soproni Szent György-templom és plébánia rövid története. Győr, 1906. 17. l.

Diocletianus-féle üldözés korában. Valame-lyik régi kórházból kerülhettek a múzeumba.

Egykor a törvényház kápolnáját díszítette a Szent Anna-kép, amely a szent anyát és leányát a mindennapi élet keretében, az Istenben végzett munka csendes örömei közt ábrázolja. A jelenet fölött lebegő Szent-háromság csak megkoszorúzza a kép idil-likus hangulatát.

Teicher Károly műgyűjtő képei. A ben-cés templom főoltárának már említett, jelzett vázlatán kívül a legértékesebb köztük a Szentháromságnak genreszerű ábrázolása. Jelzése: Inven. Und Gemalt von Steph. Dorfmeister, Mitglied der K. Wien. Univ. Akad. 1779. Líral hangulat uralkodó a Szűz Mária és Szent József eljegyzése c. kép vázlatán.

Dorfmeister arcképei.

Az arcképfestészet terén lassan bonta-kozik ki Dorfmeister tehetsége. Első ismert portraita, a Kath. Árvaház nemeslelkű alapítójának, Voss Károlynak arcképe (1772.), sőt Kamper Jakab városi tanácsos arcképe is (1777) megmarad a külső, reprezentatív elemek rajzánál, az egyéni, jellembe ll sajátosságokat nem hangsúlyozza. Neymaler Lőrincnek és nejének 1784-ből való arcképein azonban már érdekes lélekrajzot is kapunk.

A Dorfmeisteről írt eme kis tanulmány nem is kimerítő, nem is végleges. Kaposy János levéltári kutatásai nemsokára egészen új fénybe borítják Dorfmeister dunántúli tevékenységét, melyből bizonyára soproni életére és működésére is esik egy megvilá-gító fénycsóva.

DR. MIHÁLYI ERNŐ

A SOPRONI PIKTÚRA TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA

A Soproni Képzőművészeti Kör fennállásának 50 éves jubileumát retrospektív képképzéssel kívánta a múlt év végén december 11-én megnyílt tárlatában megünnepelni. Hosszas mérlegelés után úgy döntött, hogy az anyag egységes hatása kedvéért csupán a múlt század elejéig nyúl vissza, amely időponttól fogva zökkenés nélkül megy a soproni piktúra a fejlődés útján előre.

A város gazdag építészeti és szobrászati műjához képest a festészeté elég szegényes. Az a körülmény, hogy Sopron még az Árpádok alatt lett szabad királyi várossá s e miatt a mágnásvilágot nem szívesen fogadta falai közé, továbbá, hogy csak parochiája volt, meg hogy a protestantizmus már első évtizedében szilárdan megvetette itt a lábát, leginkább emellé a művészeti ágnál érezteti a hatását.

Legrégibb emlékeink freskóromok a templomok külső és belső falán a XV. század második feléből, az első ismert festő, *Kolozs*, nevét ugyanennek a századnak derekáról szolgáltatja a város datálatlan számadáskönyve.¹

Míg a XVI. század elején már megalkult a kőfaragók céhe, annak, hogy a festők is ilyenbe tömörültek volna, nincs nyoma, sőt e században egyetlen ismert neve külföldi. 1561-ben a bécsi *Hans* fest a város tornyó órájára két számlapot és nyolc címerpajzsot. Ugyanakkor a Khauffmann-öröksők házára napórát pingált.²

Viharos korszak ez. A török veszély miatt erődítési célból több templomot lebontanak, Bocskay hajdúi kifosztják az evan-

gélikkussá lett főtemplomot, de a tanács gondoskodik a katólikusnak maradt templomok díszéről s a Szentlélek-templomban (1628) a négy evangélistát festi egy ismeretlen művész freskóban. Bővebb tárgyi leírása maradt fenn a városháza képeinek, melyeket a század elején Lackner polgármester festetett. Ezt néhány évtized múltán tűzvész, amazzal az idő pusztította el.³ A Szentlélek-templomban ma *Dorfmeister* freskói díszlenek.

1654-ben *Örtlinger* Albert a Szt. Jakab-kápolnát festi ki. Neve egyébként az örvösök céhkönyvében korábról is előfordul, a fiát adta aranyművesinasnak.

Ezekkel a nagybőrszabású munkákkal szemben a városi és konventi számadáskönyvek csupán kezdetleges feladatokról beszélnek. 1612-ben még a bécsűihelyi *Hans* festői kál óralapok a címerek festésére meghívni. 1642-ben *Paggen* János egy várkapu famodelljét színezi s mikor felépül a kapu maga, címert, aranydíszet s felírást fest rá. 1677-ben *Paggen* Wolfgang napórát s óralapot készít. 1681-ben *Hueber* Joachim (és Jakab néven is) szerepel a város számadási könyvében.

Érdekesebb *Lhde* Kristóf szereplése. Az evangélikus konvent számadáskönyveivel 1689-től emlegelik, mint aki vagy tíz évig a liceum diákolodásai számára a díszleteket festette.⁴

Sovány ezeknek a piktóroknak a fennmaradt termése is; a már mondottakból is kitűnik, hogy az idevérdi mesterek, helyesebben mesteremberek nem igen élesíthetik tehetségüket nagy feladatok fenökővén. Néhány arckép az egész eredmény. Sopron nagy humanista polgármestere is, kinek grafikus műveiről más alkalommal szólunk, inkább Prágában állt modellt a soproni múzeumban őrzött képének felírása szerint. De már halottaságján mégis csak helyi piktör örökítette meg (1651), ugyanígy Zichy

¹ Emili Szentiványi-Szendrei lexikona. És Fehérváry: Magyarország városok régi számadáskönyvei. 189. I. „Jens desolden tags ten aentag vor Udricht die hab ich bezalt XVI. piat wein dem Chlusa Maler, dy man hat geschicklich herzog Albrechten per 12 faelit 6 sol. 12 den.

² A soproni városban levő házak alaprajzi ábrái 1700-éves leles kötetében publikáltak és Vitz hírtel Jevő művésznek. A XVI-XVIII. században számadáskönyvek még sincsenek rendezve s azokról csak kultúrattörténelmi kivonatát dolgoztam ki. Műveiket Gamauf soproni lelkész († 1841-ben) készítette s modern ember nekéért érdeklődésével. (Nádaszi Múzeum.) Gamauf: Denkwürdigkeiten der Stadt Oedenburg. Különösen fontosak a II., III., V., VII., VIII., XIII., XVIII. kötetek. Ugyanezekben találjuk az év. konvent számadáskönyveinek bő kivonatát is.

³ Lásd Fáy Sándor: A soproni városháza. 1916.

⁴ Lhde 1700-ban a városi számadáskönyv így apostrofálta: „gewesener Maler.“

László plébánost is (1674). Az első kép az evangélikus konvéné, a másik, fölötté gyenge, a Szt. Mihály-templom sekrestyéjében függ.

Sem feladatokban, sem eredményekben nem gazdagodott a XVIII. század első fele. A katholikus restauráció sok festőt foglalkoztat, közülük felbukkan *Altomonte Márton* s fia Bertalan is. A helyi piktoroktól azonban csak afféle gyöngye arckép telik, mint az evangélikus konvéné képei mutatják. A város megbízásai közt címerfestés, vagy pláne díszhordó kímázolása szerepel. Az elsőre 1698-ban *Fragner Frigyes Tamás*t fogadják. Ez azonos lesz azzal a piktorral, akiről *Széchényi György* frja jegyzetel közt Sopronban: „Képrő Tamásnak adtam előre a horpácsi templomnak elkészítendő munkájáért fl. 20.” (1718. V. 2.)

A század második felében több jó barokkfestő serénykedik Sopronban. Működésük azonban messze vidékekre sugárzik ki. *Dorfmeister* és fia Szigetvárig s a zala-megyei Nováig eljutnak, a Győről ídeszakadt *Schaller István* művel is távoli helyekre szóltak. A helyi piktorá folyamatossága akkor alakul ki, mikor 1779-ben *Mária Terézia* tanügyi reformja alapján az elemi mellé *rajziskolát szervez a város*.

Most már helyhez kötött, művelt emberek kezébe került a város művészetének irányítása s a finnyás polgárok is elkezdik magánúton taníttatni rajzra gyermekeiket. Az első városi rajztanár, *Steiner Bálint* már egészen más elbírásban részesül, mint *Dorfmeister*. Apró munkáit bőkezűen fizetik s mikor a városház tanácstermének plafond-freskóján mindketten dolgoznak, *Steiner* a dupláját kapja *Dorfmeister* díjának. Ez a freskó sincs már meg.

Steiner, ki *Artner Teréz* költőnő is tanította festeni, *Mattuscheck* Mózes franciskánus követe 1793-ban. Ez 1751-ben született Pesten s 22 évig tanított Sopronban, majd Pozsonyban élte a nyugalom éveit, mint gvardián. 1826-ban még él, 1821-1837-ig *Molitor József* a rajztanár. Egy szentképét a soproni Storno-gyűjtemény őriz, egy arcképe rézmetszeiben is megjelent.

Most már elérjük kronológiában azt a korszakot, ahol a retrospektív kiállítás megnyitotta sorozatát. A legrégebb soproni festő,

akit láthattunk, *Stark János Károly* volt. A lexikonok elírás folytán oldenburgi születésűnek hiszik, ám itt született 1774. június 4-én; a családja régi patricius iörzsök máig Sopronban. A művész ugyan leginkább Bécsben tevékenykedett, de szülővárosát is gyakran látogatta. *Bredeczky Sámuel* soproni tanító „Reisenbemerkungen über Ungern und Galizien” című könyvének I. kötetében (1809) Sopron látképét hozza *Stark* rajza után s a szövegben (281. o.) elismeréssel szól róla és egy másik helyi vonatkozású rajzáról. Egy harmadikat közül *Ponhelmer* metszetében ugyanennek a szerzőnek *Beyträge zur Topographie Ungarns* (1804) c. könyvéhez (III. kötet). *Stark* maga is készített rézmetszeteket a maga és barátainak képeit után. A kiállításon két kis kerek metszete szerepelt, — az egyik mitológiai jelenet, a másik olasz csapszék. *Molitor* művel után készültek, igen finom, biztos technikájú művek (12., 16. sz.)

Stark egy, sajnos Németországba került képével különösebb figyelmet érdemel. Nagyméretű történelmi vászon, mely *Nádasdy* s összeesküvő társait ábrázolja a börtönben. Ilyen téma, akkor mikor a *Martinovics*-pör vádlottjainak vére még alig száradt fel! *Stark* 1811. január 31-én halt meg Bécsben; tudóüszög ölte meg.

A klasszicista tájfestést még *Maurer Ignác* képviselte. Tulajdonképpen aranyozó lett volna, de ezek a mesterek, néha sokkal kisebb joggal mint *Maurer*, belekontárkodnak a művészet dolgába. *Balkay Pál* panasolja *Kazinczy*nak a konkurrenciát 1819-ben, hogy *Fájer* egri prépost inkább aranyozókkal festet, hogy 100 forinttal olcsóbb legyen a kép.¹

Maurer kis tálképe *Claude Lorrain* témaköréből merít. A sötét előtérben lépcsőzetesen emelkedő terrasszon két antikruhá alak igyekszik a görög templomba, melynek mint a nagy mesternél, csak néhány oszlopa látszik, a középtérben obeliszk s fasopori, a háttérben víz s az éggel egybefolyó hegyek. Az egészen rózsás tónus. (23. sz.)

A tetszetős kép mestereitől egy templomi zászló volt tavaly látható a kismartoni művészettörténelmi kiállításon. A rajta ábrázolt feljes alakú szent derekasan megcsinált munka.

¹ Szabó László: A Széchényi-család története.

² Kazinczy levelezése XVI. kötet 397. old.

MAYR MIHÁLY (1796–1876): SZENTMARGITA. Téliképvázlat. 1826.
Dr. Csátska Eszre tulajdonságra

ISMERETLEN FESTŐ
Técher-gyűjtemény

STEINACKER KÁROLY († 1873) : NŐI ARCKÉP. 1887

Dr. Hott József für Huszidona

FLEISCHMANN ÁGOSTON : ARCKÉP. Pastell. 1889

Bechtl Berta für Huszidona

IDA STORNO FERENC (1830—1907): IFJ. STORNO FERENC
GYERMEKKORI ARCKÉPE
Stornó-férfiaképe

ALCONIERE TIVADAR (1797 v. 1798—1868): GYERMEKARCKÉP
Boditz Adolph és Joláné

LIGETI ANTAL: PETÁK EMILNÉ LEÁNYKORI KÉPE. 1851
Sopron. Az ábrázolt műtökében

IGLER GUSZTÁV: GYERMEKGYÓNTATÁS
Városi múzeum

Maurer Ignác 1787. augusztus 18-án született Sopronban. Az atya Villibald mint inaurator szerepel, ki 1815-ben hal meg s ekkor piktornak írja az anyakönyv. A festő Maurer életét egyébként homály fedi. De festő passziója elismert lehetett, mert a Szentlélek-templom sekrestyéjének a múzeumban őrzött naplója, mikor csak a keresztlő-kutat mázolja, akkor is úgy írja: „Herr Kunstmahler.“ 1851. október 28-án hunyta le örökre a szemét.¹

Ekkor már több hívatásos festő tanít és dolgozik Sopronban; a főfoglalkozásuk a rajzitanítás.

Ertl Ania a 20-as években tért vissza a bécsi akadémiáról. 1796. február 15-ike a születésnapja, az apja soproni borbély volt. A városi múzeumban látható képe, mely katonákat ábrázol a határszélen, az 1826-os dátumot viseli s Ertl-t úgy mutatja be, mint aki vele úszik a Krafft és Schindler megkedvellette katonajelenetek dívatjával. De azután, mint a legtöbb kisebb tehetségű vidékre szakadt festő, szárazra vetődik s lassanként minden tudás lehull róla. Átért a tájképre s kedvvel festegette a szél borzolta nagy erdei fákat s apró alakokat helyez el a tövükben: rózsái hordó asszonyt vagy vágató lovast, aki láthatatlan ellenségre lövi ki pisztolyát; vagy zergevadászt fest ormólan havasok tetéjére. (1., 5., 27. szám.)

Ertinek, aki 1852. augusztus 10-én halt meg² több tanítványa volt s velük együtt jelent meg az 1847-ben tartott soproni iparkiállítás mellett rendezett tárlaton egy szám alatt. A katalógus szerint a növendékek *Khern Susanna* és *Alexandrina, Schütze Tódor* és *Lajos*, továbbá *Töpler Ottó*. A képek címe szerint (*Jungfrau* nevű hegytető, *Montblank* hegytető, *Vesuv*, *Hegyi vadász stb.*) a növendékek metszetek után dolgoztak s a viharos tárgyakkal hűen követik mesterüket a romantikus vízeke.

¹ A század első évtizedének halottaskönyvét áthöngörve, még egy Maurer aranyozói találunk, Andrást, aki 1828-ban halt meg. De több kereszti Maurer Ferencot, aki a káptalorsági templom főoltárképét, Magdolnát festette s a plébánia naplója szerint (a quodam Francisco Maurer pictore Soproniensis delineata et perfecta) s 1805-ben függőzetelték ki. Mivel a képen látható nem találunk, a képet is Maurer Ferenc művel kitér soroltuk. Meg kell említenünk, hogy a soproni ev. leányiskola főoltárképét, melyet a ciceroszék Fischer Vince sovénre kereszteltek, 1808 körül felfüggeszték Maurer János, Gáspár Fischer János nevével hozták kapcsolatba 1864-ből.

² Ertl Ania ugyan említi Szentiványi lexikonja, de zasonnak hiál Ertl Bertalanat, aki még a harminas években is tevény volt, de nem Sopronban.

Csupán *Schütze Lajos* és *Töpler Ottó* művei bukkantak fel az idők homályából. Az első jó dilettánsnak mutatta egy képe, melyet 1921-ben látnunk egy helyi múdrusnál, *Töpler Ottó* azonban a retrospektív kiállítás több darabbal emelte ki a feledésből. Régl soproni patricius család sarjadéka, akit 1849 után a kényszerorozás katonává tett s mint físz halt meg fiatalon 1861-ben. „Előőr” című képe még mesterének naiv beállítását idézi az emlékezetbe, a pisztolyát dárdaként tartó huszárral. (11. sz.) Jó és gondos nagy csendőlete (58. sz.) s kiemel a dilettánsi sorból nagy tájképe a hazatérő nyújáll. Természetesen barnalátásos festmény. (80. sz.)

Az első soproni kiállítás többi kiállítól közt ismeretlen *Lux Katalin*, aki egy genreképpel s egy tájképpel szerepelt, *Dahms O. A.* akadémiail képiró, akitől „9 különféle tárgy enyfestéssel festve” látható a katalógus szerint, *Potyondi Miklós* egy olajfestményével s *Fáy Samu* 11 képével. *Kugler János*, akit „6 üvegre készült munka” képvisel s akit a retrospektív kiállítás Soproni ábrázoló szép lithographiával mutatott be, Közegen működött mint rajzitanító s arcképfestő.

Szerepelt a kiállításban még három olyan piktor, akinek a működése még ányúlik a kiegészés idején tára. Ezek: *Steinacker Károly*, *Willing József* és *Tóth István*.

Steinacker már régtől fogva a legjobb soproni biedermeier festőkép emlegetik. A városi múzeum 1835—60 közötti évekről rengeteg arcképrajzát, városrészlétét és festményét őrz; épp ezért a retrospektív kiállítás csak néhány jellemző művét hozta s inkább a minőséggel igyekezett a mester vezető szerepét kidomborítani, mint a képek nagy számával. 1801 körül született Bécsben, itt járta az akadémiát s a 80-as évek elején rajzitanítól állást vállalt Sopronban.

Nagyon hamar felkapták s méltán. A rajzónja fürgé volt, az ecsetje színes és finom. Az 1857-ből való arcképe (58 sz.) illarubás női ábrázol. Mögötte félig homályba vesző zöld bársony székfűtál; szinte hebeli a szinkozta örömtől s mégis diszkretnen tompítja a lila kolerit egyeduralmát. Itt még nem mint anyag, hanem mint színértek szerepel a tárgy.

Steinacker pályája elején aktfestéssel is foglalkozott, bár, sajnos, ilyen tárgyú

képét nem lehetett megszerezni a retrospektív kiállítás számára. A tájképfestés élete végéig elkísérte. Akad kétségkomponált tájképe (Múzeum), de a kiállított nagy soproni látkepe fűrdik a zöld színekben. (2. szám.) Utolsó korszakában apró barnalátásos művecskéi sajnálatos süllyedést jeleznek. (13. szám, 1872-ből.)

Steinacker 1873. július 18-án halt meg végelgyengülésben. Alfréd fia szintén művész volt a Bécsben speciális löföstkéket kereste kenyerét.

Sokkal gyengébb a másik biodermeter festő: *Willfing* József. Soproni születésű, 1819. szeptember 5-án keresztelték. Bécsben tanult s rajzmester lett a szülőhelyén. A művésziskola útravalójából azonban vajmi hamar kifogyott. Festett kis színeképeket, elég gyatrán, arcképezett, de csak ritkán szerencsével. Női arcképe (36. sz.) még abból az időből származik, mikor a bécsi hatás nem múlt el. Teiszetős, kedves kép. Már a a másik kiállított műve (22. sz.) olyan, mint a legtöbb ismert arcképe. Az arc jó, kifejező, a kézfelrajz, az alak maga szögletes.

A soproni művészkörök főérdemének tartják, hogy Magyarországon úttörője lett az ívegfestészetnek. Símor primás volt a mecénás a győri püspök korában.

Willfing 1879. március 16-án halt meg. A városi múzeum sok képét őriz.

Soproni születésű *Tóth* István, a harmadik biodermeter festő is; 1826-ben látta meg a napvilágot; főleg arcképfestéssel foglalkozott. 1891-ben halt meg. Művei majd minden soproni hivatalban előfordulnak, mert évfizeteken át vele készítették a nagyságok reprezentatív képmásait, rászorítva ezzel a mestert a pedáns fotografikus hűségre és sablonos beállításra.

A Steinacker-Willfing-Tóth triász mellett hosszabb-rövidebb ideig vándor piktorok is lakták a várost, főképp arcképfestéssel vesztélyeztetve a helyiek kenyérdekeket.

Még a negyvenes években jár itt bizonyos Linger W., akit egy kis arcképe mutatott be. (17. sz.) Egyelőre kiderítetlen *Pálmai* C. életrajza és soproni vonatkozásai. Múzeumi képei s a kiállításban szereplő két arckép (6., 8. sz.) jó biodermeter festőre vallanak, kinek időből elhelyezését csupán egy, sajnos a kiállításra át nem engedett, kép 1852-es dátuma támogatja.

Tisztázott ezzel szemben egy tájképfestőnknek, *Liget* Antalnak soproni szereplése. Tudvalevőleg 1823 a születési éve; eredetileg *Hekler*-nek hívták. Markó mellett tanult s már a Szépművészeti Múzeumban levő Pálma című képen *Liget*nek jelzi magát. A szabadságharcban „kompromittálva” ismét mesteréhez menekült, majd 1851-ben Sopron felé vette útját. Régi nevét vette fel, hogy e város németnyelvű lakosai s főleg nagyszámú osztrák hivatalnokai előtt ne legyen gyanússá. A *Spiess*-család fogadta be, ennek tagjain gyakorolta be magát a neki oly keserves arcképfestésre, már pedig e vidéki városban csak ez adhatott kenyeret a művészeknek.

Egyik modellje, *Petánek* úrasszony magas kora dacára friss emlékezettel beszél a bujdosó festőről, ki a családi körben beszédesebb lett s lassanként felfedte kilétét. Nem-sokára a család fel is modelltunk neki. Ezek a képek már versenyképesnek mutatják *Liget*t. (21., 25. sz.)

Barátjává szegődött *Töpler* dr. és *Palló* dr. Az utóbbit lefestette az evangélikus konvent számára. A főboldogsága az volt, ha szíves ecsetkezelés helyett az aprólékos módszert alkalmazhatta, s ha a semleges háttérrel tájra bonthatta szét. A fiatalabb modellek rá is álltak s a retrospektív kiállításon épp az ilyen művel (4., 9., 14. sz.) voltak a legszebbek. Kis képek ezek, finom háttéri részletekkel.

A képek egy részét a *Hekler* név s az 1851-es évszám jelzi. 1852-ben a *Hölgyfutár* szerint már *Kairó*ból küld *Liget* *Pestre* képeket. Visszatérve kedves témakörére, hamarosan kibontakozik a tehetsége s most már hazai tájak felé is vonzódik. A *Hölgyfutár* 1853-ban örömmel üdvözlö a tárgyválasztás új irányját s benne látja a hazai tájak *Markó*ját: „*Liget* bebizonyítja, hogy a magyar tájak is szépek.” Soproni emlékek is visszatérnek ezeken a későbbi képeken. A *Ferő* c. képe, mely 15 évvel készült a bujdosás után, legbeszédesebb tanuja annak a nagy benyomásnak, melyet a város gyönyörű vidéke gyakorol egy költői lelki tájképfestőre.

*Liget*t, érett korszakából, egy kis tájkép képviselte, mit *Palló* barátjának küldött emlékkül. (15. sz.) Sajnátságos, hogy a tájképfestőnek utolsó műve ismét arckép volt. *Pályája*

GRÁF LÁJOS: „SZERETET” • 1874
Városi múzeum

HORVÁTH JÓZSEF: KÉNYES KÉRDÉS, Vízfestmény, 1927

talán látszólag körforgás, mégis fölvezette művészeitünk jobbjal közé.

Az ötvenes évek vándorpiktorai közül több ízben felkereste Sopron *Ferstel* Henrik arcképfestő, aki az egykorú újság szerint 1857-ben 80 képet készített s ez a siker hozta másodszer is vissza Sopronba. Még inkább keresett mester volt *Fleischmann* Ágoston. 1858-ból s 1859-ből ismerünk képeket a kézjeggyével. Főképp pasztellben dolgozott: üdén, finoman, egy keveset édeskésen, sok rózsaszínnel készültek a képei, főképp fiatal nők kedvelték. Az egykorú újság híradásai mögött kirajzolódik a soproni művészvilág első kenyértörése s a lap úgy oszt igazságot, hogy Steinackernak adja a pálmát az olajfestés terén, Fleischmannak a pasztell terén. A retrospektív kiállítás csak egy női arcképpel mutatta be a festőt (44. sz.), kinek magánosok több vallásos témájú képét is birtokolják.¹

Versenyen kívül a főlébe kerekedve a művészet hétköznapijainak, élt id. *Storno* Ferenc. Családjá olasz származású, maga 1820-ban Kismartonban született, bajor iparművészeti iskolákban s akadémián tanult. 1845-ban telepedett le Sopronban. A régi nagy mesterek példáján művelte a művészet mindhárom ágát. Haldalokor (1907) a Művészeti nekológia felsorolja nevezetes templorestaureálásait, dekoratív festéseit melyekben a stílus s a formák tisztasága volt a vezéreszméje.² Ámbár múzeum-jellegű lakásában s hasonló műtermében elég alkalma volt a soproni műértőknek megismerni műveit, mégis nagy meglepetéssel látták csodálatos formakésztségét apró akvarelljeiben s míg ezek a nazarénus mesterek legihlettebb örökt juttatták az emlékezetbe, addig egy finom s mély olajfestmény, haláltiltó szempárna koncentrált gyermekarckép láttán Burne-Jones neve tolt az ajkakra. (59. sz.).

Közben a biedermeier mesterek kezén növekedett az új nemzedék. Steinackernak két tanítványa vált ki: *Kiss József* és *Baditz* Ottó. Az első Kismartonban született s egy állatorvos taníttatta. A soproni mester keze alól kinöve Bécsbe került, hol Miksa főherceg udvari festője lett. Sok képe van a miramari kastélyban. A szerencsétlen sorsú

mecenés mexikói bukása után Kiss gyakran járt Sopronban, hol a Russ-család állt vele szoros érintkezésben. Ennek a birtokában sok képe van, tanulmányok, arcképek, másolatok. A retrospektív kiállítás egy történelmi genre-képet hozta: a lanton játszó apródot. Vörös bársonyba öltöztött, hollófejkete hajú ifjú: erős lokális színek, Makari-hatások (19. sz.). Kiss festette a soproni városház királyképét is. Meghalt 1900-ban.

Baditz Ottó 1849-ben született. Országos nevű művészről lévén szó, csak annyit kívánunk róla megemlíteni, amennyit a soproni múzeum levéltárában őrzött önéletrajza közöl: „Sopron városhoz legkorábbi gyermekéveim emlékei fűznek. Ott jártam iskolába, az akkori liceumban végeztem a gimnázium I–IV. osztályát. A legelső rajzoktatást szintén Sopronban nyertem, a realiskolába jártam rajzórákra Steinacker tanárhoz. Életem későbbi éveiben Sopronba már csak látogatónak jártam, azonban a megyét, mely családom ősi lakhelye, sohasem hagytam el hosszabb időre. Mindössze néhány éven át, tanulmányaim végzése céljából tartózkodtam külföldön, Münchenben és Párisban, de ekkor is a nyár néhány hónapját mindig szülőföldemen töltöttem. Épp ezért műveim motívumai nemcsak hazaiak, de speciálisan sopronmegyeiek nagyrészt, érve alattuk természetesen a táj- és genre-képeket. Korábbi években festettem a Fertő-tavat, szülőfalum és környéke pedig mindig kedvelt motívumokkal szolgált képeimhez, úgyszintén a lakosság is, nem egy pufóképu egészséges sopronmegyei gyerek, menyecske vagy legény szerepelt modellként az évek folyamán. A „vagyok olyan legény, mint te” című képem főalakja szintén soproni vagy sopronmegyei legény.”³

Abba az iskolába, ahol *Steinacker* tanította a rajzot, járt az únnepelt *Angeli* Henrik is. 1840. július 9-én született Sopronban. 1838–51 közt voltak a városi levéltár adatai a családról s ezzel egybevévő a művésznek, valamint egykori játszótársának közlése, hogy 1852 körül mindannyian Pozsonyba költöztek. A festői ódon Sopron bizonyára hatott a gyermekre, aki egy leendő nagy művész képességeit hordozta magában s ahogy a múzeum levéltárában őrzött írásban jelzi, két éppelre öreg korában is visszaemlékezett. (Persze empire-stílusú épületmind-

¹ *Értéki s Szertvényí-lexikon* is. Szerző 1886–88-ban indított ki és kiállított tizen is ez 186. sz.

² *Művészet* VII. évf. 1908.

kettő.) Tanítóját, Geronnal Kossow Bélát később (a 70-es években) lefestette. A bravúrosan megfestett, de ünnepies beállítású kép szerepel is a kiállításon (51. sz.) s az 1925-ben elhunyt mesternek ez az egyetlen Sopronban található műve. Érdekes ereklyét őriz tőle azonban a Storno-gyűjtemény. Egy iskolai irkát, melynek mindegyik lapját más és más tanuló írta tele. Közülük szerepel Angel is.

A 70-es évektől fogva mind több hivatásos festő rajzik Sopronban. Egyik-másik csak a kezdő lépteit rója itt s más égalj alatt fejlék pompázóvá a művészete, mint pl. *Karcsay* Lajosnak, ki itt járta iskoláit s ma a megyében gazdálkodik. Hirtelen megtört a pályája; a Múcsarnok tavalyi genreképképzésére ismertette meg tulajdonképpen a magyar műértő közönséggel az erőstehegsű mestert, ki nyugodalmasabb pályáért szülei akarataiból eldobta ecsetét. A soproni kiállítás két ismert s reprodukált képével adott kóstolót művészetéből. (54., 56. sz.)

A soproni születésű *Igler* Gusztáv Stuttgartba került s az ottani képtárban is láthatók képei. *Pruzsinszky* Ferenc, Storno egyik házában született 1852-ben. Dekoratív festést tanult s szülővárosának kaszinóját díszítette 1872-ben két másik festővel. Bécsben halt meg 1914. nov. 20-án mint jóhírű művész. A retrospektív kiállítás két könnyed képcskéjét hozta: egy merengő nőt s egy legyezős csendjeleit. Érdekes összehasonlításra adott alkalmat az a körülmény, hogy a kaszinó termelben tartott kiállítás fölét az ő freskói borultak.

Más festők Sopronban maradtak s kezdetleges, üzleti kirakatokban elhelyezett kiállításalkalakkal kezdték a közönséget rávelelni arra, hogy az arcképezés mellett más irányú szükségleteire is részesméljen. E téren *Steiner* Rezső járt elől, aki 1854-ben született Fehéregyházán s 1872-ben telepedett le Sopronban. Nemcsak hogy kedvelt festője lett a soproniaknak, hanem széleskörű iskolát is nyitott. Tanítványai sorából az országos nevű festők közé lendült Kőszegi *Brandl* Gusztáv, *Csók* és *Garay* tanulótlarsa Münchenben († 1908) *Klüber* Gyula (szül. 1872. Sopron, jelenleg Bécsben él) s *Gráf* Ilma (Párisban él).

Steiner már hosszú évek során pedzette a művészkör megalapítását, míg végre 1897-

ben megvalósíthatja régi tervét. Így létesült a most jubilált *Soproni Képzőművészeti Kör*, melynek három évtizeden folytatott munkaprogramja tagjainak művészi, a közönségnek pedig műszeretire való oktatólása. Alapítása első évében megtartották az első kiállítást, melyen 50 hivatásos művész, műkedvelő s műiparos veit részt, 380 tárgygal.

A Kör első évtizedének vezéralakja *Zeitl* Gusztáv elnök, műkedvelő festő és műgyűjtő, id. és ifj. *Storno* Ferenc, *Hauser* Károly rajz-tanár (1841—1911) volt. Az új irányokat *Steiner* tanítványai *Brandl*, *Graf* mellett *Seemann* Kálmán és neje, *Vörös* Erzsé, *Lott* legkedvesebb tanítványa, *Mecklené Grossmann* Hedvig, a pesti tárlatok gyakori vendége, *Fangh* Dezső, s számos, igen korán elhunyt erős tehetségű legfi. *Storno* Ferenc (1881—1908) vitték diadalra. Egy részük máig is oszlopa a Körnek.

Az idők folyamán a műkedvelők számát jóval túlhaladták a hivatásos festők, közülük nem egy országos értékű mű. *Ágoston* Ernő, *Biellitz* Margit, *Papp* Emília, *Kássa* Gábor, a budapesti Képzőművészeti Főiskola jeles tehetségű növendékei a soproni tárlatokon bontogatták szánjukat. Gyarapodott a Kör csatasora kísérleti tehetségekkel is: 1917 óta itt működik *Halász* József, az Élet illusztrátora, a háború sodorta ide *Beldányi* Viktor; *Szentistvány* Gyula, *Czencz* János és sok más jóhangzású név került az évek során hosszabb-rövidebb kapcsolatba a kör életével.

1927 decemberében rendezte a Kör huszadik és egyúttal jubileális kiállítását. A 250 kép közül *Mühl* Alodár és *Mühl* Gusztáv festőművészek képei örvendrek nagy keresletnek s a fővárosi szintet elérő tárlat festményel közül is kimagaslottak *Horváth* József képei s rajzai. A szobrászatot *Molnár* Gyulának az illusztrált lapokban közötti Rákóczi-mellszobras *Baumann* Béla, *Símay* nagytehetségű tanítványának szép gipszöntvényei, az iparművészetet pedig *Eitner* Margit művészi elgondolású bőrmunkái képviselték.

A jubileum jelentőségének kidomborítására szerveződött a retrospektív kiállítás, mely helyet adott azoknak a festőknek is, kiknek kezéből a halál vagy az életkörülmények kitépték az ecsetet. S gondoltak a környezetben dolgozó korábbi festőkre is,

úgyhogy a legjobbakat legalább egy művek képviselte.

Sopron mellett Kismarton volt művészeti centrum. E sorok írójának tollából jelent meg a Magyar Művészet 1927. évfolyamának 5. számában ez elszakított városka festészetének összefoglalása az ott rendezett művészettörténeli kiállítással kapcsolatban. E helyt tehát nem térünk ki a retrospektív anyagoknak megvilágítására életrajzi szempontból.

Markó-t egy jó, Olaszországban festett ívóli részlete, tanítványát *Kerpet-t* két arckép mutatta be a soproni kiállításon. (7. sz.)

Igen nagy érdeklődésre tartott számot *Mayr* Mihály kis tájképvázlata. Ezt a mestert a kismartoni kiállítás állította az érdeklődés homlokterébe. 1824—26 körül gyakran járta Sopron környékét s meglepő rajongással lesi el a természetnek ünnepi percét. Nem görög templommal, misztikus megvilágítással dolgozik, hanem igazi hangulatot áraszt el képein. Tájkép-vázlatán a naplemente imádságos percét rögzíti meg, a nap korongját nem látni, csak a nagy levegőig színváltozásai jelzik utolsó sóhaját s a látóhatár szélén a Schneeberg burkolódzik ködbe. (34. sz.) *Mayr* díszletfestő volt Bécsben; 1827 végén kenyértelenné lett s akkor valami optikai színházzal próbálkozott Bécs-űjhelyt, Kismartonban és Sopronban. Itt *Moltor* rajzianár állt melléje. Hasztalan: megbukott a vállalkozás. De felragyogott

ismét *Mayr* szerencsecsillaga Bécsben. 1847-ben végleg Kismartonba költözik. Háza menhelye lett a nyomorgó piktoroknak. Így húzódott meg nála a bécsi *Finckernagel*, ki később Amerikába vándorolt, azután *Seiler* József; ezt Sopronba ajánlotta *Keglevich* gróf házába rajzianárnak. A beteges művész azonban beleszeretett a konteszbe s akkor hamarosan eltávoztották (1850). *Seiler* utána nemskóra el is pusztult, nyomorbasúlyedve.

Végül *Mayr*-nál vonta meg magát *Alconiere*, a nagymartoni születésű piktor is, 1862—63-ban. A soproni retrospektív kiállítás képe korábbi (1856 körül). *Alconiere* az ötvenes években Pápán dolgozott s a *Sauer*-család karolta fel. Ennek egy ifjú sarjadékát ábrázolja a kép, melynek tulajdonosa még két *Alconiere*-arcképet bírtokol, valamint egy kelet nélküli levelet, melyből kiderül, hogy a sokat hányt-veitett festő Várpalota környékén is dolgozott s mecenásai *Zichy* grófék, *Krayék*, *Marichék*, a *Segeny-* (?) és *Bajzáth*-családok voltak.

*
A jubiláris kiállítás folytán a soproni Képzőművészeti Kör elesett attól a lehetőségtől, hogy a többi vidéki művészegyesülettel együtt bemutatkozhassék a Nemzeti Szalonban a fővárosközönségének. Mindenesetre örvedetes jele a vidék előretörésének, hogy az együttes bemutatkozás szép sikere után még mindig gazdag tartalékkal rendelkezik.

DR. CSATKAI ENDRE

SOPRON VÁROS MŰZEUMA. Deák-tér 1
Előtte az igazság szobra a lebontott városháza homlokzatáról

SOPRON SZAB. KIR. VÁROS MŰZEUMA

A mai Sopron város és környéke már az őslődöktől kezdve *állandóan* lakott terület volt, a véletlen vagy ásatás folytán felszínre került tárgyak és eszközök egy 3000 esztendősi mult összefüggészhető láncolatának kétségbe nem vonható tanúságait szolgáltatják a kezdődő művelődés korától: a neolithikumtól a jelenkorig. A város és környékének kedvező földrajzi fekvése és egyéb szerencsés körülmények folytán a fokozatos művelődés folyamata viszonylag békésen, nagyobb megrázkódtatások és hosszabb szünetek nélkül, lassú állandósággal ment végbe. Az állandó letelepültség a város lakóiban bizonyos tradíciókat fejlesztett, a régi emlékek iránt való tiszteletet ébresztett, ami e városban mai napig is tapasztalható.

Az archaeológia: a régi emlékekkel való rendszeres foglalkozás alig másfélszáz esztendősi, tehát a legifjabb tudományágakhoz tartozik. Az archeológia művelése vonta

maga után a múzeumok alapítását s ez megint egy újabb tudományzapot teremtett: a muzeológiát.

Az archaeológia művelésének első nyomaival városunkban a magyar orvosok és természetvizsgálók 1847. évi augusztus hó 11—17. napjain Sopronban tartott VIII. vándorgyűlésén akadunk, amikor nemcsak szó esett a Sopronban és vidékén talált régiségekről, hanem külön archaeológiai szakosztály létesült, amelyen *Vidék Őse* soproni bencés tanár igen érdekes előadást tartott az itt eddig talált római régiségekről. Ugyanekkor több római leletet a nagyközönség részére ki is állítottak. A mai múzeum előfutárjának tehát az 1847. esztendőt kell tekintenünk. A nemsokára bekövetkezett szabadságharc és az azt követő abszolútizmus idején az archaeológiai tevékenység nem fejlődhetett. Az 1867. évi ki-egyezés után nemcsak politikai téren talá-

lunk fellendülést, hanem a magyar tudományosság minden szakában.

Előkelő soproni polgárok már 1867. december 1-én „soproni történelmi és művészeti egyeslet”-et alakítanak, melynek főcélja Sopron multjának felkutatása, anyaggyűjtés és hiteles történelmének megírása volt. Ez az egyesület azonban 1881-ben feloszlott. A feloszlott egyesület az összegyűjtött tárgyak egyrésztét visszaadta tulajdonosáiknak, a megmaradt nagyobb részt pedig a városnak ajánlotta fel egy alapítandó múzeum céljára. Ebből keletkezett a városi múzeum, mely 1881-től 1896-ig a Ferenc József-tér 3. számú, ú. n. „Generalhaus”-ban elhelyezve a városi levéltáros gondjaira volt bízva. A polgárság adományai folytán a városi múzeum évről-évre gazdagabb anyaggal gyarapodott. A múzeumi anyag gyűjtése azonban akkor vált igazán rendszeressé, amikor *Bella Lajos* soproni állami reáliskola tanár 1887-ben felfedezte a *Burgstall* hallstattkori temető helyét, azt felsáította s az ott talált anyagot a múzeum legértékesebb gyűjteményévé fejlesztette, melynek híre nemcsak a hazai régészek elismeréséi váltva ki, hanem a külföldi archaeológusok figyelmét is ide irányította. A múzeum gyűjteményei értékes leletekkel főképpen a múlt század kilencvenes éveiben gyarapodtak, amikor a városban nagyarányú építkezés folyt. Kiváltképpen nagyszámú és értékes római leletekre bukkantak a Deák-tér parkfrozsdánál, az újváros ház építésénél, a vízvezetéki munkálatoknál és az új kath. temető megnyitásánál.

A Sopron városi múzeum alapítását követő néhány év múlva egy újabb múzeum keletkezett városunkban: *Sopron vármegye múzeuma*. Alapítója: *Paur Iván*, országszerte ismert régész, a Széchenyi-nemzettség utolsó levéltárosa volt, aki évtizedeken át hangyszorgalommal gyűjtött régiségi tárgyat a Sopron vármegyei Régészeti Társulat 1888. évi november 12-én tartott alakuló gyűlésén Sopron vármegyének ajánlotta fel. Sopron vármegye múzeuma a Péc 2. sz. házban, a mai szolgabéróság épületben nyert elhelyezést, gondozását az ugyanakkor megalapított „Sopron megyei Régészeti Társulat”-ra bízta. A Paur-féle gyűjtemény Sopron vármegye területének történelmi anyagát ölelte fel a főképpen a csiszolt

kőkor, La Tène, római és népvándorláskori emlékeket foglalt magában.

1886. óta tehát Sopronban két múzeum volt: egy városi és egy vármegyei, amelyek így külön-külön inkább ellensúlyozták, mint kiegészítették egymást. A két múzeum egyesítésének gondolata hamarosan felvetődött, de még csak a millennium évében, 1896-ban határozta el. A városi múzeum 1897-ben, a megyei pedig 1898-ban költözött új otthonába, az akkor épült új városháza II. emeletén e célra főtartott öt helységébe. Az egyesített múzeum *Régészeti Társulat*-ból ugyanakkor újalakult „*Sopronvármegye és Sopron Szab. Kir. Város Régészeti Társulat*”-ra bízott.

A két múzeum egyesítését hatalmas fellendülés követte. A múzeum fejlesztése körül kiváltképpen három férfú szerzett nagy érdemeket: *Bella Lajos*, aki évszázalvai évről-évre nagyszámú és értékesebb anyaggal növelte a régiségi gyűjteményt, *Kugler Alajos*, aki főképp a rendezés munkájában vált ki és *Bánker Rajnárd*, aki a néprajzi anyagot gyűjtötte össze páratlan szorgalommal és ritka szakértelemmel.

A múzeum rövid idő alatt olyan hatalmas anyaggal gyarapodott, hogy a városi házi termek csakhamar szűknek bizonyultak. A Régészeti Társulat 1906. évi június 16-án tartott választmányi gyűlésén *Bella Lajos* Kulturpalota létesítését hozta javaslatba, amelyben elsősorban a múzeumi anyag nyerne elhelyezést. A következő évben már az éppen felszámolás alá került Deák-téri Lenck-villa megvételre került szóba. Főképpen dr. *Töpler Kálmán* polgármester firaadozásának és *Apponyi Albert* gróf vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter hozzájárulásának köszönhető, hogy a Deák-téri Lenck-villát és a hozzá tartozó telket az 1907. november 4-én tartott érterésen a Régészeti Társulat 160.101 K-ért megvehette a múzeum céljára. Az átalakítás munkálatok, melyekhez az állam tetemes összegekkel járult, valamint a gyűjteményeknek az új múzeumba való áthozatala és rendezése csak 1913. őszén nyert befejezést.

Az új múzeum 1913. október 5-én nyílt meg a nagyközönség részére. A megnyitás ünnepélyes keretek közt a kormány és a tudományos társulatok képviselőinek jelen-

létében ment végbe. Az új múzeumról és annak gazdag anyagáról a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak a szakemberek és a látogató közönség egyaránt. Rövid időn belül azonban nagy és mélyreható változások történtek a múzeum vezetésében és irányításában. Egyik veszteség a másikat követte. Bella Lajos még 1912-ben Budapestre költözött, Bünker Rajnárd 1914-ben, Kugler Alajos pedig 1916-ban meghalt. Mind a három érdemes férfiú neve elválaszthatatlanul összeforrt a soproni múzeum fejlesztésével és országos hírvé váló emelésével. Helyüket e sorok írója igyekszik betölteni, akít munkájában, különösen a néprajzi osztályban *Graf Samu* fb. múzeumi ór támogató. A természetrajzi gyűjtemény (Sopron madár faunája és kövületek) megalkotása *Wachtel Frigyes* nevéhez fűződik.

A világháborút követő forradalmi időkben, a kommunizmus alatt s még azután is néhány éven át a múzeum zárva volt, értékes kincseit a szokottnál is óvatosabb biztonságba kellett helyezni. A pénzümlés következtében nemcsak a gyűjtemények gyarapodásában állott be pangás, hanem az összes anyagi segélyforrások bedugultak. A Régészeti Társulat vagyona tönkrement, az államsegély elmaradt, a „Burgenland”-hoz való csatlós réme minden tevékenységet megakasztott. A gyötrő bizonytalanság válságos idejében már a múzeum épülete is roskadozni kezdett. A teljes tönkrejutástól *dr. Thurner Mihály* polgármester gondoskodása mentette meg a múzeumot, aki a legnehezebb körülmények között sem feledkezett meg róla s a legégetőbb szük-

ségletek fedezésére segélyt eszközölt ki a városból.

Az 1921. évi december 14-i népszavazás folytán nemcsak a város szabadult fel az éveken át tartó politikai lidércnyomás súlyától, hanem válságba jutott közintézményeire is jobb napok virradtak. Mivel a Régészeti Társulat a múzeumot továbbra fönntartani nem volt képes, 1922. évi február 22-én tartott közgyűlésén el is fogadott; ettől kezdve az eddig „*Sopronvármegye és Sopron Szab. Kir. Város Egyesített Múzeuma*” Sopron szab. kir. város tulajdonába ment át, annak fentartásáról a város gondoskodik és „*Sopron Szab. Kir. Város Múzeuma*” néven szerepel.

A múzeum a város egyik legszebb helyén a Deák-tér és Képezde-utca sarkán 6130 m²-nyi kert közepén fekszik; maga az épület 970 m² területet ölel fel. A gyűjtemények elhelyezésére 1 ígas fogadóterem (atrium), 3 nagy terem, 1 üvegtetőű ó. n. Pálmaház, 3 folyosó és 25 kisebb nagyobb szoba, illetőleg helyiség áll rendelkezésre. A múzeum gyűjteményei a következő szakokra oszlanak: I. Történelmi rész: a) Praehistoria, b) Római kor, c) Népvándorlás kora és Középkor, d) Jelenkor, e) Numizmatika. II. Művészeti osztály (Képtér). III. Néprajz. IV. Természetrajz rész. V. Szakkönyvtár.

A gyűjtemények rendszeres leltározása most van folyamatban, a múzeum anyagáról képes katalógus készül.

LAURINGER ERNŐ

A HASFALVI BRONZLELET. Áldozati oltár a Kr. e. III. évezredből
Tatánék 1914-ben Sopron vidékén. Emlékezet az emlékszámba menő halkarai (Svédorsz.) leletre.
Múzeum és Könyvtár Értesítő 1914. (VII.) évf. Városi múzeum

AZ U. N. VÁRISI ÁLDOZATI LIRNA
Régebbi hallatattal kor, Belle Lajos ásta ki a soproni Váris nevű erdőben 1891-ben.
Archaeológiai Értesítő 1891 (XI. kötet), Városi múzeum

C. SEXTILIUS SENECIO DECURIO
SCARBANTIAE SÍRKÖVE

A postpalota télikén találják 1911-ben.
Márvány, Archaeológiai Értesítő 1911. évi
XXXI kötet, Városi múzeum

A PETRONIUS-CSALÁD
TAGJAINAK SÍREMLÉKE
BORBOLYÁRÓL (Sopron m.)

Városi múzeum

ROMÁNKORI ÉPÜLETTÖREDÉK A BENCÉS-TEPLOMBÓL

Városi múzeum

MITHRAS OLTÁRKŐ, ELŐL ROMÁNKOZI PORTÁLOROSZLÁN
A városi múzeumban lepdőrtve

A „CLINDPAL-KEHELY”, Meroving-korabeli díszítménnyel
a Kr. u. VIII. századból
Pestházaán találták a múlt század 60-as éveiben; Pászor íván hegyvidékéből való
Aranylemezzel bevont réz. Archaeológiai Értesítő 1896. évi X. kötet, Vároai múzeum

A RÉGI VÁROSHÁZA DÍSZKÁLYHÁJA. Hollós, 1770 körül
Városi múzeum

SOPRONI PATRICIUS SZOBA

Az oldalfal felső képsorában Marastoni két portraija a Tschurt-család tagjairól
Városi múzeum

RÉGI FŰSZERBOLTÓBÓL VALÓ MÉRLEGTARTÓ

Városi múzeum

ÁGFALVAI NÉMET PARASZTSZOBA
Városi múzeum

KAPLIVÁRI MAGYAR PARASZTSZOBA
Városi múzeum

SOPRONKÖRNYÉKI NYITOTT TŰZHELY ÉS PARASZTKONYHA
Városi múzeum

RÉGI KOCSMA. A mennyezetről lelógó jelvények az egyes céhek törzshelyét mutatják
Városi múzeum

RÉGI TAKÁCSMŰHELY
Városi múzeum

FAZEKASMŰHELY
Városi múzeum

RÉGI KOVÁCSMŰHELY
Városi múzeum

RÉGI ASZTALOS ÉS ESZTERGÁLYOS MŰHELY
Városi múzeum

MŰPÁRTOLÁS, MŰGYŰJTÉS SOPRONBAN

Régi szép házaik igen sok esetben ősi berendezéssel ékes patricius otthonokat rejtgetnek, tanulni évszázados műpártolásnak. Vagy ötven éve azomban megszakadt itt a folyamát; egymásután érték a várost gazdasági romlások, melyeknek elseje a kereskedelmi forgalom útvonalainak elterelődése volt, az utolsó meg a trianoni békediktátum.

Hosszú múltú vagyonok összeomlása megbolygatót sok, nagy időt látott otthoni is, de még mindig sokat mentett meg az ebben az esetben csak dicsérhető híres soproni konzervatívizmusa. Számos házat bejárhatunk úgy, hogy eleven illusztrációt kaphatunk a soproni műpártolás egykori fényéről.

Ennek megfelelően nagyban virágzott a műipar. Az asztalosok 1674-ben nyerték céhlevélliket.¹ Munkáik már a díszes faragású kapukon köszöntenek (a *Somogyi*-házon p. o. 1750 körül); tekintve, hogy idegen kézírmányok behozatala ellen körömszakadrig védekeztek, föltehető, hogy a régi családi bútorok helyben készültek. Segítő társaik voltak az esztergályosok, kik 1686-ban nyerték céhlevelet.²

A kapukon sok helyen megvan még a kopogtató (Stornó-ház, Káptalan, a Templom-utcában stb.); dús fantáziájú levél-dísz, csavaros indák és maszkok alkotják. A soproni vasművességnek kimagasló képviselőit régen ismerik már a művészet-történettel foglalkozók.³

Az apróbb berendezési tárgyakban az emléktárgy egyelőre nem tart lépést a történeti adatokkal. Leltárakból tudjuk, hogy a fényesre csiszolt önérdényt szívesen használták szabadfűszül is és rengeteg volt minden háztartásban.⁴ Az első önérdőt név nélkül már 1446-ban említi a városi tanács-

jegyzőkönyv. Itt kell említeni a harangöntőket is. Az eddig legkorábbi név *Reinhardt* János György 1696-ból (Glockenmacher); a városi lélekharang feszületes relieffel a bécsujhelyi *Montell* Jakob műve 1737-ben. A XVIII. század második felében *Pfistermeister* János József (1745. nyar polgárjogot) és *Küchel* György (kimutatható 1786-ig) önlének harangot: az elsőől rendelnek Türrjére, Dömölkre, Káldra, Csepregre és Kismartonra, a másiktól Hidegségre és Türrjére.⁵ A XIX. század elején *Marr* Ferenc a harangöntő.

A soproni múzeum helyi jelzésű önérdényei *Machionini* Károlytól valók, ki 1782-ben született és a soproni Szt. Mihály temetőben nyugszik. De úgy itt, mint a kismartoni *Wolf*-múzeumban, meg magántulajdonban is az 1790-es évekről sajtóságos formájú hasas iték láthatók a soproni városcsünerrel, nyilván helyi készítmények.

Sajtóságosan szegényesek helyi emlékeink az ötvös művészetből. Ámbár már a XV. században kimutatható itt munkálkodó ötvös, a céh csupán 1612-ben alakult meg és pedig annak a humanista műveltségű *Lackner* Kristófnak a polgármestertersége alatt, akinek az atya, Ádám, Tümmingenből ideszakadt aranyműves volt s aki maga is kitanulta a nemes mesterséget. A céh valami magasra nem igen emelkedett. Az ev. egyház kincstárának gyönyörű darabjai Augsburgban, Nürnbergben készültek, csupán néhány 1700 körül elzűst evgeszközön fedezni fel a soproni belyeget és a G. H. monogrammot (Gottfried Hüpfel?) és a polgármester elnöklő-csengőjén 1730 körül H. G. (Heinrich Goldner).

Pedig ez időben nagy a keletje Sopronban az ötvös művészetnek. Nemcsak az osztrák menekült protestáns családok adnak az egyháznak remek kelyheket, billikomokat, hanem a város is ötvös művekkel lepi meg kiválóbb fiait s a házassulandó környékkel főurekat. *Artner* polgármester 1640

¹ Dr. Winkler: A soproni céhek története 9. o.

² Dr. Winkler, s. o. A Múzeumban őrzött *Petz* krónika, melyet *Petz* Gedeon s. o. kezébe kapta kezdett, ismerjük, hogy 1780 körül az egyszerű posztónyíró szekrényét asztal és esztergályos kiegészítte együttesen.

³ Csády: A vasművesség. Az Iparműv. könyve. III. k. 82. és 83.

⁴ 1709: Pécz György névvel Soproni házában 2 porcelánnal szemben 73 önérdényt mutat fel a hagyaték leltárán.

⁵ Dömer Flóris és a magam gyűjtem.

körül ezüst fogarokat készített a város számára (ma a Múzeumban), nevének arcképe emlékéremre véselt. Ám a soproni ötvösök nevét nem ilyen munkák tartották fenn, hanem százaz céhratok.

A XVIII. században sem rózsásabb a helyzet; emlékanyagunk szegényes és jelentéktelen és a Múzeum újabban gyűjtött s főleg a XIX. század elejét bemutató kis csoportja sem hoz különösebb értéket.¹

Az óráások később szervezkednek. A XVII. században itt-ott él egy-egy mester a városban, 1712-ben ketten vannak, az egyik toronyórát, a másik álló órát készít. Művész munkák *Zoller* Xavér Ferenc nevéhez kapcsolódnak. Párlingben született (az atya a baden-badeni fejedelemségek udvari órása volt), 1771-ben szerzett Sopronban polgárjogot. Gyönyörű rokokó lábasórója a Múzeumban, eredetileg a városháza számára készült és remeklése volt. Későbarokk órái nagy számban láthatók gyűjtőknel és patriciusoknál; különben a nagyszámú mesternév inkább levéltári adatokból került elő, mint művekről. Ez utóbbi csoportból valók *Baumgartner* J. Gy., *Spurzheim* Vilmos, *Jutz* Péter Pál, *Wenneck* Károly és *Lihl* György 1800 körül, *Niewelt* József pedig 1840 körül.

A művészlet ipart űzők közt messze földön híresek voltak a könyvkötők. A XVII. században alakult céhüket 1665–1724. között több mint 340 vándorló legény kereste fel, nemcsak Németországból, de Norvégiából is.² Remek kötéseikből többet őriz a Múzeum és könyvtáraink, különösen szép darab *Michel* Zachariás remeke 1675-ből, mit a városnak ajándékozott. Ez a mester egyébként rézmetsző is volt, számos soproni kortársát megörökítette, továbbá a város madár-távlátó képét is metszette 1700-ban. († 1706.)

A grafikusoknak ősei egyébként a kártyafestők voltak. Kedves készítményeikből néhány csomagot őriz a Múzeum. A XVIII. században két *Tunz*, apa és fia, továbbá *Rohrbach* János, a XIX. század elején pedig *Mehrlein* volt a fametszés és válfajának mestere. Az utóbbinak egy teljes játszmaéhoz való duca a Múzeumban került kiállításra.

Ami mindezen régi emlékekből ma még hozzátartozik a patricius családok háza-

zájához, természetesen nem gyűjtés eredménye: egykorl használati tárgyak voltak át idővel múdarabokká.

Azért a tulajdonképpen való gyűjtés csárlái is igen régi időre nyulnak vissza. Az érdeklődés persze eleintén itt is a kuriózumnak szól és annak bő talaja volt Sopronban. Kiterjedt római helység fölött épült a város és mikor a mohácsi vész után erődítési munkálatokkal felújírták a földet, sok római leltre bukkanhattak, mikkel szemben nyilván érteletlenül álltak. Szerencsére *Lazius* Wolfgang bécsi tudós néhány sírkövet talált itt, (azokról az 1548-ban megjelent könyve is ír) és felhívta rájuk a tanács figyelmét. Nem is maradt ez visszhang nélkül, mert mikor 1676-ban a nagy tűz az egyik követ megrongálta, a tanács újravéselte a feliratát és *Lazius* nevét is megörökítette. Egyébiránt Sopron rómaiokri elnevezését, *Scarbantia*t e korban más helyek számára tartották fenn (Csepreg, Körmen), míg városunknak a *Sempronia* nevet fundálták ki.

A XVIII. század elején már van Sopronban archeologiai gyűjtemény. *Clements* Simon angol utazó írja magyarországi utjáról, hogy városunkban sok érmest és feliratos követ találnak, mikből *Dobner* Ferdinand Sebestény ügyvéd mutatóit neki csinos gyűjteményt.³ Mindamellett a század folyamán még nem ment át köztudatba teljesen a réglségek becse, mert például előfordul, hogy a sírkövet visszatemetik a földre, vagy ki sem emelik, sőt össze is törik. Ám máig is meg van egy pár sírkő, amit falba illesztettek s ezzel megmentettek a tudatlanság vandálzmusaitól. 1800 körül a nagy római temető, a Széchenyi-térnél, már megkezdte kiapadhatatlan bányájának kiszolgáltatását.

A múlt században *Vidák* bencés, 1849 után *Paur* Iván, majd *Kugler* Alajos és *Bella* Lajos gyűjtése és sokrétű irodalmi munkássága folytán az archaeológia elnyerte Sopronban a megillető helyet, a városi s később a megyei múzeum főleg erre a térre vetette a fősúlyt és ezzel bizonyos mértékig monopolizálta is a gyűjtésnek ezt az ágát. A kisebb-nagyobb gyűjtemények beolvasztottak a nyilvános múzeumokba: *Paur* Iván nagy értékeivel megvetette alapját a

¹ A soproni ötvösök történetéről az 1924-ben közzétett céhbünyv alapján 1928 ószón előadott tartalom bemutatásaként a Soproni Képművészeti Körben.

² Winkler: I. m. 98. o.

³ Küll Kropf Lajos: Történelmi szemle. 1903. 139–41. old.

GRÓF ZICHY-MESKO-PALOTA, KOVÁCSOLT VASBÓL KÉSZÜLT LÉPCSŐ AJTÓJA

megyei múzeumnak, *Herz József* kanonok a bencések múzeumára hagyta sokezer darabot tartalmazó antik éremtárát. Van ugyan magánkézben is elég ókori emlék, de az egyesített Múzeum anyagához együttesen sem ér fel.

Más furcsaságok gyűjtésére korai idők-ből alig van adat. A költő *Zrínyi* soproni prókátora, *Witnyédy* István írja 1664-ben *Ensel* nevű pártfogolt diákjának, mikor hadból tért vissza: „Ha elmenetelem előtt kérnél volna, lehetett volna részed az Aranyos könyvekben; én olyat nem hoztam, hanem török könyveket. Azok is minden prédám,

mivel nem gazdagulni mentem, hanem hazámnak, uramnak szolgálni.”

Ez időben már nem egy könyvtárcska van Sopronban, két évvel a levél kele után alapítják meg a ma is meglévő hatalmas ev. gyűlekezeti könyvtárat. *Witnyédi* azonban már raffináltabb könyvgyűjtő, nem tartalméért érdekl a könyv, hanem kuriózumot keres. Fla autogramokat gyűjtött.

A racionalizmus a természetrajz felé terelte a gyűjtő kedvet; *Torkos* tanár kagylókat, *Bredeczky* tanár diluviális állatcsontokat, *Ocskay* báró pedig kőzeteket gyűjtött.

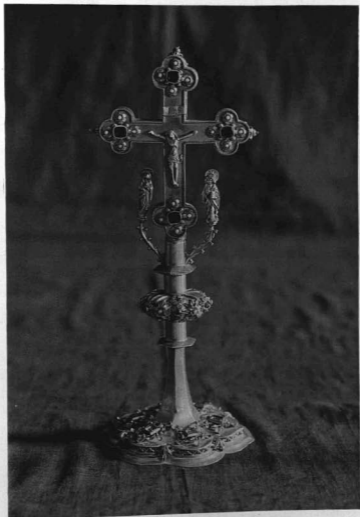
VERT VASBÓL KÉSZÜLT KOPOGTATÓ. XVII. SZ.
VÁROSI MÚZEUM

VERT VASBÓL KÉSZÜLT KOPOGTATÓ. XVII. SZ.
VÁROSI MÚZEUM

VERT VASBÓL KÉSZÜLT KOPOGTATÓ. XVII. SZ.
VÁROSI MÚZEUM

PACIFIKALE A SZT. MIHÁLY-TEMLOM KINGTÁRÁBAN. 1492

EZÜST KERESZTELŐ TÁL. (Augsburgi munka)
Gálfi Ádám ajándéka az ev. gyülekezetnek 1879-ben

Az igazí műgyűjtés csak 1849 után indul meg s a veszteséglistástromba mindjárt súlyos tételek kerülnek. 1860—1864-ben a soproni váltótörvénytársak elnöke volt *Szalay Ágoston* (Imre atya), aki nagy szenvedéllyel gyűjtött; magához váltotta az 1740 óta itt dolgozó *Eppeldauer*-bábszlító-család ütőfáit, régi pénzeket, egy 1625-ös aranyból való emléktálat stb. Ez időben építették az ev. templom tornyát; azok a céhek, melyekben az evangélikus elem túlyomó volt, az építési költségek fedezésére felajánlották fémkorsóikat, mik mind *Szalay* gyűjteményébe vándoroltak s távozásával elvesztek Sopron számára.

Paur Iván, a Széchenyiek leváltárosa gyűjtött ugyan modernebb holmit is, de főképp a régészet érdekelte.

Az ötvenes években kezdett kibontakozni Sopron s az egész Dunántul legjelentősebb magángyűjteménye, mely ma is gyarapodik: a *Stornó*-családé. Származásuk délszlájc s Landshutban telepedtek meg. Egyik sarjuk mint kéményseprő vetődött Magyarországra, honnan 1820-ban, Kismartonban született Ferenc fiával visszatér Bajorországra. *Stornó* Ferenc, a legidősebb, Landshutban tanult ipariszkolában, majd vándorútra kel s szülővárosa közelében, Sopronban telepszik le, mint építész (1845). Néhány év múlva *Amerling* barátsága felkelti érdeklődését a festés iránt s ekkor főleg efelé a művészet felé fordul. Mint egyházi restaurátort messzi vidékeken foglalkoztatták (Garamszentbenedek, Nagyvárad, Pannónia, Lőcse stb.). Utjában a gyűjtést sem hagyogolta el, padlások zugaiból sok veszendő jószágot hozott haza a családi házba, mely lassanként szűk lett a sok műkincs számára. *Stornó* Ferenc halála után (1908) fia, Ferenc (ifjabb) viseli gondját a gyűjteménynek, melyet két részre osztottak.

A lakásuk egyáltalán nem kelti hideg múzeum benyomását, jóllehet berendezésükben csupa műtárgyat használtak fel. A lépcsőház XVIII. századbéli vasrácsa, nagy szekrényei a hívős bolthajtások alatt már előkészítenek a következő hangulatokra. A nyitoterm stukkói alatt korabarrok nehéz szekrények, parasztszékék, berakott asztalok, néhány soproni céháda. A falakon az idősb *Stornó* pontos másolatai van *Dyck* és mások után. A terem bejárata fölött a

soproni *Kugler* Ferenc gipsz-szobra *Stornó*-ról. Az asztalokon céhkancsók, gyűjtőmasinák, fafaragványok, két gothikus szent-szobor.

A következő szoba mennyezetén fakazetában allegóriák az ifjabb *Stornó*-tól, a falakon *Altomonte* Márton kisé sablonos egyháztárai, a helybéli Dóm-templomból, néhány hollandi kép a XVII. századból, *Dorfmeister* plafonvázlata a ligvándi kastély díszterméhez, végül az id. *Stornó* néhány nazaréniusz-fü aquarellje. A legérdekesebb azonban néhány középkori aquamanile. Persze itt sem hiányzanak a régi bútorok, az egyik szekrényben néhány lucat uti vázlatkönyv az 50-es és 60-as évekből.

A harmadik szoba zárt erkélyével, mint színes helyiség magában is hat; a kisebb műtárgyak közül itt két olasz kép (Velence XVII. század) *Jeromos*, *Magdolna*,¹ az osztrák *Tamm* két csendélete s egy kis gothikus *Madonna* faszobra (XV. század közepe) ragadja meg a figyelmet.

A hálószoba földése az id. *Stornó* arcképe Ferenc fiáról *Burne Jones*-ra emlékeztető fel fogásban, továbbá egy gothikus *Madonna* a soproni görögkeleti templomból (1400 körül), egyébként néhány finom festmény a korán elhalt legifjabb *Stornó* Ferentől.

Az utolsó szoba az ebédlő; a *Mária Terézia* korabeli kályha (gyúri eredetű), családi arcképek, ónedények, bútorok otthonos hangulatban egyesítve. Két kisebb lakószobában *Dürer*-metszetek, *Gronnak* egy állítólagos miniatűr ónarchépe és néhány felsőmagyarországi oltárszöny.

A város más részében levő hatalmas műterem, egyik végében magas karzattal, az ifjabb *Stornó* művészetét mutatja be. A nagy dekoratív festményeket a iötretlen színek, a vonalak tisztja útja jellemzik. Szerie a teremben s a karzaton rengeteg apróság; római emlékek, amfórák (Aquilaletől), régi vasművek, fegyverek, festmények (*Dorfmeister*-vázlatok) és bútorok.

A gyűjtemény nagy-nagy értéke Sopronnak s emlékezetes élménye minden látogatónak, míhez hozzájárul a nagykulturájú tulajdonosok szíves, előzékeny vezetése is.

A város másik nagy magángyűjteménye a *Zettl*-féle. Alapítója *Zettl* Gusztáv ecet-

¹ *Stornó*ék Tintorettohoz közel állónak hiszik.

gyáros volt († 1917.), aki a 60-as évektől fogva kezdeti gyűjténi. Minden iránti volt érzéke s ha valami megtetszett neki, legelőbb másolatot vetteti róla. Úgyes műkedvelő-festő lévén, utazásaiban szívesen készítet kópiákat maga is.

Műkincsének felállításában részben a *Stornó*-ék rendszerét követi. A lépcsőházban vitrinekben népművészeti tárgyak, az előszobában szekrényekben római leletek. A nagy szalonban azonban szabadon állnak a tárgyak. Régi bútorok, köztük egy gyönyörű gyöngyházberakású szekrény, cédládák, 15 óra lábaskótól kandallóóráig teljes sorozat, faragványok, miniatűrök, *Dürer*-metszetek, a bécsi *Romako*-nak egy szép arcképe: ezeket kapni ki legelőbb a sok látnivaló tömkelegéből. A gyűjtemény legértékesebb darabja azonban a csodás épségű, a szakirodalomban is jól ismert római „Diceus” üvegpothár, melyen reliefek vannak. A gyűjteményt az alapító özvegye szeretettel fejleszt tovább.

A tudós, a művész és a gyáros gyűjteményével szemben új típus *Teicher*-Károly kárpitosmester rezidenciája. Jobban specializál, festményeket gyűjt, lehetőleg soproniakat. Neki van a legtöbb *Dorfmeister*-képe, azonkívül pár *Steinacker*-je és *Ertl*-je, az utóbbiak soproni biedermeier festők. A többi képe közül egy kis velencei Jeromos (1600 körül) s egy ónémet Krisztus-fej válik ki.

Ismét másfajta megyesi *Schwartz* Alfréd ügyvéd gyűjteménye, kevés darabból áll, de mind elsőrangú. Ez érvényes remek bútoraira is. A család ősrégi soproni, de már nagyon régóta élénk kapcsolatban áll a művészettel; az egyik őse barátja és kedvelt modelje volt a bécsi *Danhauser*-nek. A nagy műszertel a családnak egy bécsi adósdát arra bírta, hogy 1806-ban fizetés helyett egy értékes ónémet képet adjon át. Ez a nagyméretű kép ma is a család birtokában van. A keresztiről leemelt Krisztust ábrázolja két oldalán a sirató Máriaival és Szt. Jánossal, kiket félalakban ábrázolt a művész. A kép már igen régóta fölkellette a műértők figyelmét. Az id. *Stornó Cranachna* gondolt, majd bécsi és müncheni múzeumi emberek *Schäufelein*-t meg *Schaffner*-t vették számításba. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a képen

a *Mantegna-Bellini* hatást. Az attribúálás kérdését végleg Szépművészeti Múzeumunk vezetősége döntötte el, *Max Friedländer*-rel megegyezően *Martin Schaffner*-ben állapítván meg a kép festőjét.

A megyesi *Schwartz*-gyűjtemény jobb darabjai még *Danhauser* egy arcképe s ceruzarajza, *Böhm* Pál magyar tájképe és a bécsi *Leicher* Felix nagy képe Szt. Péter felszenteléséről (hajdan a *Lozsi* templomban). Nagyszeretettel gyűjtött *Russ* János bornyagkereskedő is, kinek ősei Bécsben *Schubert*, *Grillparzer* társaságában voltak otthonosak, maga pedig *Goldmark*-ot sorolhatta jóbarátal közé. Utódai kegyelettel tartják össze a szép gyűjteményt, melynek két *Daffinger* miniatűr, egy *Sigrist*-nek tulajdonított kiltűnő Szt. Péter és több helyi mester a jobb darabjai. Egy kis barna tónusú kocsmajelenetet, amúgy *Meissonier* felfogásában, *Dorfmeister*-nek tulajdonítanak; ám inkább az 50-es évekig kell visszaszorítani a datálást.

Kisebb jelentőségű, de néhány igen jó darabbal rendelkező gyűjtemény *Töpfer* Kálmán dr. felsőházi tagé (*Ligeti* Antal képei, bútorok), *Meller* Béla dr. (egy nagy olasz mitológiai kép. XVII. sz., *G. Dughat* modorú tájkép, *Dorfmeister* Szűz Mária, római régiségek), *Gévay-Wolff* Lajos alispáné (régii bútorok, ónédenyek, erdélyi szász kerámia, *Makart* fiatalkori tájképe), *Peták* Emlinée (bútorok, soproni mesterek és körülbelül 10 *Ligeti* Antal-kép) stb. stb.

Általában helyi mesterek dolgában a legtöbb patricius család gazdag, ami a téli retrospektív kiállításokon ki is tűnt. A nem éppen erős liktetésű gyűjtőkdedv különben meglehetősen helyi érdekeket követ, ami rendjén is van: régi városképeket, soproni festőket és iparművészeti tárgyat a kisgyűjtők is szívesen vesznek. Példát mutat erre dr. *Holl* Jenő vasútgazgató, aki rövid pár éves itt tartózkodása alatt szép képgyűjteményt (*Deák* Ferenc, *Canzi*, *Jenny* Alajos, *Telepy*, *Bihari* stb.) igen szépen egészítette ki a soproni ötvösművészet termékelvel és a régi soproni látképek hiánytalan sorozatával.

A lassan-lassan nekilendülő kereslet remélhetőleg a kínálat fokozódásával talán emlékganyagunkat is kibővíti.

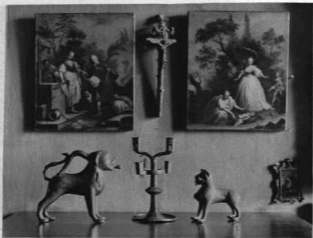
CSATKAI ENDRE

A SZT. MIHÁLY-TEPLOM KINCSTÁRÁBÓL

AZ ÁG. HITV. EV. TEPLOM KINCSTÁRÁBÓL

KÉT XV. SZÁZADBELI AQUAMANILE BRONZBÓL, KÉSŐ ROMÁNKORI GYERTYATARTÓ,
PIAZETTA MODORÁRA EMLÉKEZTETŐ OLAJFESTMÉNYEK

Szorno-gyűjtemény

PATENA A WIRTH-FÉLE KEHELYHEZ. XVII. SZÁZAD

A soproni ág. Múv. ev. templomi kincstárából

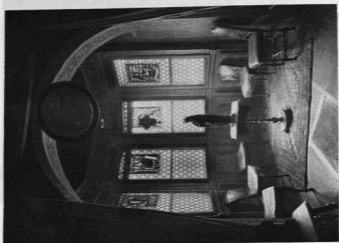

A STORNO-GYŰJTEMÉNY NAGYSZALÓNJA

Az ajtó fölött id. Storno Ferenc szobra Kugler Ferencéé, a falakon a család tagjainak festményei

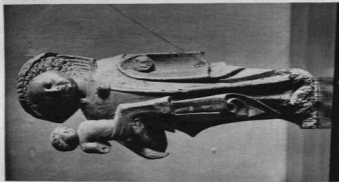

RÉGI EBÉDLŐ A STORNO-GYŰJTEMÉNYBEN

AZ ERKÉLYSZOBA A GOTHIKUS FA-MADONNÁVAL

Siermo-gyűjtemény

MADONNA. Dédímest mester a XV. század első felében

MARTIN SCHAFFNER (1489–1540): KRISZTUS SÉRATÁSA

Margret Schwarts Alttudó az Iudódom

MEHRLEIN JÓZSEF SOPRONI KÁRTYAFESTŐ MINTALAPJA, 1844
Városl. múzeum

ZOLLER XAVÉR FERENC-
FÉLE LÁBAS ÓRA 1774-ből
Városl. múzeum

JENNY ALAJOS († 1834): FÉRFI ARCKÉP. Miniatúr
Dr. Holl János úr tulajdona

NEP. SZT. JÁNOS KÁPOLNÁJA. 1764
(Hajdan a városháza mellett állt, 1899-ben a villanegyedben építették fel)

AZ IKVA-PATAK MENTE

AZ IKVA-PATAK MENTE, A HÍDRA ÉPÍTETT HÁZZAL

A SOPRONI VILLANEGYED (LÓVER) ERDŐRÉSZELETE

ERZSÉBET-KERTI RÉSZLET

Édes polgártársaim, akik velem együtt járjátok Trianon kálvárlóját, járjátok fölemelt fővel, bizakodó lélekkel. És ha a csüggedés környékez Titeket, gyertek ide a hűség tornya alá, tekintsetek a hűség oltárára, amelynek láttára ráeszmélhettek a teljesített kötelesség lélekemelő, erőt gyarapító, édes tudatára.

Ha újabb megpróbáltatás jönne reánk, lesznek férfiak, akik a hűségkaput testükkel fogják védeni: Sopron ismét kőfal módjára fog állni az ország nyugati határán. Ezt ígérem a hűség városának polgárai nevében a hűség mai ünnepén.

1928. év október hava 14-ik napján.

DR THURNER MIHÁLY

Sopron sz. kir. város
polgármestere

A SOPRONI HATÁR KÖZELÉBEN FEKVŐ FERTÓRÁKOSI KŐEJTŐ

A SOPRONHOZ TARTOZÓ BRENNBERG-BÁNYÁBA VEZETŐ ÚT

MŰVÉSZETI ÉLET ÉS IRODALOM

VÁGÓ PÁL. Hatókrös gyászszekéren, ősi jász módra temették október 19-én Vágó Pál festőművész Jászapátdiban. Bizonyára így gondolta ő maga is a temetését, hiszen mindig büszkén vallotta magát jász kapitányok utódjának, a egész életén át rajongással csüngött ősmagyar emlékeken, szokásokon, fegyvereken a nem egy képen értékesítette azokat. Tulajdonképpen ez volt Igazi eleme, amely már korán megnyilvánult. „A magyarok Kievdélő” című képén, a magyar virtus pedig, amelynek vérből festője volt, teljes erejével érvényesült nagy huszárképén, amelyet az 1900-iki párisi kiállításra festett, s érvényesült azokon a körképeken, amelyeket másokkal társulva festett, végül utolsó nagyrítű alkotásán, a főváros megrendelésére készült: „Honvédek rohammal foglalják el Budavárat 1849-ben.” A jász lovasok bővérű utóda ezeken szóltatnia meg leglazabban az ő bensőjét. Az az ódon pompa és keleties dísz, amelybe a régi magyarság dallált öltöztette, ezer és ezer változatban éledt fel ama rajzokon, amelyeket egy kedves eszméje megvalósítására rajzolt a millénáris ünnepnapokra: hatalmas díszfelvonulást tervezett, amelyen az ezeres magyar sereg legkiválóbb felébe festett típusai szerepeltek volna, Árpád-tól a jelenkorig. A tervnek csak kis töredéke valósult meg: a rengeteg szép rajz, amelyet hozzászolgált, nemcsak ritka rajztudásáról számol be, hanem arról is, hogy mi izgatta leginkább művészi képzeletét.

Ilyféle érzések és gondolatok adták volna gerincét festői pályájának, ha az egészen úgy alakult volna, ahogy őszöne érezte. Ebbe az egyéni vágyba azonban sok minden avatkozott bele: a kor maga, az iskola, ahol tudását szerezte, a müncheni, párisi, pesti környezet. Münchenben szerezte meg a hozzá legközelebb álló Wagner Sándortól a biztos rajzot s az akkori tárgyias festés tudását, amely azonban Vágó kezén sokkalta színesebbé vált. Az akkori müncheni légkör terelte érdeklődését egy időre a kor társadalomromantikájára, idilli-kedvelése felé („Lár a baba”, „Menekülők”, megvette a király 1882-ben). Ezek a képek még szervesen illeszkedtek bele egy müncheni, sőt budapesti kiállításba is. Páris könnyített ecsetjén és palettáján. Aztán következett a vidám budapesti évek. A magyar főváros akkor élte történetének leggondatlanabb korszakát. A művész-életnek akkor még bohém-életnek is kellett lennie, csak-hogy frakkban, cigány mellett. A művész-ünnepéyek egyik lelke Vágó volt, akit aranyos kezűléért, derekassága, ötletessége, egyenessége miatt mindenki szívbe zárt. Ezek az évek belenyúltak a milliennumba s még azon túl is. A kiállításokon az ötletes

genre-kép volt a közönség kedvence. Vágó ugyan teljes készséggel tudott felvonulni ezen a téren is. Szíve mélyén azonban ott szunnyadtak a jász lovas újkövőkájának álmai, amelyek a pesti farsang közepete is egyre hangosabban szólaltak meg. Kapóra jött ez álmok egy részének megvalósítására egy állami megrendelés: a már említett párisi kiállítási kép, amely óriási vásznon mutatta a huszárság történeti fejlődését, de Vágó nyelvén, huszárhoam formájában. A nagy atiak, az alföldi virtus kitor alföldi képein is. Még egy egyszerű állatképen is: „Becstülötty a Hortobágyon” (megvette a király 1901-ben) cím alatt egymásnak rugaszköd hatalmas bikákat festett virtuóz készséggel. A kis genre-képek jók voltak a kiállítások számára, ön-maga kielégítésére ezeket a más érzületből fakadt képeket festette.

Egyike volt a legkisebb embereknék. Minden ügyért, ami a magyar művészeti kapcsolatban volt, kész volt teljes eréllyel és emberli síkaszállni. 1901 februárjában a képviselőházban valami oktondíságot követelt el a képviselők, alaposan lebecsülve művészetünket. Vágó nyílt level formájában mondta el veioját. A nyelven jellemző, ma már feledésbe merült vitából a Vágó minden-képp jellemző s néhány sort közöljük:

„Ne engedjétek a politikusokat túzni a magyar művészek ellen, akik hamarabb értünk el sikereket a nemzet becsülete szolgálatában, mint ők. Mi dolgozunk . . . s a magyar nemzet Európá színe előtt mint önálló államot alkotó fajt szerepeltetjük évrizedek óta a nemzetközi versenyeken. A politikus urak pedig nem tudják leszedetni a kétféjú sasokat a konzulátusokról, amelyek a mi kiállításaink mellett vannak . . .”

Lelessége, rajongó szeretete a magyar művészet iránt nem csökkent akkor sem, amikor visszavonult szülőföldjére s öreg korában már ecsethez sem nyúlt. Ő volt az, aki arra a hírre, hogy a Képzőművészeti Főiskola a nyári hónapokra jó magyar vidékekre akarja telepíteni a művész-falatságot, mint első jelentkezett s megígérte és megcsinálta, hogy az ifjak egy csapata Jászapátni vendégszerető elhelyezéshez jut s ott festhet Alföldet és alföldi népet. Végtelen jólelkűsége, telkessége, úri gondolkodása öreg korában művészetünk zsenijét igyekezett a nagy magyar mű folytatása számára biztosítani.

Életrajzi adatait a következőkben foglaljuk össze:

Tordai és literáti Vágó Pál született Jászapátni 1853 június 6-án. Korán elhalt atya, Ignác, jászkerületi kapitány volt. A fél-árva fiút Budán, Beatercebányán, Eperjesen iskoláztatták, végül jogásznak adták. Mint

ügyvédbőljár résztvevett egy árverésen s jó szíve ekkor lázadt fel a rákényszerített pálya ellen. Ott is hagyta, s meg sem állt Münchenig. 1877-ben beíratkozott az akadémiára, az antik osztályba, azután Wagner Sándor osztályába (1880), itt is, ott is díjakat nyert. Már 1881-ben képet küldött a Múcsarnok tavaszi kiállításába („Olasz ifjú”), s ugyanabban az évben felütnést keltett a „Jár a baba” c. képével (reprodukálta a Magyar Művészeti III. évf. 19. old.). Ezzel megvevte jó hírre alapját. 1883-ban Párisban dolgozott, s ez évben állította ki nálunk a keleti képet és a „Mene-kültekei”. A „Gyík”-ot is Párisban festette s 1885-ben mutatta be Budapesten. Ettől fogva Jászapótliban időltre a nyarokat, de Budapesten is volt műterme. Első kiállítását 1887-ben kapta a Múcsarnokban: *Vonó-negyves* c. állatképe elnyerte a 600 frtos első társulati díjat. „Lopott ló” c. műve ugyanekkor felütnést keltett. 1888-ban állította ki a „Vig társaság”-ot, 1891-ben ismét kiállításával kedvezkedtek neki: a Münchenből küldött „Birkózó bikák”-ra megkapta a társulati műlapdíjat. Állandó kiállítóává lett a Múcsarnoknak, ahol legtöbb sikert a „Sárban elakadt szeker”, „Déliháb a Jászágban”, „Alföldi töl” c. képei aratták. Életképei közül megemlíjük a következőket: „Séta közben”, „Poros úton”, „Kubikosok”, „Menyecske”, „Húsvéti öntözés”, „Hazafelé” stb.

Millennáris terveiről már megemlékeztünk. A felvonulás tervének egy főredőke kép alakjában is ránk maradt: „Torontól vármegye hódoló felvonulása a király előtt” címen, mintegy ötven magyar-úr lovasportréját komponálta ill. történelmi képpé (1896). A Páris számára festett „Huzárság történeté”-re 1899-ben megkapta az ezer frtos Lotz-díjat. 1910-ben minden erejét igénybe vette a Főváros által megrendelt „Budavár bevétele 1849-ben” c. nagy kép. S nem közönséges feladat volt a „Szeged szebb lesz, mint volt” c. terjedelmes kép megoldása, amely a szegedi árvíz pusztítását, a király részvétét volt hivatva nagy kompozícióvá alakítani (1902, Szegedi Múzeum). A millenniumis években Jan *Sztyka* lengyel művésszel megfestette a „Petőfi Nagyszében ostrománál” c. körképet, s a *Feszty* által tervezett „Magyarok bejövelele” c. körkép megfestésében is résztvevett.

Élete műve sorában csaknem elszigetelt néhány egyházi tárgyú képe, így a „Feszület” című, amelyet soha ki nem állított, így a jászapótlai templom falídsze, amelyet szülővárosa iránt érzett kegyeleből, *Szirmai* Antal, *Barsy* Adolf és *Illés* Antal segítségével festetti.

Az alkettetés terén pedig talán egyedülálló a szintén soha ki nem állított „Orgia”: az asszonyt kísérő ördög. Ezt mindvégig műtermében tartogatta.

Október 15-én halt meg Budapesten a Szt. János-kórházban, ahova nagybetegben hoz-

ták szülőföldjéről. Rendkívüli részvét fogadta halála hírére, hisz mindenki szerette. Ravatolár 18-án szentelték fel a Keresepi-úti temetőben a onnan vittek haza, rajongva szeretett szülőföldjére, amelynek legkiválóbb fia volt. (L. K.)

ENDRE BÉLA. Augusztus 12-én meghalt szülővárosában, Hódmezővásárhelyen *Endre* Béla festőművész, 57 éves korában. Atyja mérnök volt s ő is erre a pályára készült, mintegy három évig járta Budapesten a Műegyetemet, de végzettségét engedve, áttért a festészetre. Rómában kezdett művészeti tanulmányokkal foglalkozni, ezeket Münchenben és Párisban folytatta, majd bejárta Olaszország fontosabb városait, végül 1908-ban végleg Hódmezővásárhelyen telepedett le. Már előzőleg, 1905-ben kiállított néhány festményt a Múcsarnokban (A bölcös, Leszámolás, Kurizálás), azután leginkább szülőföldjén rendezett kiállításokon barátival: *Kallós* Edével, *Tornyai* Jánossal, *Rudnay* Gyulával, *Pásztor* Jánossal, *Barkász* Lajosossal, *Darvassy* Istvánval, akikkel egyetemben — felbuzdulván a kiállítás szokatlan nagy sikerén — megalapította az Alföldi Művészek Társaságát.

Még egy szépen felvirágozott művészeti vállalkozásban volt tevékeny részt, a vásárhelyi agyag- és majolika-ipartelep megalapításában (1912), amelynek számára egész sor iparművészeti tervet, modellt készített. Házában felesége, *Török* Zsófia vezetése mellett népies zamatú alföldi textil-munka is folyt.

Endre Béla művészi stílusát Budapesten kevesen ismerik, mert alig néhányszor szerepelt a főváros kiállításain. Szivvel-lelékkel az Alföldhöz tapadt, majdnem minden képe Vásárhely s a közeli Mártély tavanyvilágát, tisztamentli füzesét, boruló feleget, tartóit s a tanyai ember napi életét vetli elénk közvetlen előadásban, bensőséges, finom lírával átszőve. Ez a kis zárt világ, amelyben minden öröme és bánata gyökerezett, volt a forrás: más művészek stílusa, a sokféle irány árapálya nem érdekelte. Nagy kultúrájú, csöndesbeszédű, zenei, rendkívül érzékeny-lekű, gyöngédszívű ember volt s e nem tulajdonságok átáradtak képeire is. Egyikévé lett az Alföld legjellemzőbb festőinek. Szerény visszavonult életének költői szépségű emlékei maradtak nem nagyon nagyszámú festményei. (L. K.)

FARAGÓ GÉZA. *Faragó* Gézában, aki szeptember 23-án halt meg Budapesten, szokatlanul sokoldalú művész vesztettünk. Festő

volt a mint ilyen többször gyűjteményes kiállításokon is mutatta be műveit, így először 1910-ben a Nemzeti Szalonban, azóta sokszor ugyanott s 1916-ban az Ernst-Múzeumban. Amde ezenkívül másfél évtizeden át szcenikusa volt *Béthy* László színházának a vége-hossza nincs díszlet- és kosztüm-terveinek. Nagyszámú plakátot is készített, így munkáiból egész gyűjteményt mutatott be 1914-ben Berlinben. Éppoly kedvvel rajzolt sok száz karikatúrát is, amelyek nagyon népszerűvé tették, mert azok fuldnkját elvette természetes kedélyessége. Balettet is írt *Magyar lakodalmot* címmel, ezt egy évig játszották egy revü keretében Londonban. Ennek szövege, zenéje, kiállításra végig az ő műve. Még egy hasonló műve az imént került Amerikába. Félgy-meddig ezermesternek látszott. Tetézte ezt társadalmi élete: egyik kedvence volt a Pészek-Klub írónak és művészeinek, aranyos derűt árasztott maga körül. Elmés-sége, ötletessége, kedvessége nagy kört vonzott köréje. Pedig keserves kínlódásokon kellett átésnie, míg eljutott a művészethez. Már gyermekkorában (szül. 1877 jún. 25-én Budapesiten) belekóstolt, mert a vele egy házban lakó *Bruck* Hermína szívesen látta műtermében az élénk kis fiút, aki viszont sóvárgó szemmel nézte a sok esetet, festéket, képet. Eljutni a képfestésig — ez volt egyetlen vágya. Nem csoda, ha elhanyagolta s folyton cserélgetni volt kénytelen iskoláit. Pedig az egyikben a sok közül volt egy valódiogos piktor-tanára is: *Ujházy* Ferenc, aki egyszer-mászor elvezette képképzőiskolába is. A szegénység azonban egyelőre másfelé irányította pályáját: egyideig egy rövidáru-tüzeltben gyakornokoskodott s mert ott feltűnt hafasztóművészeivel, eljuthatott egy kétfestő-gyárba rajzolónak. Valahogyan elvergődött onnan Párisba (1898), ahol részben *Muchánál*, részben *Colarossinál* végre igazán tanulni kezdhetett. Persze, hogy főtartása magát, robotmunkát kellett végeznie egy plüss-gyárban. Azután plakáttervezéssel kereste meg a mindennapi szerény falatát. Hazajött s 1900-ban először állított ki a Nemzeti Szalonban, mire egy mecénás, *Roheim* Ödön dr. újra kisegítette Párisba. Ötödötlevéi külföldi tártózkodás után két nyrdon át Szolnokon dolgozott, ahol *Fényes* Adolf adott neki útmutatást, azután egy kicsit Kecskeméten is, *Iványi-Oránwald* Béla mellett. 1908-ben a Műcsarnokban kiállított *Vasárnap délután* című festményére megkapta a Harkányi-díjat. Ennyi viszonytalanság után így jutott a „beérkezett művészek” sorába. S azontúl törhetetlen szorgalommal folytatta sokágú munkásságát. Műveinek egy sora a Székesfehérváros gyűjteményébe került. A baráti szeretet megható megnyilvánulásai közepette helyezték örök pihenőre a Kerespi-úti temetőben szeptember 25-én.

MECHLENÉ, GROSSMANN HEDVIG †
1928 okt. elsőjén elhunyt Sopronban *Meckle Józsefné, Grossmann Hedvig*. Halála nemcsak Sopron művészeti életének jelentős vesztesége, hanem gyászja a magyar művészetnek is. Külföldről szakadt közlénk. *Görlitzben* született 1857-ben. Eleinte *Borosszában* tanult, majd 1875–80-ban a *berlini* akadémiát látogatta s tanulmányait *Párisban* fejezte be. Hazatérve, hamarosan megismerkedett egy magyarországi földbirtokossal, *Meckle Józseffel*, aki a németországi viszonyokat tanulmányozta, akinek felesége lett, s *Grossmann Hedvig* 1885-ben búcsút mondott első hazájának. A házaspár Sopronban és Sopron közelében élt, a fiatal festőné népszerűsége azonban túlszórnyalt a határokra. Már leánykorában sikerrel szerepelt a *berlini* s *párisi* kiállításokon, most *Bécs, München, Salzburg* s *Budapest* tárlatain is szerepelt. A nagy millénári kiállításra „*Ének-óra*” című képét a katalógus is reprodukálta, ma *Bukarestben* magántulajdon. Arckép és életkép adja természetén javát, de szorgalmasan dolgozott folyóiratok számára is. Részvett 1897-ben a *Soproni Képzőművészeti Kör* megalapításában s haláláig buzgó kiállítója maradt. Az utóbbi időben kisebb genréképeket, babacsendéleteket kedvelt. Betegsége ugyan régebb keletű, de az esetet nem tette le. Szerepelt új képekkel a Képzőművészeti Kör jubiláris kiállításán, a *Nemzeti Szalon* soproni tárlatán pedig két, szélesen festeti tanulmány-fejét láthattuk régebbi időkből. A *Meckle* család 175 éve él Magyarországon, az ősök Kismartonban, majd Sopronban voltak kőfaragók, a sor *Grossmann Hedvig* férje szakította meg. Az új vérell fefrissített családfán azonban a gyermekében új művészeti hajások mutatkoznak. *Meckle Béla* jőnevv kőfaragó Sopronban, *Meckle József* pedig festőművész. Cs. E.

MUNKÁCSY-CÉH címmel új művész-tömörülés alakult, mely sajátos célokat tűzött ki magának. Ellenértében a szokásos kiállításokkal, a műgyűjtés megszervezésére vállalkozott. A laikus vásárlásai ugyanis gyakran szomorú tapasztalatokkal jártak. Nagy áron megvevte képerőldök folyamán kiderült, hogy fele áron sem tudja értékesíteni, ha arra sor került. Az új művészi tömörülés tehát első-sorban a kiválogatás igazságosságára és az ár helyes megállapítására törekszik. Ezzel erkölcsi garanciát vállal arra, hogy az ár-ellenőrző bizottság által kijelölt áron a kiállításán vásárolt műtárgy mindenkor értékesíthető lesz. Ezzel szemben azt kéri, hogy a műgyűjtők három éven át általuk megállapított összeg erejéig vagy azon felül — a Munkácsy-céh kiállításain vásároljanak. Az így egységbe tömörült műgyűjtők a kiállítás megelőzően 3 napon át már látogathatják a kiállítást és megjelölhetik választásukat. S noha

a kiállításokon alku nincs, a műgyűjtők 20% engedményre jogosultak. A fizta hasznából műlányakat vásárolnak és kisorsolják a műgyűjtők között. Sőt a kiállításain vásárolt művek későbbi eladását vagy cseréjét is lehetővé fogja tenni. A céh öregek-tanácsa Márk Lajos elnökölte alatt a következő művészekből áll: Csók István, Deák-Ébner Lajos, Fényes Adolf, Glatz Oszkár, Iványi-Grünwald Béla, Karlovszky Bertalan, Kernstok Károly, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Perlmutter Izsák, Rudnay Gyula, Réti István, Thorma János és Vaszary János. A céhek eddig hatvanhárom főbb tagja van, de kiállításait mindenki előtt megnyitja, aki érdemes művel jelentkezik. Az első kiállítás november 11-én nyílik meg a Nemzeti Szalonban.

Budapest in Bildern. Mit einer Einleitung von Alexius Petrovics, und 64 Bildern von Bruno Reiffenstein. Verlag Dr. Hans Eppstein. Wien—Leipzig, 1928. 10 oldal szöveggel.

Régóta nélkülözött képeskönyvet adott kezünkbe a német könyvkiadói rátermettség! Hányszor kalauzoltunk idegeneket Pesten, akik szívesen vittek volna magukkal egy *jól illusztrált* kötetet, hogy hazatérve fölelevenítsék emléket, barátait meggyőzzék arról, hogy érdemes eljönni Európa egyik legszebb nagyvárosába! A magyar idegen forgalom örömmel fogadhatja ezt az első festséket, melyek hiszünk, igen jó szolgálatokat fog tenni.

A festsztés külsője, karcsú kötet bevezetését, mint pedig a képek rövid magyarázatát Petrovics Elek írta, a magyar esztétikai próza kitűnő mestere. — a fordítás dr. Hoffmann Edith munkája. Petrovics Elek egy mondatot szeretnők mindenkinek szívbe vésné. „A város mindig újjáteremtődött — s amely város erre képes, az *halhatatlan*.” S amilyen találó ez a mondat, éppolyan kiváló az egész, alig négy oldal terjedelmű tanulmány. A Magyarországon átsiető idegennek rövid képet ad hazánk történetéről a a főváros szerepéről, történelmi tragikumáról. Amit benne elmond a szerző, az olyan, hogy a legszórakoztatóbb idegen is megkapja s a legroppkébb globetrotter is bizonyára megtartja emlékezetében. E kis essay írója lenne hivatott egy nagyobb, Magyarország egészét az idegennek közvetítő képeskönyv bevezetésének megírására is, — az Orbis terrarum magyar kötetének szerkesztésére.

Amilyen értékes a bevezetés, amilyen szerencsés a 64 kép kiválasztása, oly kevésbé szerencsés a könyv egyes fényképlévtelével. Igazán jó képek mellett néhány teljesen hibés képet találunk: így a Lánchíd (3), Vigadó, a Dunaparti korzó képei, amelyekben meglátszik az, hogy idegen vette fel azokat. Viszont a legnagyobb ismeréssel kell a régi Pest-Buda képeiről szólani, amelyek Bruno Reiffenstein hangulatafestő művészetét dicsérik.

Dr. Bierbauer Virgil.

MÁRFFY ÖDÖNMŰVÉSZE. Pátzay Pál bevezetésével. Berlin, Paul Gordon. Tiszteletreméltó az a kitartás, amely Márffy az általa helyesnek, jónak vélt ösvényen halad tovább, nem törődve a becsmerlőkkel, galacsoskodókkal, küzdve az anyagi érvényesítés akadályával. Van ebben valami imponáló. Hányan változtatták ideáljukat, kölcsönkértek látásukat, meggyőződésüket, ma ettől, holnap amattól! Márffy hű maradt önmagához. Közönségszínig még idegenkedik tőle, alig érti meg, mert lézését a jól szervezett műkereskedelem átlagárja rontja. Ezzel szemben meg lehet állapítani, hogy kevés művészünk munkáiban van annyi lendület, frissesség, közvetlen érzés, mint Márffy Ödön festményeiben. Amit ad, az őszintös, primér megézés, azon nyereségszövegben főlsgölgáva. E nyereségszöveg szépség és érték van: meg kell becsülnünk.

Helyesnek tartjuk, hogy a Képzőművészek Új Társasága kiadványsorozattal akarja művészeit propagálni és ezzel ráép a szervezősége mezejére, hogy megvívja harcot a közömbösséggel, a félreértéssel. A Márffy-kötet csinos, lélekes kiállítás. Pátzay tömberre fogott, jól megírt bevezető szavai nem kalandoznak elméleti fejtegetések útvesztőibe. A vállalkozás mindenképpen alkalmas arra, hogy szolgálja az ügyet, melynek érdekében megindult. (Rffy).

E. FARKAS: ARCHITEKTUR, INNEN-RÄUME, FILM, Akademi. Verl. Dr. Fr. Wedekind & Co., Stuttgart, 1927. — 38 terv, Durach Felix előszavával.

Aból a gazdag könyvtérmből, mellyel a német kiadóvállalatok az építőművészet kérdései iránt ájróléledő közfigyelem rendelkezésére sietnek, időnként fel-fel bukkann egy-egy magyar név. Az ember lithon örömmel vegyes szomorúsággal nézi ezeket a könyveket: örömmel, mert egy hazánkba sikerét szemléli, szomorúsággal, mert arra gondol, hogy vajlon az lithoni építészek mikor lesznek abban a helyzetben, hogy gondolataikat a munkásságukat a saját fegyverrel is a szellemi küzdelem harcvonalaiba vezethessék.

Farkas Endrénék, a jelenleg Bonatnál, Stuttgartban dolgozó építőművésznek könyve annál énékább bizonyága ennek a kiadó gavalériának, mert a 48 oldalas füzet csupa tervet, jórészt kivitelre nem kerülő terveket, tartalmaz. A „Dresdener Anzeiger” pályatervel, egy érdekes irodaház tervével, egy kurszála, egy kölni irodaház pályatervével, a népszövetségi pályata a *hirminghami városrendezési pályata* tervet tanuskodnak arról, hogy a szerző lamkadatlan buzgalommal tárta gondolatait az előkelőbbnél előkelőbb, sok munkát és fáradságot igénylő nagy pályázatok döntőbírái elé. Az interieurök tervet a művészesnek Budapesten élő fiatal, iparművész öccsével való közös munká. Végül a filmépítészet teréről bemutatott néhány vázlat tanuskodik a szerző sokoldalúságáról.

Ami a tervek érdemét illeti, Farkas Endre fölkétesen hatalmába került a mai német építészeti Irány lenyűgöző erejének. Ezzel korántsem becsteltek le szerző képességeit. Németország építészete ma nagyon erős, talán legerősebb a világon, ennek a bámulatos produkciónak hatása alól még sokkal távolabb eső országokban sem vonhatják ki magukat az új szépségekre vágó építések. Csak természetes, hogy Farkas, aki ott él, velük dolgozik a közelről figyelheti olyan szellemek, mint Breubaus, Straumer, Paul Bonatz munkásságát, teljesen átadja magát ennek az Iránynak. De viszont az is természetes, hogy mi, akik a dolgokat távolabbról szemléljük, egyéb igényekkel is fellépünk, s magyar építészeti minden körülmények közt az eredetiség, az originalitás jelei után kutatunk. A dolog úgy áll, hogy Farkas tervei lighthi viszonylatban a megtelepítés erejével hathatnak, németországi viszonylatban azonban nem emelkednek túl azon a fiszletelemelő, szolid átlagon, amely ma ottan jellemző s bizonyos mértékig építési standardot jelent. Az is igaz, hogy a szerző aránylag fiatal ember, aki az utolsó szót valószínűleg később mondja még ki: iskolának ez a német iskola az elképzelhetően legkiválóbb.

Mindenesetre érdekes, mennyire nem bírnak az emberek felkapott modorosságától szabadulni. A tervek rajztechnikája a Németországban ma until ismételt rajzmodor, melynek megvan az a nagy hátránya, hogy könnyen elcsúsztatja a tervezőt olyan fogások alkalmazására, melyek a papíros síkján túl igen kevés biztosítékot nyújtanak a térbeli hatást illetőleg. Különösen érezhető ez a filmpétekezeti tervekben, melyek néhol erősen megközelítik a semmitmondás határát. Az előző gyönyörű gyöngybetűi is közelebb állanak ízletünkhoz, mint a címlap, mely nehezen olvasható, merőlegesen állított betűsorával — már inkább a tegnapi, mint a máé.

Végeredményben azonban hálásak vagyunk a szerzőnek. Akik filliedli levegőjű, flatisz szobában ülnek, melynek tőrűit ablakai az építőművészettörténet kitépelt, elsárgult lapjaival vannak beragasztgatva, — azok hálásak egy belélegzésnyi friss levegőért s egy tenyérynél napfoltért is, mely messzi, haladó országok művészetének szabad, napfényes tájairól érkezik feléjük.

Paddányi Gyúlys Jenő.

KIÁLLÍTÁSOK:

Szeptember 8-án nyílt meg a Nemzeti Szalonnak Györfy K. József, Lenhard Alice, dr. Nagyné Szentgericezi Jakab Piroška, Réty Zsuzska festőművészek, valamint G. Lázár Ilona szobrászművész gyűjteményéből álló LXII. csoportkiállítása;

másnap, szeptember 9-én az Ernst-Múzeumnak Basillides Barna, Basillides Sándor, Bernáth Aurél, Réti-Kády János, Péter Mária, Gy. Szabó Kálmán, Vaszkó Ödön festőművészek műveiből álló XCVIII. csoportkiállítása;

ugyanezen hó 25-én a Nemzeti Szalon őszi tárlata és ezzel kapcsolatosan Lenhard Alice festőművész folytatólagos gyűjteményes kiállítása;

ugyanezen hó 30-án az Ernst-Múzeumnak XCIX/a. csoportkiállítása, melyen Bernáth Aurél folytatólagosan, továbbá Bertalan Albert, Feszty Mása, Nagy Sándor, Rózsaflay Dezsd, Simon György János és Zilzer Gyula festőművészek vettek részt.

Október hó 7-én nyílt meg a Nemzeti Szalonban a Magyar Akvarell és Pasztellfestők Egyesületének XIV. kiállítása;

14-én az Orsz. M. Képzőművészeti Társulatnak Gilmes Lajos, Kézdi-Kovács László, Merész Gyula, Nádler Róbert és Udvary Pál festőművészek, Gácsi István szobrászművész, továbbá négy elhunyt művész, Csuk Jenő, Krutsay Ferenc, Tardos-Krenner Viktor és Ujváry Ignác műveiből álló őszi kiállítása a városligeti Múcsarnokban;

21-én az Ernst-Múzeumnak XCIX/b. csoportkiállítása, melyen Hubay Andor festőművész és Telcs Ede szobrászművész vettek részt s amelyen Fadrusz János halálának 25. évfordulója alkalmából néhány kisebb alkotása is bemutatásra került.

Felölös szerkesztő: Dr. Majovszky Pál.

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla.

Kiadó: Ormos György.

Szerkesztőség: VII., Erzsébet-körút 7. II.

Magyar Művészet. 1928. 7. szám.